

TÜRKLERDE CERRAHİNİN GELİŞİMİ

Prof. Dr. İbrahim CEYLAN

TÜRKLERDE CERRAHİNİN GELİŞİMİ

Prof. Dr. İbrahim CEYLAN

Ankara, 2012

Bu yayının her hakkı saklıdır. Tamamı ya da bir parçası, tanıtım için yapılacak alıntılar dışında, Türk Cerrahi Derneği'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla ve biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, veritabanlarında ve bilgi erişim sistemlerinde kullanılamaz.

Türk Cerrahi Derneği Yayınları - Aralık 2012

TÜRK CERRAHİ DERNEĞİ

Koru Mah. Kuru Sitesi

İhlamur Cad. No: 26, 06810 Çayyolu, Ankara

Tel : (312) 241 99 90

Faks : (312) 241 99 91

E-posta : turkcer@turkcer.org.tr

www.turkcer.org.tr

Kapak Ameliyat Ekibi: Prof. Dr. Seher Demire, Prof. Dr. İbrahim Ceylan,
Prof. Erdal Anadol, Prof. Dr. Semih Başkan

Kapak Tasarımı ve
Fotoğraf Düzeltme : Fırat Color (Aykut Fırat)

Kitap Tasarım ve Uygulama
BAYT Bilimsel AraŐtırmalar Basın Yayın ve Tanıtım Ltd. őti.
Ziya Gökaltı Cad. 30/31, 06420 Kızılay, Ankara
Tel : (312) 431 30 62

Baskı
Tuna Matbaacılık San. ve Tic. A. ő.
Bahçekapı Mah. 50. Sok. No: 7, 06370 őaŐmaz, Ankara
Tel : (312) 278 34 84

Baskı Tarihi: Aralık 2012

Anneme ve Babama...

Bu Eseri Sizinle Birlikte Yaşayarak Yazdım

Mekânımız Pırıl Pırıl Olsun.

Ord. Prof. Dr. Süheyl nver

Prof. Dr. Hilmi Akın

İyiki yaşıadınız, bizleri de yaşıatıyorsunuz...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	vii
BAŞLARKEN	1
1. TÜRKLERDE CERRAHİNİN GELİŞİMİ	9
1.1 ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ	11
- İslamiyet'ten Önceki ve İslamiyet'in Kabulünden Sonraki	
Başlıca Türk Devletleri	11
1. Oğuzlar	10
2. Hunlar	12
3. Batı Avrupa Hunları	12
4. Avarlar	13
5. Göktürkler	13
6. Hazarlar	13
7. Uygurlar	14
8. Karahanlılar	15
9. Gazneliler	15
- İslami Dönem Türk Tıbbı ve Cerrahi	21
1.2 BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ	28
- Anadolu Selçuklular Devleti Darüşşifalar ve Tıp (1075-1308)	30
1.3 OSMANLI DEVLETİNDE DARÜŞŞİFALAR VE TIP	45
- Osmanlı Devleti Döneminde Hastaneler, Başlıca Hekimler ve	
Eserleri	57
- Osmanlı Devleti Döneminde Cerrahi	64
1.4 BATIYA YÖNELİŞ	66
1.5 CUMHURİYET DÖNEMİ	78
- Üniversite Reformu	79
- Mülteci ve Yabancı Profesörler	82
- İstanbul Üniversitesine Gelen Yabancı ve Mülteciler	94
- Gülhane Askeri Tıp Akademisi	95
- Ankara'daki Alman Tıp Mensupları	99

2. TÜRKİYE'DE CERRAHİ DALLARININ BAŞLANGIÇ EVRELERİNE GENEL BİR BAKIŞ	105
3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TIP DALLARINDAKİ DEĞİŞİM VE İLERLEMELER.....	121
4. DÜNYADA MODERN CERRAHİYE GEÇİŞ EVRELERİ	127
5. ÜNİVERSİTE REFORMUNDAN SONRA İSTANBUL, ANKARA VE İZMİR'DE CERRAHİ (BAZI ANILAR VE YAŞADIKLARIMLA)	129
- İstanbul Tıp Fakültesinde Cerrahi	129
- Ankara Tıp Fakültesinde Cerrahi	132
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi	160
- Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniği.....	161
6. BİTİRİRKEN	163
7. KAYNAKÇA	167

SUNUŞ

Tıp bilimin temel disiplinlerinden olan cerrahi, tıbbın ilk şekillenen, ihtisas dallarından biri olmuştur. İnsanların çeşitli sebeplerle ihtiyaç duydukları cerrahi konusuna, tıpla yakından ilgilenmiş olan erken dönemdeki Türk kavimleri de büyük ilgi duymuşlardır. Öncelikli olarak dıştan müdahale olarak görülen ve daha çok çeşitli yara, ur ve benzeri şikâyetlerle kırık çıkık tedavileri şeklinde gelişen cerrahi konusundaki çalışmalar ilaç destekli olarak ve farklı boyutlar kazanarak varlığını sürdürmüştür.

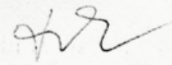
Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da cerrahiye duydukları ilginin İslam Medeniyeti içinde gelişerek devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu konudaki en güzel örneklerden biri meşhur hekim İbn Sina'dır. O böbrek taşlarının tedavisinde ilk defa cerrahi müdahaleyi önermiş ve nasıl yapılması gerektiğini de ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de bu konuda önemli çalışmalar yapıldığını söyleyebiliriz ve örnek olarak Fatih Dönemi hekimlerinden Sabuncuoğlu Şerefeddin'i zikredebiliriz. Onun resimli cerrahi kitabı *Cerrahiyetü'l-Haniyye* bu konuda döneminde kaleme alınmış en güzel eserden biridir.

Daha sonraki dönemlerde de bu konudaki çalışmalar devam etmiştir. Osmanlı Devletinin son dönem cerrahlarından Cemil Topuzlu Paşa bunlardan biri olup, sadece bir cerrah olarak değil, tıbbın kurumlaşmasında da önemli katkılarda bulunmuş bir hekimimizdir.

Bu kitapta biz genel olarak Türklerin cerrahiye yaptıkları katkılar konusunda bilgi ediniyoruz. Burada verilen açıklamalar sayesinde özellikle de son dönemde bu yolda kaydedilmiş gelişmeler konusunda aydınlanma imkânını buluyoruz. Bütün bu açıklamaları ve değerlendirilmeleri bu konuyu en iyi yorumlayabilecek ve mesleğinde bir kilometre taşı olarak nitelendirilen Prof. Dr. İbrahim Ceylan'dan öğreniyoruz.

Sayın Prof. Dr. İbrahim Ceylan'a tıp tarihinin önemli bir konusunun aydınlatılmasında gösterdiği gayretlerden dolayı tebrik ediyor ve teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Esin Kâhya

BAŞLARKEN

Birçok hekim tıp tarihine ilgi duyarak eserler yazmıştır. Benim gibi tıp dallarındaki bir çok meslektaşım, uzmanlık dallarının, tarihi akış içinde, ne gibi bir gelişim ve değişim süreci geçirdiğini merak etmişlerdir.

Cerrahi ve yan dalları, 19. asrın sonuna kadar bazı girişimler dışında, tıp eğitiminden ayrı tutulmuş, itibar görmemiştir. Tıp mensupları özellikle cerrahlar, cerrahinin bugünkü gurur verici duruma nasıl geldiğini, gelişimini sağlayan nesilleri, dalların kurucuları ile ilkleri başaranları, bugünkü bilgi, teknik, uygulamalarda, bütün dünyada ve eşdeğer ülkemizdeki tarihi evrelerini ve gelişimini hepimiz merak etmişizdir. Her tıp mensubunun, cerrahların ve özellikle genç neslin içinde buldukları imkanları ve bu imkanları bu günlere taşıyanları bilmesi, hatırlaması ve anması gelecek nesillere aktarması görevi olmalıdır.

Bu konu ile ilgim İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarımda (1950-1956) başladı. Güçlü akademik kadrolardan, belgelerden öğrendiğimiz Türk tıbbı'nın değişim ve gelişiminden gurur ve övünç duyardık. Cerrahi branşlara özellikle de genel cerrahiye ve oradaki hocalarımıza saygı ve sevgi duyardık. O dönemde hayranlık duyduğum, beni en çok etkileyen, meslek hayatımda, öğrettiği etik kurallarla hatırladığım, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsünün kurucusu, akademisyen, tıp tarihçisi, kültür adamı ve süsleme sanatçısı Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver (1898-1986) hocamı, bu konuyu yazmamda en büyük etken olduğu için daima hatırlıyorum.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi I. cerrahi kliniğinde asistanlığa başlamamdan sonra da tarihi, mesleğimi, cerrahiye bana sevdiren, ülkemizde modern

cerrahinin büyük önderlerinden Prof. Dr. Hilmi Akın ve Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver hocalarımı rahmetle anıyorum.

Türklerin var oluşundan bu güne kadar cerrahi ve dallarının tıp eğitimin-den farklı bir eğitim ve gelişim gösteren evreleri, tıp mensuplarını ve özellikle cerrahları çok ilgilendirmiştir. Genel olarak cerrahinin tarihini ele alan çalışmalar vardır, fakat Türklerde cerrahinin gelişim evrelerini bütüncül bir yaklaşımla ele almış bir esere ulaşamadım. Çok güç ve büyük sorumluluk isteyen bu konuyu yazmak, uzun bir zaman özveri ile araştırma ve yoğun çalışma gerektiriyordu. Bu konuda birikimleri olan cerrahinin bazı değerli hocalarıyla konu üzerinde görüşmeler ve değerlendirmeler yapıldı ve sonuç olarak benimde üzerinde durduğum “Türklerin Tarihinde Cerrahi ve Dallarının Gelişimi” konusunda bir yayın hazırlanmasına karar verildi. Türk Cerrahi Cemiyeti yönetim kurulu da Prof. Dr. Semih Baskan, Prof. Dr. Osman Akata, Prof. Dr. İbrahim Ceylan, Prof. Dr. Yılmaz Kadioğlu, Prof. Dr. Adnan Ataç’tan oluşan bu isimleri tarih komisyonu olarak yayımladı. Kuşkusuz pek çok çalışma, özellikle de branşların çok ayrıştığı tıp alanında, ekip çalışması önemlidir. Bu kitabın bir ekip tarafından yazılmış olması bir zenginlik yarattı ama birlikte çalışmanın zorlukları ve koordinasyon da her zaman kolayca sağlanamıyor.

Bu nedenle uzun yıllar kurguladığım, çok kaynak tarayarak özenle çalışıp ön hazırlıklarını tamamlamış olduğum “Türklerde Cerrahinin Gelişimi” konusunu yazmak için tek başıma yola çıktım. Kuşkusuz bu kitabın eleştirecek yönleri de vardır. Gelişimin bir gereği olarak her çalışma bir sonraki çalışmaya zemin hazırlar. Bilim insanı olarak gelecekteki çalışmalara ışık tutmayı bir görev olarak benimsedim. Bu çerçevede okuyucuların yapıcı katkı ve görüşlerini benimle paylaşmaları, gelecekte konunun gelişimi açısından yararlı olacaktır.

Türklerde cerrahinin gelişimi konusuna, tarihsel bir perspektiften bakmayı amaçlayan bu çalışma bir tarafıyla konuyla ilgili bir literatür taramasının ürünü iken diğer taraftan, önemli bir zaman dilimi içinde yaşayan, çok değerli bazı hocalarımızın anıları ile meslek hayatımın birikimlerini ve deneyimlerini aktardığım da bir metin olarak görülmelidir.

Bir gerçeği itiraf etmeliyim. Ben tıp tarihi konularının uzmanı değilim. Okumaya başlarken ön yargılı olmamanızı, eksiklikleri ve yanlışlıkları geniş bir hoşgörü içinde değerlendirmenizi bekliyorum. Belkide okuduktan sonra geniş

bilgi olanakları içinde olanlar, daha mükemmeline başarabilirler, banada o eserleri okumak nasip olur.

Türklerde cerrahinin gelişimini tarihsel olarak incelerken, anılarla da zenginleştirmek amacını taşıdığım bu çalışmada ilk olarak cerrahi'nin gelişiminin evreleri ele alınacaktır. Bu çerçevede beş evre tanımlanmıştır. Bunlar sırasıyla Orta Asya Türk Devletleri, Büyük Selçuklu Devleti Dönemi, Osmanlı Devletinde Darüşşifalar ve Tıp, Batıya Yöneliş, Türkiyede cerrahi dallarının başlangıç evrelerine genel bir bakış, Cumhuriyet döneminde tıp dallarındaki değişim ve ilerlemeler.

Türklerde, pek çok konuda bilgi ve deneyim birikimi sağlamada göçler ve farklı medeniyetlerin katkıları etkili olmuştur. Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklu dönemi, tarihimizde kurumlaşmış devlet kurma yanında, her yönde aydınlanma çağının başlangıcını oluşturmuş; bilimde, sanatta, askerlikte, tıpta kalıcı eserler ve etkiler bırakmış, insan sağlığı ve tıp eğitimine çok değerli katkılar sağlamıştır. Bu dönemde hastane olarak yaptırılan darüşşifalar, aynı zamanda tıp eğitim kurumları olmuştur. Bu eserde, bu kuruluşlara kısa da olsa yer verilmiştir.

Osmanlı devletinin kurulduğu yıllarda hekimlere ve hekimliğe ait çok fazla bilgi ve belge yoktur. Cerrahlık, hekimlik gibi bilimsel ve uygulamalı olarak iki kısımdır. Yüz yıllar boyunca bir cerrahi ilgilendiren konuların başında dağlamak, cerahatleri yarmak, deşmek ve temizlik, sınık sarmak, çıkık çekmek ve kan almak gibi konular yer almış ve bu bunlara ilişkin teknik uygulamalar gündemde olmuştur.

Ülkemizde ilk cerrahi tıp kitabı Abdülmecid tarafından yazılan "Kitab-ül Mudavat"dır. Fakat hekimler arasında önemli olan Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun Kitab-ül Cerrahiyet-ül Haniye isimli cerrahi eserdir ve dünya tıp tarihine geçmiştir. O dönemdeki hekimler cerrahi tedavinin gerekli olduğu durumlarda dahi hayati tehlikenin fazla olması nedeniyle ilaç tedavisini tercih ederlerken Şerefeddin Sabuncuoğlu özellikle cerrahi ile ilgilenmiş ve uygulamalar yapmıştır.

15. yy kadar Osmanlı İmparatorluğunda Türk ve İslam olmayan hekim adına rastlamıyoruz. Orta Asya'dan İran'dan tanınmış hekimler ve bazı kaynaklara göre ender de olsa Yahudi hekimler gelmiştir. Ancak 1400 yılına kadar tıp eğitimi yapılacak bir kuruluş da olmamıştır. Osmanlıdaki ilk girişim Yıldırım Beyazıt döneminde Bursa Darüşşifası ile (1400) başlamıştır. Bu kuruluş hem hastane hem de tıp ilminin öğrenildiği ilk tıp medresesidir. 15. yy kadar Osmanlıda saray

ve padişah hekimi olarak ta bir isme rastlanmamıştır. Saray hekimliğinin bu dönemde Yıldırım Beyazıt'la başladığına dair bazı bilgiler vardır ve devamında hekimlerin sarayda gördükleri saygı ve itibar hekim olma hevesini artırmıştır. İkinci darüşşifa ise Edirne'de açılmıştır. Buradaki tıp mektebinde cerrahlık, hekimlikten ayrıdır ve ayrıca cerrah sınıfları vardır. Buralardan yetişenler harp yaralılarını tedavi etmekle görevlendirilirler, her taburda bir hekim ve bir de cerrah bulunur.

1400'lü yıllardan sonra Osmanlı Devletinde darüşşifalar tıp eğitimini geliştirmiş, 19. yy da tıp tarihi ve cerrahinin evreleri, tıbbın çok önemli bir dalı olarak gelişim göstermeye başlamıştır. II.Mahmut 14 Mart 1827'de ilk Tıp Fakültesini açmış, 1832'de ilk Cerrahhane açılmış ve 1837'de Tıphane ile birleştirilmiştir. 1841'de tarihinde ilk defa cerrahlara diseksiyon yapılması izni verilmiştir. Bu tarihten sonra yurt dışından getirilen ve yurt dışına gönderilip (Fransa, Almanya, Avusturya) eğitimlerinden sonra dönen hekimlerle, eğitim ve öğretimde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Darüşşifalarda hasta tedavisi yapılırken musikiden de yararlanılmıştır. Bu dönemdeki hekimler musikiyi insanların şen zamanlarında, eğlencelerini artıran bir vasıta değil, gamlı zamanlarda sinirlerini yatıştırıcı bir müsekkkin olarak kullanmışlardır. O dönem hekimleri musikiyi tababet için ilaç gibi lüzumlu saymışlardır.

Cumhuriyetin kuruluşunda, Osmanlılardan devralınan sağlık kuruluşları ve sağlık çalışanlarının durumu ülkenin, hastane, sağlık elamanları ile özellikle bilim ve sanat kadrolarına acil ve öncelikli gereksinimi olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti 1930'lu yıllarda dev bir reform olarak nitelendirilebilecek "Üniversite Reformu"nu başlatıyor. O yıllar, bu gün ülkemizin bilim, sanat ve teknolojinin her dalında çağdaş medeniyet seviyesine yükselmesini sağlayan başlangıç yılları olmuştur. Bu reform yılları beni çok heyecanlandırmış olduğundan, konumuzla da ilgisi nedeni ile 1930-1950 dönemine özel bir önem vermek gereğini duydum. Okuyunca sizlerin de bana katılacağına inanıyorum. 1930'lu yıllarda başlayan Nazi Almanyası ve II. Cihan Harbi, ülkemiz için reform yılları açısından bir talihsizlik olurken; bilim adamlarının akını nedeni ile bir şans olmuştur.

Üniversite reform sonrasında Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesi eğitime başlamış. Bu dönemde yabancı ve özellikle de mülteci Alman profesörlerinin ülkemize gelmek istemesi, bunların büyük bir kısmının kabul edilmesi,

yeni eğitim kuruluşlarının açılması ile bu dönemde çok önemli değişimler yaşanmıştır. Bu vesileyle Darülfünun'dan Üniversiteye geçiş, yabancı ve mülteci profesörlerin ülkemizde kabulü gibi çok önemli konularda öncülük eden Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'i ve devamındaki yıllarda milli eğitimde büyük reformlar yapan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i burada rahmetle anıyorum.

Üniversite reformundan sonra genel cerrahi ile birlikte, önemli cerrahi dalların gelişerek birer ihtisas dalı olarak çalışmaya başlama süreci, her dalda kurucular, öncüler ve katkıları genel bilgi olarak özetlenmiştir. 1940'lı yıllardan başlayarak tıp'ta uzmanlık tüzüğünü, gelişimini, halen yürürlükte olan tüzük dahil, bilgilendirmenin yararlı olacağına inandığımız için metin içinde yer verilmiştir.

Dünyada modern cerrahiye geçiş evreleri 1845-1945 dönemindeki yıllık cerrahideki gelişmeler ve modernleşme sürecindeki değişim ve gelişim, 1950'li yıllarda ülkemizde ve dünyada etkisini göstermiş ve tüm cerrahi dallarında değişimler başlamıştır. Modern cerrahiye geçiş evreleri bağlamında söz konusu gelişim süreci bu kitapta ele alınmıştır.

Son bölümde ise üniversite reformundan sonra İstanbul, Ankara ve İzmir de cerrahi'nin durumu ile bazı değerli hocalarımızın anılarını bulacaksınız. Bu çerçevede mezun olduğum İstanbul Tıp Fakültesinde cerrahi, daha sonra mensubu olduğum, cerrahi ve mesleğimi icra ettiğim yıllarda Ankara Tıp Fakültesi ve Hacettepe Üniversitesi ve Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi genel cerrahi kliniği bu çalışmanın öznelere oldu.

Türklerde Cerrahinin Gelişimi konusuna tarihsel bir perspektiften baktığımız bu çalışma 1970'li yıllar sonunda son bulacaktır. Tarihsel akışı 1970'li yıllarla sınırlı tutmamızın iki nedeni vardır: İlk olarak bu yayının bir tarih kitabı olması; ikinci olarak da 1980'li yıllardan sonraki değişimlerin farklı bir çalışmanın ve değişimin konusunu oluşturacak nitelikler taşımasıdır. Bununla birlikte 1980'lerden sonraki Türk cerrahisi ve gelişmesi konusunu Prof. Dr. Semih Baskan, Prof. Dr. Osman Akata, Prof. Dr. İbrahim Ceylan, Prof. Dr. Yılmaz Kadioğlu ve Prof. Dr. Adnan Ataş tarafından hazırlanarak yayınlanan "Türk Cerrahi Derneği ve Kongreler (1981-2009)" adlı kitapta yeterli olmasa bile bir kaynak olarak bulabilmeniz mümkündür. (*Türk Cerrahi Derneği Yayınları - Aralık 2009*)

Bunun yanı sıra son bölümünü oluşturan "Bazı anılar ve yaşadıklarım ile cerrahi tarihi" de 2000 yılına kadar gelen bazı değerlendirmeleri içermektedir. Bu çerçevede özellikle ülkemizdeki İstanbul, Ankara, İzmir gibi başlıca cerrahi

kl nikleri, bu kl niklerde görev yapan ve konularında ilkleri başlatan öncüler hakkında  zet bilgiler verilmiştir. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi cerrahi kl nikleri ve özellikle görev yaptığım I. cerrahi yılları ve birleşik cerrahi kl niği hakkında tarihi belge niteliğini taşıyan bilgiler bu yayında geniş ölçüde yer bulmuştur.

Bu çalışmam süresince pek çok kişiye teşekkür bor lıyım. Öncelikle Türk Tarih Kurumunda yıllardır çalışmalarını sürdüren A.  . Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi emekli  ğretim üyelerinden değerli hocamız Prof. Dr. Esin Kahya hocama konulara sıcak yaklaşımı, özellikle de beni y reklendirerek, cesaretlendirerek bu yayının ortaya çıkmasında büyük katkıları ve verdiği önemli kaynaklar nedeniyle şükranlarımı, teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Faydalandığım bazı kaynaklar için başvurduğum bu kurum kütüphane çalışanlarına da yardımları için teşekkür bor lıyım. Bazı önemli kaynaklarla yardım ve destekleri için A. .Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Semih Baskan ve Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı  ğretim  yesi Doç. Dr. Ahmet Acıduman'a ve bu çalışmaya doğrudan katkı sağlamasalarda, pek çok arkadaşıma ve dostlarıma da da teşekkür bor lıyım. Emeklilik dönemimi yaşadığım hayatımın bu evresinde böyle bir uğraş içinde olmak benim için büyük bir şans oldu. Bilim insanı olarak hepimizin karşılaştığı bu zorlu yayın hazırlama sürecinde, çalışma koşullarımı kolaylaştıracak her türlü desteği veren aile yakınlarıma, metin düzenlenmesinde, edebiyat ve kaynakça yapılanmasında konuya katılıp bana yardım eden kızım Prof. Dr. Berrin Ceylan-Ataman'a da teşekkürler. Hazırladığım metinlerin bilgisayara aktarılması işini, içtenlikle yapan, yardımlarını esirgemeyen dost insan, yardımcım Nilüfer Ekşi'ye bor lıyım. Kitabın grafik düzenleme çalışmasını özenle yapan Bayt firmasına da ayrıca teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim CEYLAN

iyi Cerrah
iyi Ameliyat Yapar

Daha iyi Cerrah
Hangi Hastaya Ameliyat Yapılacağını Bilir

En iyi Cerrah
Hangi Hastaya Ameliyat Yapılmayacağını Bilir

SEVDİĞİM ÜÇLÜ

1

TÜRKLERDE CERRAHİNİN GELİŞİMİ

Tıbbın ve özellikle cerrahinin, insanlığın var oluşundan bu yana en eski mesleklerin başında geldiğini söylemek yanlış olmaz.

İnsanlar ilk çağlardan itibaren, sağlık sorunları yaşamışlar ve bunları çözmek içinde öncelikli olarak kendilerini tanıma yoluna gitmişlerdir. Erken tarihlerden itibaren yeryüzünde belli konumlarda yaşamış kavimlerden biri olarak besinlerini sağlamak adına giriştikleri çabaların yanı sıra, gerek iklim değişikliklerinden kaynaklanan, gerekse günlük hayatın içinde karşılaştıkları zorluklar sağlık sorunlarına yol açmıştır. İyi bir gözlemci olarak hareket eden Türkler tedavi amaçlı olarak bir taraftan hayvanları örnek alarak doğadaki bitkisel ve hayvansal maddelerden yararlanırken bir taraftan da cerrahi müdahaleler yapmak zorunda kalmışlardır. Vücutlarındaki herhangi bir yerde oluşan kesik veya yara, çeşitli sebeplerle görülen kanamalar onların vücutlarını daha yakından incelemelerine zemin hazırlamışlardır. Zaman içinde tekrarlayan olaylar ve gelişen bilgiler ışığında onların bilgilerinin belli bir gelişim gösterdiği belirlenmektedir.

Kaynağını binlerce yıl geriye götürebildiğimiz Türkler, Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar değişik coğrafi bölgelerde, birbirinden ayrı topluluklar halinde, kültürlerini koruyarak farklı din ve medeniyetlerle karşılaşmışlar ve çok zengin siyasi, sosyal, kültürel birikimlere sahip olmuşlardır. Türkler, asırlar boyunca Çin ve Hint tıbbından kazandıkları tıbbi tedavi birikimlerine, Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet'teki tıbbi bilgileri de katarak zenginleştirmişlerdir.

Türk Tıp Tarihinde cerrahinin gelişimini Şu bölümlerle ele alacağız.

- Orta Asya Türk Devletleri
- Büyük Selçuklu Dönemi
- Anadolu Selçuklu Dönemi
- Beylikler
- Osmanlı Devleti Dönemi
- Batıya Yöneliş
- Cumhuriyet Dönemi

1.1. ORTA ASYA TÜRK DEVLETLERİ

Türkler, Orta Asya'da M.Ö. VII.yüzyıldan, M.S. IX. yüzyıla kadar göçebe kültürünün temsilcisi olarak görülüyorlar. IX. yüzyılda İslamı benimsedikten sonra, yakın doğu kültürleri ve uygarlıkları ile daha çok iç içe yaşamaya başlıyor ve XI. yüzyıldan sonra giderek yakın doğu uygarlığının etkin bir parçası oluyorlar. Nüfus artışı, otlakların daralması, doğudan gelen kavimlerin baskısı, önderlerinin girişimleri sonucu, Türk topluluklarının geniş alanlara yayılmaları, devamlı yer değiştirmeleri, değişik etnik guruplarla birlikte yaşamaları, Şamanizm ve sonraları değişik din ve kültürlerle karşılaşmaları sonucu Türk kültürünün başlangıcının belirlenmesinde zorluk yaratmaktadır. Bu dönemde İslamın yayılmasından önce, bir din birliğinden söz etmek olanaksızdır. Türkler arasında göçebelik döneminde şaman inancının yaygın olduğu biliniyor. Sonradan bir bölümü Budizm'i benimsiyorlar. Bir bölümü Maniheizm dinine geçiyor. Hristiyanlığı benimsemiş olanların, azınlıkta olmakta birlikte var olduğu, Süryani harfleri ile yazılmış Türkçe mezar taşlarından anlaşılıyor. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya akıp bu diyarın Türkiye diye anılmasına yol açan Oğuzlar ilk defa "Türk" adıyla tanınan Göktürkler ile akraba olmakla beraber, farklı bir kavimdirler. Tarihte "Türk denilen tek bir kavim değil, birden fazla akraba kavimler olduğu, bunların farklı farklı adlarla bilindikleri görülüyor.

İslamiyet'ten Önceki ve İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Başlıca Türk Devletleri

M.Ö. 3000 yıllarından itibaren Altay dağlarında Oğuz tipi insanların yaşadığı biliniyor. Avlanarak geçinen bu insanlar zamanla M.Ö.2000 yıllarında bölgeye yayılmaya başlıyorlar. Bunlar sonraları M.Ö. 1700 yıllarında Hun ve Göktürk uygarlıklarını meydana getirdiler ve Batı Türkistan'da yoğunluk kazandılar, avcılıkla birlikte çobanlık ve ekim işlerine başladılar.

1. Oğuzlar: Çin'de Sarı Nehir önünden başlayıp Manş kıyılarına uzanan Hun hareketi gibi, Oğuzlar'ın ki de sonuçları itibarı ile en önemli göç hareketinin başında gelir. Göç hareketi VIII. Yüzyılda başlamış ve 300 yıl süren yürüyüş sonucu önce Orhon ve Seyhun nehri kenarlarına ve Maveraünnehr üzerinden İran ve Anadolu'ya geçtiler.

X. yüzyılda Hazar denizi ile Aral gölü arasında Sir-Derya (Seyhun) boyları ile aynı ırmağın kuzeyindeki topraklarda Hazarlara bağlı olarak yaşayan

Oğuzlar 950 yılında Hazarlardan ayrılarak bağımsız yaşamaya başlamışlardır. Karahanlı'ların batı komşusu olan ve savaş ve çoban ekonomisi ile göçebe hayat süren Oğuzlar Malazgirt savaşından sonra Anadolu'yu Türkleştiren, yurt tutan bir Türk kavmi olup, Türkiye Türklerinin doğrudan doğruya atasıdır. Azerbaycan ve doğu Anadolu XI. yüzyıl ikinci yarısında Oğuzlar tarafından fethedilmiştir. Oğuzlara ilk olarak Türkmen adını Gazneliler vermiştir.

Oğuz Han, Kara Han'ın oğludur. Sarayda doğmuştur. Oğuz Han ergenlik çağında Tanrıya tapmaya başlar fakat ailesi ve uyruğu puta taptığı için babası ile arası açılır. Savaş sonu babası ve amcaları ölür. Böylece babasının yerine geçer. Oğuz Han'ın 6 oğlu vardır. Büyük oğulları Gün, Ay, Yıldız'a altın yayı vererek onlara Bozoklar, küçük oğulları Gök, Dağ, Deniz'e üç altın ok vererek, onlara da Üçok'lar ismini verir. Oğuz Han cihan fethine başlar, Hindistan, Çin, Kafkasya, Azerbaycan, Doğu Anadolu, Suriye, Mısır, İran, Irak, Afganistan'ı alır. Hatta Frenk ve Rum krallarına baş eğdirip vergiye bağlar.

2. Hunlar (M.Ö.300-M.S.300): Türk Tarihinde Büyük Hun (Asya), Devletin kurulması tarihte ilk defa Türk kavimlerinin bir bayrak altında toplanması bakımından büyük önem taşır.

Büyük Hun Devletin adı bilinen ilk imparatoru Beğ-Tun = Bey Soy'dur. Göçebe kavimlerden oluşmuşlarsa da disiplinli fakat siyasi karakter olarak bir bozkır devleti özelliklerini taşımış olup gök dinini kabul etmektedir. Devletin başı aynı zamanda Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olup, hiyerarşik bir yapıya sahiptirler. Doğu da Kore sınırlarından, Güneyde Tanrı dağları, Tibet yaylası ve Çin'e kadar uzanmıştır. Silah yapımı ve okçuluk ile bronzdan aletler yaparak ziraatla uğraşmışlardır.

3. Batı Avrupa Hunları (375-450): Adı bilinen süper Türk imparatorluklarından Batı (Avrupa) Hun İmparatorluğu da bir bozkır devletidir. En tanınmış hükümdarı Atilla'dır.

Kurulduğu coğrafi saha itibariyle Doğu da Aral- Hazar denizi havalisinde, Batı Manş denizi sahilleri ve Paris yakınlarına kadar bütün Avrupa'yı içine alan Batı Hun'ları Bizans ve Roma imparatorluklarında himayesine almıştır.

Başkentleri orta Macaristan bölgesinde yer alan Batı Hunları halkı Türk boyları ile German, İranlı, İslav, Fin gibi kavimlerle birleşmektedirler. Dini Gök-Tanrı inancı, yazı dili Türkçe, Latince ve Grekçe'dir.

Başta Macaristan olmak üzere orta Avrupa devletleri müzelerinde belli başlı kültür eserlerini görmek mümkündür. Batı milletlerini siyasi bakımdan etkilemişlerdir.

4. Avarlar (550-800): Türklerin bir başka grubu olan Avar'lar ise Macaristan, Sibiry ve Güney Rusya gibi bölgelerdeki halklarla birleşip kaynaşarak yeni kültürler geliştirmişlerdir. Bir bozkır devleti karakteri gösterir. Başkenti orta Macaristan bölgesindedir. Dinleri Gök-Tanrı dinidir. Yazıları Orhun alfabesi esasında Türk yazısı, yazı dilleri Türkçe, Slavca, Grekçe ve Latince'dir. Başta Budapeşte milli müzesi olmak üzere Avarlara ait Avusturya ve Alman müzelerinde pek çok kültür eseri mevcuttur.

5. Göktürkler (550-750): Hunlardan sonra tarihte önemli iz bırakan Türk Devletlerinden biriside Göktürk Devletidir. Bu Devlet İslamiyet öncesi Türklerin kurduğu en önemli Devletlerdendir. Göktürkler Avarların idaresine son vermişler ve kendi hâkimiyetlerine devam etmişlerdir. Devletin kurucusu Bumin Kaan'dır, ölümünde yerine oğulları geçmiştir. (*Tarihte Türk Devletleri* 1998)

Göktürklerden kalan eserler arasında sunaklar, heykeller v.s eserlere rastlanmaktadır. Bunlar arasında en önemli eseri Orhon Abideleridir. Bu eserlerin yanında ki iki mezarın Bilge ve Kültigin Kaan'a ait olduğu sanılmaktadır. Bilge Kaan kitabesi ölümü üzerine oğlu tarafından 735'te dikilmiştir. Kültigin kitabesinin Doğu cephesinde şu ifadeler bulunmaktadır.

"Varlıklı ve zengin millet üzerine oturmadım; işte aşsız, dışta donsuz, düşkün, perişan bir milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kültigin ile konuştuk; Babamızın amcamızın kazandığı milletin adı, sanı kaybolmasın diye Türk Milleti için gece uyumadım; gündüz durmadım. Küçük kardeşim Kültigin ile de iki şad ile de yite kazandım. Öyle kazanıp bütün millete ateş, su kılmadım."

Göktürkler halk sağlığına büyük önem vermişlerdir. Çeşitli hastalıklar için değişik bitkilerden yaptıkları ilaçları kullanmışlardır. Bu bitkilerin çoğu mahalli bitkilerdir, ender olarak da hayvansal droglara rastlanmaktadır.

6. Hazarlar (650-950): Eski Türk boylarından Göktürk hakanlığının devamı olan Hazarlar yerleşik Türk boylarındandır. Bunun sonucu olarak şehir kültürü gelişmiş, ticari faaliyete ağırlık veren bir Bozkır devletidir. Başkenti Volga nehri-nin hazara döküldüğü yerde bulunmaktadır. Şehirler surlarla çevrilidir. Tarım ve hayvancılıkla ilgilenmişlerdir.

Doğu Avrupa tarihinin gelişiminde önemli etkileri hala devam eder. Hükümdar ailesiyle üst idarecilerin Museviliği kabul ettiği tek Türk kuruluşudur. Yazı dili Türkçe, İbranice ve Grekçe'dir.

7. Uygurlar (750-850): Göktürk Hakanlığının devamı olan ve kendilerine Dokuz Oğuz adı veren ve daha sonra da Göktürklerden ayrılan bu grup Uygur Devletini kurmuştur.

Orhon ve Selenga kıyılarından Aral gölü kıyılarına kadar yayılan bir Türk Kavimidir. Zaman içinde Güneye doğru yayılarak Göktürklerin birçok yönden mirasına konmuşlardır. Çin'le temasa geçmişler ve Böğü Kaan zamanında Kuzey Çin'i ele geçirmişlerdir.

Uygurlar başlangıçta Mani dinini benimsemişler ve bu dinin yayılması için çalışmışlardır. Zaman içinde İslamiyeti kabul etmişlerdir. Uygurların başkenti Hoço idi. Kaanlar burada otururlardı. Şehirlerinde kemerler ve büyük mabetler vardı.

İskender'in İran seferinden sonra orada kalan bir grup dolayısıyla Yunan etkisi ve Budizm kültürü karışımı nedeniyle, iyi ve güzeli simgeleyen bir sanat kültürü ortaya çıkmıştır. Uygurlar maden işlerinde oldukça ileri idiler. Özellikle demiri iyi kullanmışlardır. Ziraatla meşgul olarak hububatın yanı sıra üzüm yetiştirdikleri ve ondan şarap yaparak Çin'e sattıkları bilinmektedir. Pamuk yetiştirerek dokuma yaptıkları ve aynı zamanda onu kâğıt yapımında kullandıkları da bilinmektedir. Tabii olarak hayvancılıkta da gelişmişlerdir.

Uygurların tıbbı daha çok halk hekimliği şeklinde idi. Halkın inançları ve gelenekler tıp bilgisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Orta Asya'daki Türk boylarının tıpla ilgili bilgileri ve hastalıklardaki tedaviler halk hekimliğine dayalı olarak yürütülmektedir. Uygur hekimliğinde ayrıca Çin ve Hint uygarlıklarındaki tıp bilgisinden çeviriler yaparak yararlanmışlardır. Tedavinin temelinde ise hılt, kara safra, sarı safra, balgam ve kan gibi dört ana unsur vardır. Bu dört ana unsur arasındaki denge bozulduğunda hastalık meydana gelir.

Uygurlardan günümüze kadar gelen Uygur harfleriyle yazılmış bir tıp kitabı vardır. Bu eserde körlük, gece körlüğü, göze pus inmesi gibi çeşitli göz hastalıkları, baş ağrısı, kulak hastalıkları, burun hastalıkları, ağız hastalıkları, solunumla ilgili hastalıklar, kalp hastalıkları, çocuk ve doğumla ilgili hastalıklar, cinsel organ hastalıkları (iktidarsızlık, kısırlık, urlar) zihin hastalıkları, kırık çıkıklar, kadın hastalıkları gibi konularda bilgi vermektedir.

“Eğer göz puslansa, gözden çok fazla soğuk yaşlar aksa, sığır ödü üzerine sürülürse, göz tekrar berraklaşır.” Yine aynı eserde bulunan bir başka ilaçta göz şikayetleriyle ilgili olarak “gözden akan sıcak yaşlara, kamış şekeri ve sarı munga toz haline getirilip, inek yağı ile karıştırılıp buruna sokulsa iyi gelir.” denmektedir.

Kızamık ve çiçekle ilgili ilginç açıklamalar vardır. Türkler erken tarihten itibaren çiçeğe karşı aşı tatbikatı yapmışlardır. Bu uygulama Çin’de görülmektedir. Tatbikatta kullanılan insan çiçeğinin yaralarından alınıp, kurutulmuş ve genellikle ceviz kabuğu içinde saklanan kabuklardır. Çiçek salgını görüldüğünde bu kabuklar dövülüp sulandırılarak solüsyon halinde kolda çizilen yere sürülür. Böylece çiçeğe yakalanmış kişiler daha hafif olarak hastalığı geçirirler. Ayrıca bu aşı bağışıklık sağladığı için hasta bir daha bu hastalığa yakalanmaz. Bu uygulama daha sonra Anadolu’ya gelen Türkler tarafından çiçek salgını görüldüğünde uygulanmıştır.

Budistliği kabul eden Türkler, Türkistan’da Budist manastırlarında çeşitli bilimler yanında hastane bilgilerine de yer vermişlerdir. Uygurlar bazı hastalıkların tedavisini akupunkturun farklı bir uygulaması olan dağlama yoluyla gidermeye çalışmışlardır.

O dönemdeki Uygur tıp metinleri ile komşu uygarlıklarda ki Çin, Hint ve Tibet’deki tıp bilgisi ile önemli benzerlikler gözlenmektedir. *(Kahya ve Erdemir 2000)*

8. Karahanlılar (840-1212): tarihleri arasında Türkistan ve Maverâünehîr’de kurulan ilk Müslüman Türk Devletidir. 893 yılında Kaşkar devletin başkenti olmuştur. Zaman içerisinde doğu ve batı Karahanlılar olarak ikiye ayrılmışlardır. 1082 yılında Büyük Selçukluların hâkimiyetini tanımışlardır. Büyük Selçuklu Sultanı Melihşah bir Karahanlı prensesi ile evlenerek iki devlet arasında birlik-teliği sağlamış, Karahanlıları kendisine bağlamıştır. Türklerin şehir hayatına geçişi Karahanlılar zamanında başladığından şehircilik ve mimari mesken hayatı başlamıştır. Buhara ve Semerkant gibi şehirlerde birçok mimari eser yapılmıştır. Mescit ve hayır külliyesi çok yaygındır. Mescit, cami, türbe, külliye, kervansaray, saray, kale, köprü ve hamamlar yapılmıştır. Türk hat sanatı Karahanlılarla başlamıştır. Ahmed Yesevi hazretleri bu dönemde yaşamıştır.

9. Gazneliler (962-1187): Afganistan’da hüküm süren Türk İslam Devletidir. 997’de tahtta çıkan Sultan Mahmut (Gazneli Mahmut) Gaznelilerin kurucusu olup, Hindistan’a İslam dinini yayan ve burada yüzyıllarca sürecek olan Türk hâkimiyetinin temelini atan tarihin büyük cihangirlerinden ve hükümdarlarından. İran ve Irak’ı ülkesine kattıktan sonra Hindistan üzerine 17 sefer düzenleyerek

ordusunu yenip Hindistan'ın kuzeyine tamamen hâkim olmuştur. 1030'da yerine çıkan Sultan Mesut Selçuklulara karşı Dandanakan meydan savaşında (1040) Sultan Mesut büyük bir yenilgiye uğrayarak tahtından ayrılmıştır. Büyük Türk Hakanlığı Karahanlılar'dan sonraki Müslüman Türk Devleti Gazneli Devletidir. Sunni-Hanefi mezhebinde olan Gazneliler sarayda Türkçe, edebiyatta Farsça fakat resmi yazışmada Arapça'yı dil olarak kullanırlardı. Gazneli Devleti 1186 yılında son bulmuştur.

Genelde Türkler arasında yaygın olan din "Şamanizm" dir. Şamanizm bir inanç sistemidir, bir dindir. Şaman, dini törenleri yöneten, topluluk adına Tanrıdan yardım dileyen, taleplerde bulunan, Tanrı katından haberler veren bir din adamıdır. Şamanizmde bir Tanrı vardır (Gök Tanrı, Gök Dini). Bu dinin mensupları tek Tanrıya taparlar.

Şamanizm Sibiry'a ve Orta Asya'ya özgü dinsel bir kültürdür. Şaman kelimesi Öz Türkçe bir kelime değildir. Tunguzca'dan gelir. Asya'nın ortalarında ve kuzeyinde konuşulan dillerde buna karşılık gelen kelimeler bulunmaktadır. Yakut'ca ojun, Moğolca büyü, Türkçe-Tatarca da kam, Kırgız-Kazakça'da da bas-kı adı verilir. Yakutlarda ve Altaylarda kadın şamanlar bulunmakta ve onlara da Moğul-Udugan adı verilmektedir.

Resim 1. Sindirim bozukluğu için kullanılan bir muska, kökeni bilinmiyor. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 21)

Resim 2. Büyücü-sihirbaz hekim. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 13)

Resim 3. Şaman. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 14)

Resim 4. Günümüzde bir şaman. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 16)

Şaman Türklerin dini törenlerini yöneten kişidir. Şaman ancak psikolojik şikâyetleri olan kişileri tedavi eder. Türklerde doktor görevini yapan Otacı'yla karıştırılmamalıdır.

Orta Asya'da, Güney Sibirya, Türkistan, Tanrı Dağlarının Güneyi Türklerin Anayurdu olarak kabul edilir. Bu coğrafyada, Türk toplulukları göçebe toplumları halinde bozkır kültürü yaşarlar. Bölgede sadece Uygurlar yerleşik düzene geçmişlerdir. Bu bölgedeki atalarımız hastalıklarını, dini inançlarının etkisi altında (gök tanrı inancı atalar kültürü ve şamanizm) halk hekimliği inancı ile gidermeye çalışmışlardır.

Genelde insanlar iyileşebilmek için yüzyıllar boyunca bir ilahi güce sığın-
dılar ve sihirbazlar, din adamları ve şarlatanların etkisinde kaldılar. İlkel insanın
hastalıkla mücadelesi büyüsel ve ampirik olarak gelişti. Hastalıkların başlıca se-
bebi olarak iyi ve kötü ruhlar sorumlu tutulurdu. Yabancı bir gücün veya ruhun
vücudu kontrol altına alması sonucu hastalığın ortaya çıktığı inancı yerleşmişti.
O nedenle büyücü hekimin ruhları kovma sanatı ve inancı, (yüzlere maske, hay-
van postu giyme, davul eşliğinde veya ellerini vurarak çılgınca hareket edip ses

Resim 5. Şaman tedavi ediyor. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 19*)

çıkarma gibi gurup dansları yapmak) yanında, şifa verici, ağrı giderici bitkiler vererek tedavi etme inancı vardı. (*Aydın 2006*)

Şaman olabilmek için, Şamanlık mesleğinin babadan oğla geçmesi gibi kalıtsal bir aktarım veya kişide kendiliğinden gelen içsel bir yeteneğe sahip olmak gerekir. Genç şamanlar değişik ayinlere ait bilgileri klanın yaşlılarından ve yetenekli bir şamandan ders alarak ve ayinlerin nasıl yapılacağını dua ve efsunları öğrenerek görünmez güçlerle nasıl ilişki kuracağını öğrenir.

Şamanizm de hastalıklar vücuda giren kötü ruhlar olarak kabul edilir. Şaman hekimi olan kam'ın temel özelliği ruhlarla temas sağlayabilme yeteneğidir, görevi büyü ve sihir yolu ile hastalıkları iyileştirmek, kötü ruhları kovmaktır. Bu iş için özel törenler yapar, özel giysiler giyer, ateş yakar v.s. Sonuçta büyüsel işlemlerle birlikte geldiği kabul edilen cinleri kovalar. (*Bayat 2003*)

Orta Asya İslam öncesi ve başlangıcında Türk Topluluklarında hastalıkları otacı/tabiplerin yürüttüklerini görüyoruz. Bitki ve maden kaynaklı ilaçlar kullandılar.

Dede korkut hikâyelerinde Oğuz'larda Korkut Ata'nın kam ve keramet sahibi olduğuna inanılır. Hatta peygamber olarak tanırlandı. Onun kabrini ziyaret edenler hastalıklardan kurtulduğu inancı Şamanizm'in kalıntısı olarak bu güne

kadar gelmiştir. İslam'ın kabulünden sonra evliya kültürüne dönüşerek türbe ve yatırlara başvurma şekline dönüşmüştür.

Türk inanç sisteminde akarsu, göl ve pınarlar doğaüstü güçlere sahip olduğundan tıbbi amaç için kullanmışlardır. Özellikle kısırlığı giderici olarak başvurulur, ayrıca bazı özel ağaçların ruhlarından bir dilek istenirken, onlara sevdiği bir şey mesela bir bez parçası kurban edilirdi. Özellikle kayın ağacı köklerine çocuğu olmayan kadınlar tapınırdı. Atalar kültüründe hastalıklarda kötü ruhların temizleneceği inancı nedeni ile kutsal ateş yakma, kurşun dökme, emme, şişe çekme, kan akıtma, tütsüleme ve buhar damlaları, fal bakma gibi yöntemler uygulanırdı. Otacı olarak bilinen hekimler ise Kam'ların aksine bitki ve mineral kökenli ilaçlarla hastalar tedavi edilirdi. Bu dönemde cerrahi hastalıklarla çok yönlü ilgilenilmiştir.

Cerrahinin tarihi de insanlık tarihi kadar eskidir. Cerrahi bir işlem sırasında duyuları köreltmek veya yaradan kaynaklanan ağrıları azaltmak için alkolit bir içecek kullanılarak hastanın şuuru azaltılıyordu. Cerrahi bir uygulamadan sonra yaralar temizlenip, damarları büzen bazı sebze karışımları veya kuşların yumurtalarıyla kapatılıyor, daha sonra da tüylerle veya deriden yapılan bandajlarla kapatılıyordu. Basit kanamalar, çiğnenmiş otların yaranın üzerine kapatılmasıyla kontrol ediliyordu. (Bayat 2003)

İlk çağlarda kanama, kırık-çıkık ve yara tedavilerinin yapıldığı, kafa kemiklerinde düzgün trepanasyon deliklerine rastlandığı bilinmektedir.

Yazının bulunması ile birlikte ilk cerrahi belgeler günümüze kadar gelebilmiştir. Bunlar arasında eski Babil hükümdarlarından Hammurabi'ye ait (M.Ö. 1948-1905) kanunlarında tıp ve veterineri ilgilendiren maddeler vardır. Bunlardan bazıları:

- Bir kimseyi tunç bıçağı ile ameliyat yapar ölümüne sebep olursa yahut tunç bıçağı ile gözünün perdesini açarken kör olmasına sebep olursa o hekimin ellerini kesmeli.

- Eğer ameliyat olan kişi köle ise ve ölümüne sebep olmuşsa, kölenin sahibine yeni bir köle vermeli. Eğer gözü kör olmuşsa, kölenin değerinin yarısını sahibine ödemelidir.

- Hekimin ve cerrahın yaptığı ameliyatın karşılığı olan ücret tarifesi de yazılıdır.

Eski Perslerde de cerrahlar yasalara bağlanmıştır. Buna göre bir cerrahın, cerrahi ehliyet alabilmesi için önce üç kâfir üzerinde deneme yaparak başarılı olursa cerrahlık yapabilir.

Eski Türklerde Orhun kitabelerinde ve bazı Uygur belgelerinde cerrahi ile ilgili terimler vardır.

Resim 6. Turfan kazılarında ele geçen ilk Türkçe tıp metni. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, resim 141, Resmeden İlter Uzel)

Resim 7. Uygurca tıbbi metinden. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, resim 142)

Resim 8. Uyghur rahip hekimleri. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, resim 144)

İslami Dönem Türk Tıbbı ve Cerrahi

Orta Asya'da örgütlenerek devlet kuran Türklerin yoğun yaşadığı 600'lü yıllarda Arap yarımadasında doğan İslam Dini ile birlikte yeni bir uygarlık başlıyor ve kısa bir zamanda gelişip genişleyerek büyük bir dünya uygarlığı halini alıyor. Bu uygarlık her ne kadar din şemsiyesi altında gelişmiş ise de Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlerden insanlarla, karşılıklı katkılarla Doğu ve Batı uygarlıklarının etkisiyle gelişmiştir.

Doğuda Hint ve İran'daki bilimsel faaliyetlerin Avrupa'ya kazandırılmasıyla buradaki bilgilerin İslam dünyasına aktarılmış olduğunu belirliyoruz. Bu aktarımda sadece Hint ve İran bilim ve düşüncesinin değil bunlarla yakın Türk ve Çin bilim düşüncesinin de etkin olduğunu kabul etmek gerekir. Hint'te benimsenen Astronomi sistemi, gezegenler, ay, güneş, yer gibi bilgileri ve bunun yanında hastalıklarda tedavi sanatı, insan anatomisi, organların işleyişleri, hastalıklar, tedavide kullanılan ilaçlar hakkında bilgi aktarılmaktadır. Yine İslam dünyasındaki çevirilerde Batı da özellikle felsefe başta olmak üzere önemli bilim adamlarının bütün eserlerinin çevrilmiş olduğunu görmekteyiz.

İslam dünyasında ilk hastane 700'lü yılların başında Şam'da açılmıştı. Bu hastanede daha çok Hint tıbbının etkisi vardır. İkinci hastane Kahire'de, üçüncü hastane ise (750-775) Halife Mansur zamanında Bağdat'da kurulmuştur. Bu hastanede o dönemde "*susruta*" adlı Hint kitabından çeviriler yapılarak yararlanılmıştır. İçeriğinde enbriyoloji, anatomi, fizyoloji, patoloji, tedavi, cerrahi ve toksoloji gibi ayrıntılı bilgiler vardır. Bu kitabın etkisiyle İslam dünyası da Hint tıbbının büyük etkisi altında kalmıştır.

Harun Reşit zamanında hastaneler çoğalmış ve tıp bilgileriyle, özellikle göz hastalıklarıyla ilgili tıp kitapları yayınlanmıştır. Hastanelerde tedavi ücretsiz olup masrafları karşılamak üzere vakıflar kurulmuştur. Bazıları da sadece tedavi kurumu olarak değil, aynı zamanda tıp okulu olarak da görev yapmışlardır. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

RAZİ (865-925)

İslam dünyasında bu dönemde yetişmiş olan hekimler arasında Razi vardır. Yazdığı baş yapıtı *el-Havi* adlı eseri ile etkinliğini göstermiştir. Bu eser hastalıkların teşhis ve tedavisi üzerine yazılmış dönemin en geniş medikal tıp ansiklopedisidir. Aynı eserde bazı kendi çalışmalarını ve yorumlarını da aktarmıştır. Böbrek ve mesane taşlarının çıkarılması gibi, genellikle cerrahi müdahalelerin beklendiği durumlarda bile ilaçla tedaviyi yeğlediği görülmektedir. Cerrahi müdahaleye pek itibar etmemekte hatta bu konu ile ilgili olarak bir eserinde ilaçla tedaviyi savunur. Çok iyi bir gözlemci olan Razi İslam Dünyası'nın Hippokrates'i olarak anılmıştır.

ZEHRAVİ (930-1013)

İslam dünyasında yaşayan belli başlı hekimler arasında bazılarında cerrahi konusunda bilgilere rastlamak mümkünse de, bu alanda isim yapmış olan, batıların verdiği adla *Abulcasis* adından da anlaşılacağı gibi, Ebu'l-Kasım ez- Zehravi, el-Zehre şehrinde dünyaya gelmiştir. Zehravi X. yüzyılın ikinci yarısı ile XI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir bilim adamı olup, İbn-i Sina ile çağdaştır. Zehravi, meşhur eseri 9 ciltlik *Kitab'ül Tasrif*'dir. Her ne kadar bu eser temelde tipik bir genel tıp bilgileri veren eserse de bazı yönlerden özellikle **dokuzuncu bölümünü cerrahi tedavisine ayırmış**, bu konuda ayrıntılı bilgi vermiştir. Cerrahi ile ilgili bilgiler ve açıklamaların yanı sıra, söz konusu ameliyatlarda aletlerin resimlerini de vermektedir. Genel de cerrahi konusunda eser olması, resim içermesi açısından

tıp tarihinde önemli bir yere sahiptir. Böylece zehravi'nin ameliyat sırasında kullandığı aletleri görüp o devrin cerrahi teknolojisini değerlendirebiliyoruz.

Zehravi'nin bu eserinin cerrahi kısmında ilk ele alınan konu dağlamadır. Bilindiği gibi dağlama o dönemde çok yaygın olarak kullanılan bir tedavi yöntemi olup, Zehravi tarafından sadece yara ve benzeri durumlarda değil, baş ağrısı veya buna benzer medikal olarak şikâyetlerde de uygulanmıştır. Zehravi, iki türlü dağlama yapar.

a. Aletle yapılan dağlama: Burada tercihan altın, gümüş, eğer mümkünse bakır, demir aletlerle, onların ateşte kızdırılıp, uygulanması şeklindedir.

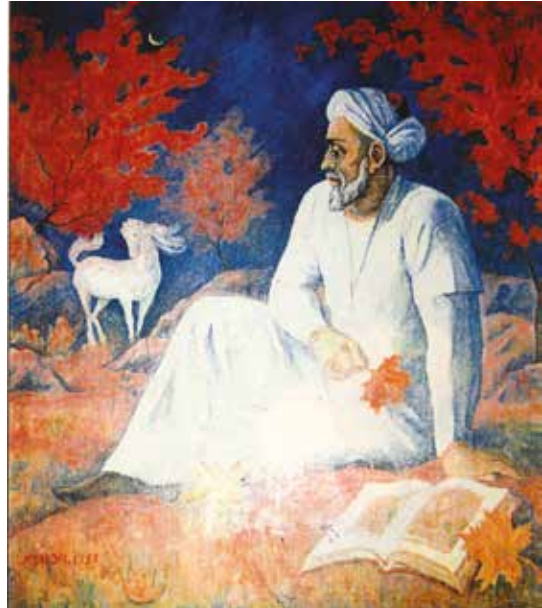
b. Dağlamada bazı yakıcı kimyasal terkiplerde kullanmıştır.

Genel olarak, Zehravinin verdiği dağlama noktaları, bazı tıp tarihçileri tarafından akupunktur noktaları ile karşılaştırılmış ve dağlanan noktaları ile akupunktur noktaları arasında önemli uyumlar belirlenmiştir. Zehravi ayrıca eserinin cerrahi kısmında kırık, çıkık, çeşitli urlar v.b hastalıkların tedavisinden söz etmektedir. Onun eserinin cerrahi kısmı, Cremonali Gerard tarafından Arapça'dan Latince'ye çevrilmiştir. Ayrıca, 1497'de Venedik'te ve 1541'de Basel'de 1778'de Oxford'da basılmıştır.

İBN SİNA (980-1037)

İbn-i Sina Buhara'da doğmuştur. Küçük yaşta öğrenmeye büyük ilgi göstermiş, olağanüstü zekâsı ile 10 yaşında iken Kuran'ı ezberlemiştir. Daha sonra, 16 yaşına kadar, Tabiat Bilgisi, Mantık, Felsefe ve İlahiyat dersleri almıştır. Bu yaştan sonra okuduğu Farabi'nin metafizik adlı eserin etkisiyle metafizikle ilgilenmiştir.

İbn-i Sina hekim olarak büyük şöhret kazanmıştır. Bölgede değişik şehirlerde yaşadktan sonra Hemadan'a gelmiştir. Hükümdarın hastalığını şifa ile tedavi etmesi

Resim 9. İbni Sina. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, sayfa 152)

üzerine vezir yapılmıştır. İbn-i Sina İslam dünyasında tıbbın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Genellikle çok genç yaşından itibaren hekim olarak şöhret olmuştur. Onun tıp konusunda birçok eseri vardır. Ancak onlardan en önemlisi şüphesiz *Kalp İlaçları Risalesi* ve *el-Kanun fi't-Tıbb* (Tıp Kanunu) adlı eseridir. Kalp ilaçları risalesi, kalp ilaçları konusunda yazılmış eczacılığı ilgilendiren monografik bir eserdir. Kalp hastalıkları hakkında bilgiler verilerek, genel olarak ilaçların özelliklerini ele almıştır. Önerilen ilaçlar arasında mersin otu, gül suyu ve yazarın kendi belirlediği bazı karma reçetelerde vardır.

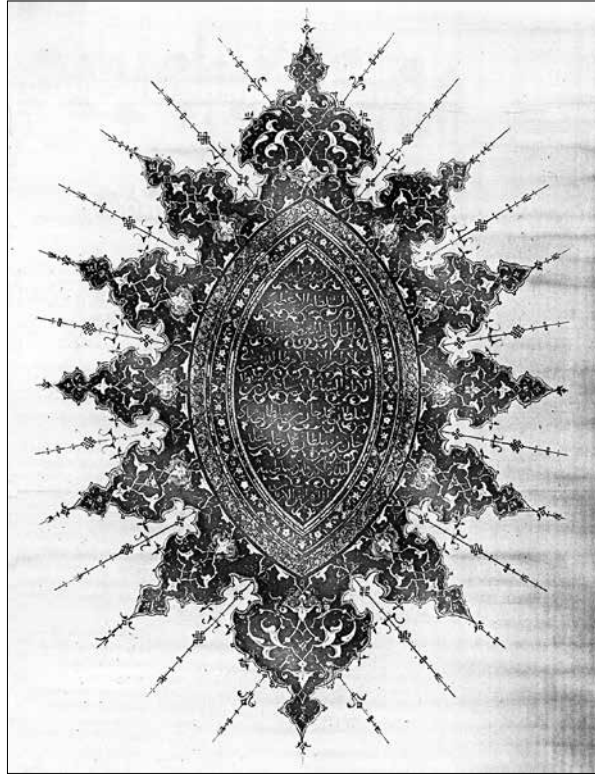
Resim 10. İbni Sina meslektaşları ile tartışırken, Kanun'un latince çevirisinden, 15. yy. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, resim 134)

Resim 11. İbni Sina muayene ediyor. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, resim 136)

18 yaşında çağın bütün ilimlerini öğrendi. 57 yaşında öldüğü zaman fizik, astronomi, tıp ve felsefe konularında 150 den fazla eser bırakmıştır. O dönemde bilim eserlerini Arap'ça yazmak adet olduğu için eserleri Arap'çadır. Bilhassa tıp ilmine dair araştırmaları son derece orjinal ve doğrudur. 16 yaşında tıp öğrenimine başlamış, 18'nde deneyimli bir pratisyen olmuştur. Bu yüzden eserleri ve deneyimleri doğu ve batı hekimliğine XVII. yüzyıl sonuna kadar 600 yıl etki yapmış, hekimlerin piri olarak o çağa damgasını vurmuştur. Ünü kısa zamanda çevreye ve doğu- batı dünyasına yayılmıştır. Eserlerini Türkçe yazmadığı için bir dönem İran'lı hekim olarak anılmıştır. Tıp araştırmaları yaparken bazı hastalıkların bulaşmasında, göze görünmeyen bir takım yaratıkların etkili olduğunu, böylece mikropların varlığını sezmiştir. (Bayat 2003)

En önemli tıp eseri “el-Kanun” diye bilinen (el-Kanun Fi't-Tıp) eseri tamamen bir tıp ansiklopedisidir beş kitaptan meydana gelmiştir. El- Kanunda tıbbın temel ilkeleri, hastalıkları, belirtileri, sağlık kuralları, temizliği ve tedavi yöntemlerini anlatır.

Resim 12. İbni Sina'nın ünlü eseri el-Kanün fi't - tıb'ın zahire sayfası, sayfa 2. (Osmanlılarda Sağlık Cilt II, Editör Dr Coşkun Yılmaz, Dr Necdet Yılmaz)

İlk kitabı, anatomi, genel patoloji ve genel koruyucu hekimlik konusundadır. Bu kitapta fevkalade güzel ve ayrıntılı bir anatomi bilgisi bulunur. İbn-i Sina, anatomiye çok önem vermiştir, çünkü onun için iyi bir hekim çok iyi anatomi bilmelidir. Özellikle de cerrahi için anatomi bilgisi temel bilgi niteliğindedir.

İkinci kitabı, basit droglarla ilgilidir. Bitkisel ve hayvansal droglar ve o güne kadar bilinmeyen ilaçlara yer verilmiştir. Burada bitkisel drogların ağırlık taşıdığı görülmektedir.

Üçüncü kitabı ise, daha hacimli olup, burada baştan ayağa çeşitli organların hastalıkları ve patolojisi üzerinedir. Daha çok sarılık, on iki parmak bağırsağı ülseri, pilor stenozu ve zührevi hatalıklarla ilgilidir.

Dördüncü kitabı, tedavi konusunu ele almaktadır ve çeşitli bulaşıcı hastalıkları anlatır. Burada yine hastalıklar sistematik biçimde ele alınmıştır. Hastalıkların belirtileri ve prognozlarının yanı sıra tedavileri de verilmektedir. Ayrıca cerrahi üzerine bir inceleme ve kozmetik ile ilgili kısa bir bölüm vardır.

Beşinci kitap ilaçların hazırlanması üzerinedir. Anatomi ve fizyoloji konusunda bilgisi diğerlerine oranla yetersizdir.

İbn-i Sina'nın eserinde konuların içeriğinde tıp bilimi ile ilgili hemen hemen her konuda geçerli olan pek çok ileri görüşleri olduğunu görmekteyiz. Mikroskop olmadığı halde hastalıkların mikroba benzer yaratıklardan meydana geldiğini de belirtmiştir. Önemli bir sorun olan ağrılarda, ameliyat ağrısını kontrol edebilmek için afyon, şarap ve ban otu verilmesini önermiştir. Özellikle göz hastalıkları konusuna önem vermiştir, aynı şekilde üriner sistem hastalıkları ile ilgili bilgi verirken, böbrek taşları üzerinde durmuş, bu taşların hareket ederek idrar yollarını tıkaması sonucu böbrek dokusunun anatomik yapısını bozacağını ve yaralar olacağını belirtmektedir. Bu taşların tedavisinde ilaçla düşürülmesinde sonuç alınamadığı takdirde cerrahi müdahale yapılması gerektiğini belirtmektedir. Cerrahi müdahalede, anatomi bilgisinin yetersizliği ve cerrahi aletlerin yeterince gelişmemiş olması ağrı kesici ve mikroplarla mücadele konusunda yeterli olmadıkları için tercih edilememektedir. Eğer yeterli bilgi, beceri ve alet var ise cerrahi müdahale yapılabileceğini önerir. Bu cerrahi müdahalenin nereden yapılacağını, sinir ve damar dağılımını, ameliyat sırasında dikkat edilmesi gereken organlarda göz önünde bulundurarak açmanın hangi seviyede yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu arada mesane ve böbrek taşlarında kullanılabilecek bir nevi kateter olmak üzere bir alet önermiştir.

Tıpta otorite olarak kabul edilen Hipokrat, Galen ve daha sonra İslam dünyasında Razi, Ali b. Abbas ve İbn-i Sina gibi hekimler cerrahi ile fazla ilgilenmemişler ama zaman zaman zorunlu durumlarda cerrahi tedaviye de başvurmak zorunda kalmışlardır. Onların cesaretini kıran cerrahi tedavinin sonucunun daima başarılı olmaması, hatta ölüm riskinin yüksek olması olmuştur. Yukarıda adı geçen hekimlerden İbn-i Sina ve Ali b. Abbas bu konuya daha cesaretle yaklaşan hekimlerdir. Konu ile ilgili olarak, cerrahi tedavide anatomi bilgisinin önemini vurgulayarak, müdahale sırasında ve sonrasında temizlik kurallarının önemini belirtmişlerdir.

Her ikisi de ameliyat sırasında temiz aletlerin kullanılması, hastanın ameliyat sonrası bakımının önemi ve nasıl işlem yapılması gerektiği üzerinde önemle durmuşlardır.

Bütün bunlara ilaveten İbn-i Sina önerdiği koşullarda bir ameliyattan sonra bakım, ameliyat yerinin temizliği, yiyecek ve içeceklerin önemli olduğunu da vurgulamaktadır. Kan alınacak damarlar konusunda yazdığı *Risale*'sinde hangi damarlardan kan alınabileceği ve bu damarların yeri, kan alma yöntemleri, kan almada uyulması gereken temizlik ve pansuman tekniği konusunda bilgi vermiştir. Kan almak için ilkin venlerin kullanılması gerektiğini, değişik kan alma damarlarının olduğunu belirtmiştir.

İbn Sina aynı zamanda İyi bir psikiyatris olarak da ün yapmıştır. O döneme kadar bu konudaki hatalıkların tedavisi din adamları tarafından yürütülmekte idi. Ruh ve beden olarak, her birinin kendine özgü hastalıkları vardır. Bunlar arasında melankoliyi çok iyi tanımlamıştır.

Özetlemek gerekirse İbn-i Sina bir bilim adamı olarak değişik bilim dallarıyla ilgilenmiştir ve ilgilendiği bilim dallarına katkılar yapmıştır. O sadece yaşadığı devirde değil, daha sonraki yüzyıllarda da etkisini sürdürmüştür. Hatta doğu ülkelerinde efsaneleştirilmiştir. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Eserlerinin bir kısmı, 13. yüzyılda Cremonal'ı Gerard tarafından Latinceye ve sonraları Almanca'ya da çevrilmiştir. El Kanun, beş asra yakın ders kitabı olarak okutulmuş olup tıp hocası olarak gündemde kalmıştır.

İbn-i Sina çeşitli şehirleri dolaşmış, sonunda Hamedan'da yaşamını tamamlayarak 1037 yılında ölmüştür.

1.2. BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ (1040 - 1157)

Zaman içinde tarih sahnesine yeni Türk Devletleri çıkmıştır. Bunlar arasında, Gazneliler ve Karahanlılar devamında Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur.

774 yılında dağılan Göktürk uygarlığının bir kolu olan Oğuzlardan Selçuk Bey, 1040 yılında Gaznelilere karşı kazandıkları Dandanakan savaşından sonra Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmuş, Orta Asya, Hindistan, Irak, İran, Suriye ve son olarak Anadolu'ya egemen olmuştur. Bu Beylik İslam Medeniyeti etkisi altında yaşamıştır. Büyük Selçukluların ilmi ve medeni hayatı, İslam medeniyetinden ayrı düşünülemez. Bu etki altında bilim dalındaki tüm eserler Arapça olup, bu dönemde yaşamış İbn-i Sina gibi Türk âlimleri düşüncelerini, çalışmalarını Arapça olarak yazmışlardır. Dönemlerinde ümmet anlayışı nedeni ile milliyet anlayışı olmamıştır.

Selçuklular döneminde Türkler, bilimsel ve siyasi açıdan önemli adımlar atmışlardır.

Selçuklu döneminde bilim adamı olmamakla beraber bilimsel çalışmaları yönlendirici olması açısından Sultan Melik Şah zamanının meşhur veziri Nizamülmülk önemli rol oynamıştır. Siyasetname adlı bir eseri olan Nizamülmülk yöneticiliği sırasında Medresenin kurulmasını sağlamış, böylece ilk yüksek öğretim ve eğitim kurulmasına büyük katkıları olmuştur. Bu dönemde matematik, geometrik çalışmalar, astronomik incelemeler gibi fen bilimlerinde eğitim yapılmışlar ve ilerlemeler kaydetmişlerdir. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Hâkimiyetleri altındaki bölgelerde Selçuklu hükümdarları, Horasan ve Irak Selçuklu ordusunda olduğu gibi, hekimleri, sağlık personelinin, hastaları, ilaçları, tıbbi aletleri ve çadırları ile birlikte deve ile taşınan seyyar hastaneler kurmuşlardır. Nişabur, Şiraz, Kirman, Bağdat, Musul, Erbil, Şam ve Kahire gibi birçok bölgelerde toplum sağlığını ilgilendiren darüşşifalar, bakımevleri, hamamlar yapmışlar, vakıflar kurarak bu kuruluşlara büyük maddi ve manevi destek sağlamışlardır. Musul'da Gökbörü hastanesinde, Kayseri de Gevher Nesibe Darüşşifasında ve Gıyaseddin'in Tıphanesinde usta cerrahlar bulunuyordu.

Büyük Selçuklu döneminde Emevi hükümdarı Abdülmelik fethettiği ülkelerde devlet dilinin Arapça olmasını zorunlu kıldığı için Türkler İslam kültürüne katılmış, Türkçe yanında Arapça ve İran'a yerleşen Selçuklular sayesinde Farsça

etkisi altına girmiştir. Aralarında Türkçe, dinini Arapça, çevresi ile Farsça konuşur olmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti kurulduktan sonra 1100 yıllarının sonunda Arapça'nın etkisi azalmış, Farsça önem kazanmıştır. Fakat çevrede yaşayan Türkmenler aralarında Türkçe konuşmaktadır. Özellikle Aydınoğlu, Germiyanogulları, Menteşogulları ve Osmanogullarında da birçok tıbbi eser ve tercüme Türkçe yayımlanmıştır.

Beylikler döneminde hekimler milliyet farkı düşünmeden saray ve toplumda hem mevki, hem de itibar sahibi idiler. (*Bayat, 2003*)

Türklerin İslamiyet'i kabullerinden sonra kurulan Türk devleti veya beylikleri, Büyük Selçuklu Devleti ve onun kolları veya parçalanmasıyla ortaya çıkan küçük devletler Abbasi-Arap-İslam medeniyeti etkisinde kalmıştır. Selçuklu döneminde buna ek olarak Fars kültürü de önemli yer işgal etmeye başlamıştır.

X.yüzyılda Türklerin büyük topluluklar olarak Müslüman olduğu dönemde Türkistan da servet sahipleri, varlıklarını din ve hayır yolunda sarf ediyorlardı. Türklerin Yakın-Doğu ve Anadolu'ya yerleştikten sonra da, devlet adamları ve zenginlerinin hâkimiyetleri altındaki topraklarda kurdukları sosyal tesisler içinde darüşşifalar önemli bir yer tutar. Çok zengin gelir kaynaklarının bağışlandığı darüşşifalar yüzyıllarca devlete yük olmadan halkın sağlık problemlerine yardımcı olmuşlardır.

İslami dönemde Orta-Asya'da ilk hastane, Karahanlı Böri Tigin Tamgaç Buğra Karahan'ın, Semerkand'daki evlerinden birini daru'l-merza (hastane) olarak tahsis etmesi ile kurulmuştur. Daru'l-merza, dönemin diğer mimari eserlerinde olduğu gibi tipik dört eyvanlı Orta-Asya evi tarzında idi. Bu özellik daha sonraki Selçuklu Darüşşifalarında da aynen kullanılmıştır. 1066 tarihli vakfiyesinde, yoksul ve çaresiz hastaların ölünceye kadar kalabilecekleri hastanenin, hekimlerinin ve diğer personelin (hacamatçı, hizmetçi, aşçı) aylıkları, ilaç, aydınlanma, ısınma, mutfak giderleri ve cenaze masraflarını karşılamak amacıyla Semerkand'ın bir mahallesi ve bir hamamın geliri vakfedilmişti. Bu vakfiye, Osmanlı devrinin sonuna kadar devam edecek İslami dönem darüşşifa vakfiyelerinin prototipi olarak kabul edilir.

X. yüzyılda Türkler İslami dönemde de eski inanç ve tedavi yöntemlerini devam ettirmişler, hatta çevre bölgelerine de bu yenilikleri ve bilgilerini taşımışlardır. Anadolu'ya doğru yerleşimler arttıkça sağlık alanında Darüşşifalar çok

önemli görevler üslenmişlerdir. Halk bu kuruluşlara önem verir ve maddi katkıları sağlarlardı. (Bayat, 2003)

Anadolu Selçuklular Devleti Darüşşifalar ve Tıp (1075-1308)

Büyük Selçuklu Devletinin batıya uzanan bir kolu, zamanla ondan bağımsızlaşarak Türkiye Selçuklular Devletini kurmuşlardır. Tababeti de yüzyıllardır süregelen tecrübe ve bilgilerle gelişen İslam bilimsel tıbbının Selçuklu coğrafyasındaki uzantısı olmuştur.

On birinci yüzyıldan itibaren Türk Devletlerinin kurulduğu yerlerde bazı kültür merkezlerinin şekillendiği belirlenmektedir. Yüksek eğitim ve öğretim kurumları olarak kurulan medreseler eğitim ve öğretimin daha sistematik olarak yürütülmesini sağlamıştır. Bu esasta olmak üzere açılan medreseler sadece dini eğitim vermekle kalmamış, aynı zamanda pozitif bilimler ve tıpta ilgili eğitimi de kapsamıştır. Açılan hastanelerin yanında tıp eğitimi yaptıran tıp medreselerine rastlanmaktadır. Bunların belli başlıları on birinci yüzyılda Anadolu Selçukluları tarafından Anadolu'nun çeşitli bölgelerine açılan hastaneler ve onların yanında eğitim ve öğretim yaptıran tıp okullarıdır.

Alparslan'ın 1071 Malazgirt zaferinden sonra yoğun Türk göçleri ile kısa zamanda Anadolu Türk vatanı olmuştur. Kervan yolları üzerinde nüfusları yüz bini aşan Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirler önemli birer merkez haline gelmiş cami, medrese, imaret, zaviye, köprü, han, hamam ve hastanelerle donatılmış, halkın sosyal seviyesi yükselmiştir. Bilhassa II. Kılıçaslan ve Alâeddin Keykubat zamanında Türk-İslam dünyasından davet edilen ilim ve sanat adamları, Anadolu'ya geçici veya temelli yerleşerek bilim ve sanatın ilerlemesine yardımcı olmuşlardır.

Türklerin Anadolu'ya gelişleri her ne kadar Malazgirt savaşı (1071) ile başlamış olsa da daha önceleri bazı Türkmen boylarının Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Danişmentler, Artuklar ve Selçuklular Anadolu'da kurulan Türk Devletleridir. Bu devletler yerleşkelerin de han, hamam, kervansaray, medrese, gözlemevi, hastane yapmışlar ve bunların yanında bilimsel faaliyetlere önem vermişler, özellikle matematik, astronomi, fizik, kimya ve tıp dalında varlık göstermişlerdir.

Günümüz üniversitelerinin temeli olan medreseler ilk defa, daha öncede belirttiğimiz gibi, Büyük Selçuklular zamanında Sultan Melik Şah tarafından

Nişabur'da kurulmuştur. Anadolu'da kurulan ilk medreseler Danişmentler tarafından Tokat ve Niksar'da, Artuklar tarafından Diyarbakır'da kurulmuştur.

Anadolu'ya Selçuklular gelmeden önce Arapça'yı ve Farsça'yı yazı dili olarak kullanmalarına rağmen Karamanlılar zamanında Karamanoğlu Mehmet Bey Türkçe'nin yazı dili olarak kullanılmasını emretmiş ve Türkçe sonraki tarihlerde yazı dili olarak kullanılmaya devam etmiştir. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Selçuklu Dönemi Anadolu'su tıbbi alanda büyük gelişme göstermiş, darüşşifalarda yetişen hekimler yanında özellikle Azarbeycan uyruklu hekimler darüşşifalarda görev almışlardır. Bazılarıda şehir ve kasabaları dolaşarak halkın sağlık sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Bu dönemde Farsça yazılmış tıp eserleri vardır.

Selçuklu döneminde Anadolu'da, büyük şehirlerde, mimari eserler ve bunlar arasında tıp tarihi açısından önemli olan darüşşifalar, kervansaraylar büyük önem taşır. Bunlar vakıflarla desteklenerek halkın tedavileri ücretsiz yapılabilir. O zamana ait başlıca darüşşifaları özetleyeceğiz.

Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman Şah'ın mezarı Caber kalesindeki Süleyman Şah türbesindedir. Caber kalesi Suriye'dedir ve Türk topraklarından sayılır.¹

Darüşşifalar

Anadolu Selçuklu döneminde tıp özel bir önem taşır. Bu dönemde yapılmış olan darüşşifalar darüssıhha veya bimaristan ismi ile hastaneler açılmıştır. Kervansaray ve imaretlerde hastalananların da tedavileri yapılmıyordu. Genellikle hükümdar ailesi tarafından yaptırılan darüşşifalar büyük vakıflarla beslenerek devlete yük olmadan uzun zaman görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu dönemde yaptırılan başlıca darüşşifalar:

1. Amasya, Anber b. Abdullah Darüşşifası, (1308)
2. Sivas, İzzeddin Keykavus Darüssıhası, (1217)
3. Kayseri, Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Maristanı (1206)
4. Konya ve Aksaray Darüşşifaları
5. Tokat, Mu'inüddin Süleyman Darüşşifası (1255-1275)
6. Kastamonu, Ali Bin Süleyman Maristanı (1272)

¹Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/kutalmisoglu_sah

7. Çankırı, Cemaleddin Ferruh Darülaflıyesi (1235)
8. Mardin, Necmeddin İlgazi Maristanı (1108-1122)

Amasya, Anber bin Abdullah Darüşşıfası (Tıp Medresesi 1308)

İlhanlı hükümdarı Olcayto Mehmed döneminde, 1308/9 yılında, prenses Yıldız Hatun'un kölelerinden Amber b. Abdullah'ın yaptırdığı darüşşıfa, yeşil ırmak boyunca uzanan cadde üstünde 24x32 m. boyutlarında, medrese planında tek eyvanlı, on odalıdır.

Resim 13. Amasya Darüşşıfası. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 147)

Kuruluşunda çevrenin hastane ihtiyacının karşılanması yanında hekim yetiştiren bir kurum olarak da göze çarpan Amasya Darüşşıfasında, Anadolu Selçuklu döneminde, tıp alanında değişimler olmuş, Osmanlı döneminde ise burada görev almış Şükrullah, Sabuncuoğlu Şerefeddin ve Halimi gibi hekimlerle, tıp alanında büyük gelişme gözlenmiştir. Amasya'daki

Anber bin Abdullah'ın yaptırdığı darüşşıfa çevrenin hastane ihtiyacını karşılaması yanında hekim yetiştiren bir kurum olarak da göze çarpar.

Jeolojik yapısı sebebi ile çok zengin şifalı sıcak su kaynaklarına sahip olan Anadolu da, Homeros, Galenus, Strabon gibi antik dönem yazar ve edebiyatçıların, bahsettikleri kaplıcalardan tedavi amacıyla faydalanmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti zamanında, Roma ve Bizans döneminden kalma yüzlerce sıcak su kaynaklarının işletilmesine devam edilmiş olup yenileri de halkın istifadesine sunulmuştur.

14.yüzyıl yazarlarından Omari'nin bildirdiğine göre, Anadolu'da halkın çeşitli dertlerine şifa bulmak için gittiği üç yüzden fazla kaplıca vardı. Bunların en meşhuru, Romalı Justineanus döneminden beri bilinen sıcak su kaynakları üzerinde, 1236 yılında Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılan, İlgin Kaplıcası idi.

Günümüze kitabeleri ile ulaşan bu kaplıca, kubbelerinin altında birer havuz bulunan iki hamamdan ibarettir. Bundan başka, İzmir’de Agamemnun, Ankara’da Haymana, Kızılcahamam, Eskişehir’de Çardak, Kütahya’da Yoncalı, Havza’da Kızözü- Aslanağzı, Kırşehir Karakurt, Erzurum’da Ilıca, Ayaş’ta Karakaya kaplıcaları sayılabilir.

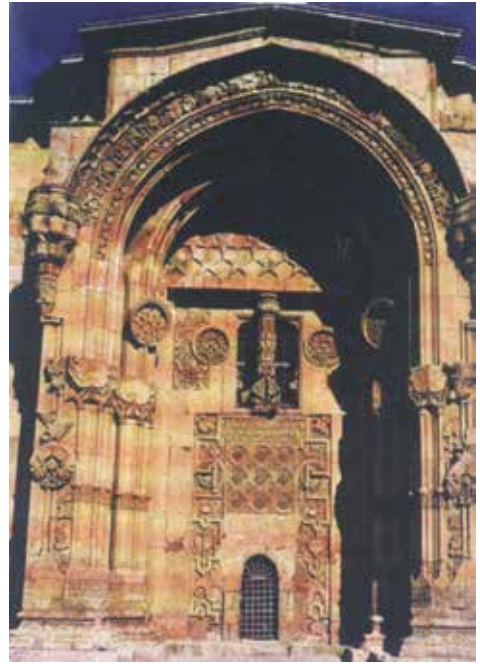
Selçuklular zamanında gelişen sağlık eserleri arasında hamamlarda önemli bir yer alır. Vakıf olarak kurulan hayır kurumları yanında, sultanlar ve devlet adamları tarafından erkek ve kadınlar için ayrı çok sayıda hamamlar inşa edilmiştir. (Bayat 2003)

Anadolu’da Türkler tarafından yaptırılmış olan tedavi kurumlarından birisi de Amasya’daki Amasya Bimarhanesidir. Burası tımarhane-şifahane olarak daha çok bilinir. Sultan Muhammed Olcayto Hüdebende’nin karısı İldus Hatun 1308-1309 tarihinde özellikle akıl hastalıkları için yaptırılmış olduğu bilinmektedir.

Sivas, İzzeddin Keykavus Dariüşşıhası (Tıp Medresesi 1217)

İzzeddin Keykavus’un Sivas’ta 1217 tarihinde yaptırdığı darüşşıfa, yıkılan kısımları ile birlikte yaklaşık 3400 m²’lik alanı ile Selçuklu darüşşılarının en büyüğüdür. Dört eyvanlı açık avlulu medrese tipinde inşa edilen darüşşıfanın, zemini taşla kaplanmış 690 m²’lik avlusunda, etrafı revaklarla çevrilmiş 30 oda bulunmaktadır. Banisi İzzeddin Keykavus’un darüşşıfası içindeki türbenin cephesi, Selçuklu sanatının en zengin sırlı tuğla ve mozaik çini dekoruna sahiptir.

1220 tarihli vakfiyesi, Selçuklu döneminin hastanelerinden günümüze ulaşan tek örnek olması açısından büyük önem taşır. Diğer darüşşıfaların vakıf belgeleri kaybolmuştur. Bu vakfiye sayesinde Anadolu Selçuklu dönemi darüşşıfaların kadroları ve işletilmesi hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Darüşşıfa vakıflarının idaresi, saray

Resim 14. Sivas Divriği Darüşşıfasının girişi.
(Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 146)

hazinedarı ve Çankırı Darüüşşifasının kurucusu mütevellî Cemalettin Ferruh'a verilmişti. Mütevellî C. Ferruh, hekim, cerrah ve kehhallerin, eczacıların ücretlerini tespit eder, ilaç yapımında kullanılan ham maddelerin, teminini sağlar, ayrıca darüüşşifada çeşitli görevlerde çalışan müstahdemlerin görev ve derecelerini, aylıklarını tayin ederdi. Vakfedilen, her biri bir-iki köyü içine alan 5 çiftlik, 7 parça arazi ve 108 dükkânın gelirlerinden artan para ile darüüşşifanın gerekli yerleri tamir edilir ve kalan parayla da yeni gelir kaynakları satın alınır-
dı. (Bayat 2003)

Kayseri, Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Maristanı (1206)

Türkiye Selçukluları'nın Anadolu'da inşa ettikleri ilk sağlık kuruluşudur. Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhüsrev, genç yaşında vefat eden kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan'ın vasiyeti üzerine, batısında darüüşşifa (Şifaiye) ve doğusunda tıp medresesi bulunan birbirine bitişik kompleksi inşa ettirmiştir.

Birbirine 1,5x 11 metrelik bir koridorla bağlantılı olan binalardan darüüşşifa 40x42 m (1680 m²), medrese ise 28x40 m (11200 m²) boyutlarındadır. Her iki bölüm, ortasında havuzu bulunan, dört tarafından sivri tonozlu revaklarla çevrili açık avlulu, dört eyvanlı, plan şemasına sahiptir. Avlu çevresindeki odalar dışında darüüşşifa'nın batı duvarında, son kazılarda ortaya çıkarılan sağlı sollu 18 hücre ile hamam restore edilmiştir.

Resim 15. Kayseri Gevher Darüüşşifası. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 145)

Anadolu Selçuklularında, banilerin yaptırdığı tesiste gömülme geleneğinden dolayı, tıp medresesi odalarından biri Gevher Nesibe için sekizgen pramit çatıyla örtülü kümbet olarak inşa edilmiştir. Kayseri Gevher Nesibe Darüüşşifa'ya bir köyün vakfedildiğine dair bir belge bulunmaktadır. (Bayat 2003)

Konya ve Aksaray Darüşşifaları (Tıp Medresesi)

Anadolu Selçuklu Devletinin uzun yıllar başkent olması dolayısıyla mimari abidelerle donatılan Konya ve Aksaray'da, üç darüşşifa yapıldığı bilinmektedir. Günümüze gelemeyen bu darüşşifaların ilki, muhtemelen II. Kılıç Arslan tarafından yaptırılan Maristan-ı Atik'tir.

Alâeddin Keykubat'ın yaptırdığı, Darüşşifa-i Alai, Alâeddin tepesinin kuzeyinde Selçuklu köşkünün yakınında Ertaş kapısının hemen önünde Ferhuniye/Süd Tekkesi sokağının solunda idi.

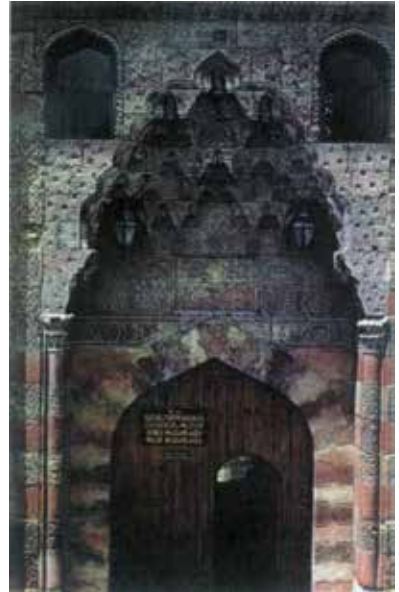
Konya'da üçüncü bir darüşşifa, II.İzzeddin Keykavus'un vezirlerinden, Kadı İzzeddin Muhammed'in yaptırdığı cami, medrese ve darüşşifadan meydana gelen külliyesinin bir ünitesi olup, darüşşifaya, Kadınhanı yakınlarında Kestel ve Koçmar köylerinin gelirleri tahsis edilmiştir. İzzeddin Muhammed'in 1254 yılında yeniden tanzim ettiği vakfiyesinde darüşşifa, Maristan-ı Atik olarak geçer.

XIII. yüzyılda Aksaray'da kurulduğu bilinen darüşşifa hakkında ise fazla bir bilgiye sahip değiliz. (Bayat 2003)

Bu dönemde, Konya'da çeşitli sağlık kurumları hizmet vermiştir. Bunlardan biri Karatay Medresesinin karşısına yaptırılan darüşşifadır. Medrese olarak yapılmış sonraları hastane olarak kullanılmıştır. Selçuklular döneminde, ilaçlar şehirlerde aktar dükkânlarında hazırlanarak satılmaktadır. Ham maddeler Anadolu florasından yetişen bitkilerden veya ipek yolu ile Hindistan'dan gelmektedir. Bilimsel tıbbın yanında halk hekimliği de Orta Asya kültürü ile yaşamakta, şeyh'lerin de etkisi görülmektedir.

Tokat, Mu'inüddin Süleyman Darüşşifası (Tıp Medresesi 1255-1275)

Selçuklu devlet adamlarından Pervane Mu'inüddin Süleyman'ın Tokat'ta yaptırdığı (Medrese, Daru's-Süleha ve Darüşşifa) külliyesinin binalarından biri darüşşifa, diğeri medrese idi. Külliye'den günümüze Tokat müzesi olarak kullanılan medresesi ulaşmıştır.

Resim 16. Tokat Darüşşifasının girişi. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 149)

Darüşşifa, muhtemelen medreseye bitişik olan diğer iki binadan biridir. (*Bayat 2003*)

Kastamonu, Ali Bin Süleyman Maristanı (1272)

Selçuklu vezirlerinden Pervane Muineddin Süleyman'ın oğlu Mühezzibüddin Ali tarafından 1272 tarihinde Kastamonu'nun merkezinde yaptırılmıştır. 150 sene önceki bir yangında büyük tahribata uğrayan darüşşifadan, portalin bulunduğu ön cephe ile yan duvarlarının bir kısmı kalmıştır. (*Bayat 2003*)

Çankırı, Cemaleddin Ferruh Darülaftiyesi (1235)

Selçuklu devlet adamlarından Sivas darüşşifası vakıflarından mütevellisi Atabey Cemaleddin Ferruh'un Çankırı'da yaptırdığı 1235 tarihli darüşşifasının kitabesinden bir parça, buraya ait olduğu iddia edilen kadehe dolanmış yılan heykelciği ile birbirine dolanmış iki yılan figürü kalmıştır. (*Bayat 2003*)

Mardin, Necmeddin İlgazi Maristanı (1108-1122 arası)

Artuklu sultanı Necmeddin İlgazi'in başlatıp, ölümünden sonra Eminateddin İlgazi'nin kardeşi adına tamamladığı külliye, cami, medrese, hamam, çeşme ve maristandan meydana gelmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan külliyenin cami, medrese, hamam vs çeşmesi harap olarak da olsa günümüze ulaşmıştır. Maristan, külliye'deki hamamın güneyindeki boş arazide idi. (*Bayat 2003*)

Divriği, Turan Melek Darüşşifası (Tıp Medresesi-1228)

Birbirine bitişik cami ve darüşşifadan meydana gelen bu kompleksin camisini, Mengüceklerin Divriği kolu hükümdarlarından Ahmet Şah, darüşşifayı da eşi Erzincan beyinin kızı Turan Melek Sultan yaptırmıştır.

Dünyada eşi ve benzeri olmayan ulu cami ve darüşşifa kompleksi, şehrin doğu yamacında, meyilli arazi üzerine inşa edilmiştir. Eserin günümüze kadar sağlam kalabilmiş olması Anadolu Türk sanatının büyük bir şansı olmuştur.

Darüşşifa, dört eyvanlı avlulu medrese planına sahip olmakla birlikte, yörenin ikliminin sertliği sebebi ile üstü dört sütun üzerinde üç beşik tonozla örtülmüş, orta kısmın üstündeki fenerle aydınlatılmıştır. Avlunun etrafında yedi oda ve ışıklığın altına düşen yerde sekizgen küçük bir havuz bulunmaktadır. Orta mekândan sağ ön köşeden güney yönündeki asma kata taş merdivenlerle çıkılır ve burada da giriş cephesi boyunca uzanan büyük bir salonla iki oda vardır.

Avlunun kuzey-doğu köşesinde cami ve darüşşifaya kapısı olan Turan Melek türbesi bulunmaktadır. (Bayat 2003)

Bu devletlerden başka Selçuklular Devleti ortadan kalktıktan sonra Kırgızlar, Moğollar, Artuklular (1100-1400), Mengücekler, Saltuklular (1072-1202), Danişmentler (1071-1278), Germiyanogulları (1304-1360), Aydınogulları, Karamanogulları gibi beyliklerde vardır. Bunlar arasında en uzun ömürlüve devlet yapılandımı bakımından ve uzun olması nedeniyle Karamanogulları hakkında bilgilendirme yapmayı uygun buldum.

Karamanogulları Beyliği (1256-1487)

Anadolu Selçuklularının dağılmasından sonra, onların hakim oldukları topraklar üzerinde çeşitli adlarla çok sayıda beylikler kurulmuştur. Bunlardan başlıcaları Artuklular (1100-1400), Saltuklular (1072-1202), Danişmentler (1071-1278), Germiyanogulları (1304-1360), Aydınogulları, Karamanogulları gibi.

Bu beyliklerden sadece Karamanogulları, Selçukluların sahip oldukları topraklar üzerinde değil, başka bir Devletin, Kikya Ermeni Prensiğinin toprakları üzerinde kurulmuş tek beyliktir. Karamanogulları Selçuklu toprakları dışında bir bölgede kurulmasına rağmen en güçlü ve en uzun ömürlü, 250 yıla yakın beylik özelliğine sahip bir devlettir. Anadoluda kurulan beyliklerin çoğu kurumsal devlet yapılanmasını gerçekleştirememişler ama Karamanogulları rekor sayılabilecek kadar kısa zamanda o döneme göre mükemmel sayılabilecek kadar düzgün bir devlet yapılanmasını gerçekleştirmişlerdir.

Nureddin bey önderliğinde Sivas dolaylarında toplanan 10 bin kişilik Türkmenlerden oluşan beylik ilk kurulduğu sırada Ermenek, Mut ve Gülnar'ı ele geçirirler. Kısa sürede artarak 80 binleri bulurlar. Bu dönemde Osmanlı kayıtlarında Karamanogulları topraklarından Diyar-ı Rum diye bahsedilir. Diğer beyliklerde arap alfabesi kullanılırken bunlarda ilk dönemlerde en fazla Hristiyan nüfus bulunduran beylik olduğu için Türkçe ve Grek alfabesi kullanılmıştır.

Türk Devletlerinde İslamiyetten önceki devirlerde devlet yöneticisine Han veya Hakan olarak adlandırılırken, islamiyetin kabulünden sonra ise Padişah veya Sultan olarak adlandırılmışlardır. Karamanogullarında ise idare merkezine Taht - Karaman ve yöneticisine Kral ifadesini kullanan tek beyliktir. Üstelik gerek Selçukluları gerekse büyük bir imparatorluk kuran Osmanlıları en çok

uğraştıran tek beylik de Karamanoğullarıdır. Aynı zamanda Türkçeden başka dil kullanılmaması hakkında ferman yayınlayan tek beylik yine Karamanoğullarıdır.

Bir süre sonra Nureddin bey yerine oğlu Karamanı bırakır ve Babai Şeyhi İlyas'la ilişki kurarak Sufi (Nur-i Sufi) olmuştur. 1256'da Silifke'yi, 1264'te Karaman'ı almıştır. Karamanoğlu devleti kurulmuş ve kurucusu Karamanoğlu Mehmet bey Türkçeyi fermanla resmi dil yapmıştır. Karamanoğulları Anadolu'ya gelen ilk oğuz boyları arasındadır.

Karamanoğulları, Anadolu Selçuklu Devletinin 1308'de yıkılmasından sonra Konya ve çevresine hakim olmuşlar, topraklarını Akdeniz sahiline kadar genişletmişlerdir. 14. yy başında Anadolu'daki en büyük ve güçlü Türk devletidir. Bu dönemde henüz Osmanlı devleti kurulmamıştır. Selçukluların devlet teşkilatını devralmışlar bütün kurumları ile devamlılığını sağlamışlardır. Bu bakımdan bazı tarihçiler zaman zaman Türkiye tarihini, "Selçuklu Hanedanı, Karamanoğlu Hanedanı ve Osmanlı Hanedanı" olarak şekillendirmektedirler.

Karamanoğulları 1483'te Osmanlılar tarafından kaldırılır ve 1502 yılında topluca doğuya (İran'a) göçerler ve toprakları tamamen Osmanlıların eline geçer. (www.diyadinet.com)

Karamanoğulları Beyliğinde Tıp

Selçuklu Devleti döneminde, bilindiği gibi, bilim dili Arap dilidir. Yerine kurulmuş olan Anadolu Türk Beylikleri zamanında Türkçe'ye verilen önem artmış olup çoğunlukla dini ve edebi eserler başta olmak üzere tıp konusunda da Türkçe bir çok eser yazılmış, çeviriler yapılmıştır. 14. yy ortalarından itibaren birkaç istisna dışında, hemen bütün tıp kitapları bugün dahi kolayca anlaşılabilir Türkçe'yle yazılmaya başlanmış veya önemli Arapça tıp kitapları Türkçe'ye çevrilmiştir. Metinlerdeki tıbbi terminoloji ise Arapça, Farsça, ve bazen Yunanca'nın yanında Türkçe olarak da kullanılmaya başlanmıştır. İslam dünyasında Arapça, Hristiyan Avrupa'da Latince'nin hakim olduğu Ortaçağ'da, bu akım dilimiz ve tıp tarihimiz açısından gurur verici bir olaydır. Çünkü Avrupa'da tıp eserlerini milli dillerle yazma 16. yy da Fransa'da **Amproise Paré** (1509-1590), Almanya'da **Paraselsus'un** (1493-1541) öncülüğü ile başlamıştır. Türkçe tıp kitaplarında göze çarpan, özentî ve sanat endişesi gütmeyen, yalnız öğretmek ve halka faydalı olmak amacıyla, mümkün olduğu kadar sade bir dille yazılmış olmalarıdır.

Anadolu’da yazılmış ilk Türkçe kitapların en tanınmışlarından olan Hacı Paşa’nın sade bir Türkçe ile yazdığı Müntahab-ı Şifa adlı eseridir. Üç bölümdür. I. bölüm tebrik ve pratik tıbbi bilgiler. 2. bölüm yiyecek, içecek ve ilaçları. 3. bölüm ise hastalıkları teşhis ve tedavisini içerir. Bu dönemlerdeki birçok Türkçe tıp kitaplarında belirgin bazı dahili hastalıkların belirtileri ve o döneme göre alınması gereken tedbirler ve tedavi yöntemlerini içerir. Cerrahi hastalıklarla ilgili konulara raslanmamaktadır. (Bayat 2003)

Yine Anadolu’da yazılmış, bilinen en eski Türkçe tıp kitabı Aydınoglu Umur Bey (1340-1348) adına yazılmış Müfredatı İbn-i Baytar’ın çevirisidir. 14.yy da birçok telif tıp eseri ve bu asrın sonunda ve 15.yy başında bu eserlerde artma görülmektedir. Bu tıp kitaplarının hemen hemen hepsinde belli başlı hastalıklar ve belirtileri yer almakta bunlardan kurtulmak için bitkisel ilaçlar ağırlıklı tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. cerrahi hastalıklar, belirtileri konuları yer almamaktadır. (Önler 1990)

Beylikler döneminde, Selçuklu döneminde olduğu gibi toplum sağlığını ilgilendiren müesseseler kurmuşlar ve bunlara gelir kaynakları tahsis etmişlerdir. Bazı kervansaraylarda hastaların, misafirlerin hekim ve tedavi masrafları vakıflar tarafından ödenmektedir. Bu dönemde hekimler saray ve toplumda büyük mevki sahibi idiler.

İşgal ettikleri bölgelerindeki kervansaraylar, medreseler, camiler, köprüler, hamamlar, çeşmeler halen hayranlıkla izlenmektedir. (Bayat 2003)

Tam bir devlet yapılanması içinde 250 yıla yakın Anadolu’nun çok önemli bir bölümünde hüküm süren Karamanoğulları döneminde halkın sağlığı ile ilgili kuruluşlar ve tıbbi yayınlar konusu beni yakından ilgilendirdi. Karamanoğullarının başlangıç ve sona eriş yeri de benim memleketim olduğu için (Karamanoğlu Mehmet Bey türbesi de oradadır) O dönemde hekim müderris Bekir Çelebi tarafından yazılmış ilk Türkçe tıp kitabı “ Mecmuad-ül Fevaid ” isimli eserin olduğu konusunda kaynağı belirtilmiyen yayın tesbit etmiştim.

Bu araştırma günlerinde 12 mayıs tarihinde Karaman ve Ermenek’te kutlanan dil bayramı nedeni ile 16 mayıs 2012 tarihli “Yeşil Ermenek” gazetesinde tarihçi yazar H. Bardakçı Karamanoğulları tarihi üzerindeki yazısında ve “**Bütün Yönleri ile Ermenek**” isimli kitabında o dönemdeki müderris Bekir Çelebi tarafından yazılmış ilk Türkçe tıp kitabının aslının Paris Milli Kütüphanesinde olduğunu, A. Ü. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü dönem başkanı

değerli hocamız rahmetli Prof. Dr. Ferudun Nafiz Uzluk'un Paris'e gittiğini, kitabı foroğraflatıp getirdiğini ve kürsüde bulunduğunu belirtiyordu. Bu haber üzerine krs ile ilişki kuruldu kitap bulunamadı. Konunun nemi nedeni ile ısrarlarımız üzerine kürsüde görevli her konuda yakın desteğini gördüğümüz Doç. Dr. Ahmet Acıduman'ın gayretleri ile bir paket içinde 281 yapraktan oluşan fotoğrafı alınmış kitap bulunmuştur.

Karamanoğlu Beyliği dönemine ait tıbbı ilk Türkçe bu eser içeriği, bölümleri, konuları Doç. Dr. Ahmet Acıduman tarafından incelererek zet olarak hazırlanan metni ilk defa bu yayında sizlere ve tarihçilere sunmaktayız (*Kitapta 41-44. sayfalar*).

Hekim Beşir Çelebi ve *Mecmû'atu'l-Fevâ'id*

Doç. Dr. Ahmet Aciduman

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan Türk Beylikleri döneminde Türk dili ön plana çıkmış, bu beyliklerin resmi dilleri Türkçe olduğu gibi, bu dönemde yazılan edebi eserler ile tıbbi eserlerde de Türk dili kullanılmaya başlanmıştır. İlk örneği XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Hekim Bereket'in *Tuhfe-i Mûbârizî* adlı eseri olarak görülmesine karşın, tıp dilinin Türkçeleşmesi XIV. yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlamıştır.¹ Bu dönemden günümüze ulaşan önemli Türkçe tıbbi yazma örnekleri arasında yer alanlardan birisi de Hekim Beşir Çelebi'nin *Mecmû'atu'l-Fevâ'id* adlı eseridir.²

Hekim Beşir Çelebi'nin hayatı hakkında elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ansiklopedilere de geçen bilgilere göre XV. yüzyılda yaşamış Türk hekimlerinden olan Beşir Çelebi, Karaman Beyi İbrahim'in emrindeyken, Sultan II. Mehmet tarafından bir mektupla Osmanlı ülkesine davet edilmiş³ ve Edirne'de Eski Sarayda kabul edilmiş⁴ ve hassa hekimliğine atanmıştır.⁵ Fatih Tunca nehri kenarındaki Saray-ı Cedid-i Âmire'yi Beşir Çelebi'nin beğendiği yere yaptırmıştır.⁶ *Târih-i Edirne ve Hikâyet-i Beşir Çelebi* adlı eser Beşir Çelebi hakkında bilgi edinilen ana kaynak olarak görünmekte olup, Ertaylan, bu eserin Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan bir nüshasını bir önsözle birlikte tıpkıbasım olarak yayınlamıştır.⁷ Öte yandan Kazancıgil ve Gökçe, Edirne Sarayı ve Hekim Beşir Çelebi hakkındaki incelemelerinde,⁸ Beşir Çelebi Risalesi'nde Fatih ile Beşir Çelebi arasında gerçekleşen konuşma sonrası Beşir Çelebi'nin işaret ettiği yerde Saray-ı Cedide'nin yapıldığı yönündeki bilgiye karşın,⁹ Edirne tarihçilerinden Ahmet Badi Efendi'nin *Rıyaz-ı Belde-i Edirne* adlı eserine göre, sarayın yapımına Sultan II. Murad tarafından 1450 yılında başlanarak Cihannüma kasrının temellerinin atıldığını, 1451'de Sultan II. Murad'ın ölümü ile sarayın yapımının yarım kaldığını, köşkün daha sonra Sultan II. Mehmed tarafından 1452 yılında tamamlanarak, yine aynı kaynağa göre Edirne Sarayı'ndaki arz odasının da 1452 yılında Sultan II. Mehmed tarafından yaptırılmış olduğu bilgisini verdikten sonra, Ahmet Badi Efendi'nin Sultan II. Mehmed'le Beşir Çelebi'nin karşılaşma tarihini 1452 yılı olarak verdiğini ki bu tarihin Saray-ı Cedid'in tamamlandığı tarih olup, Beşir Çelebi Risale'sinde anlatılan olayla ters düştüğünü vurgulamaktadırlar.¹⁰

¹ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, İzmir: Sade Matbaa, 2003, s. 241-242.

² Kenan Süveren, İlter Uzel, İlk Türkçe tıp yazmalarına genel bir bakış, *Tıp Tarihi Araştırmaları* 2: 126-141, 1988.

³ *Türk Ansiklopedisi*, "Beşir Çelebi," Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1953, Cilt 6, s. 247; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, "Beşir Çelebi," Milliyet, Cilt 3, s. 1574.

⁴ *Türk Ansiklopedisi*, s. 247; Meydan Larousse *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, "Beşir Çelebi," Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969, Cilt 2, s. 328.

⁵ *Büyük Larousse*, s. 1574; *Meydan Larousse*, s. 328.

⁶ *Büyük Larousse*, s. 1574; *Meydan Larousse*, s. 328.

⁷ İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri III. Târih-i Edirne Hikâyet-i Beşir Çelebi*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyatı Dalı No: 3, Ayaydın Basımevi, İstanbul, 1946.

⁸ Ratip Kazancıgil ve Nilüfer Gökçe, "Edirne sarayı ve Hekim Beşir Çelebi," Ender Bilal (Yayına hazırlayan): I. Edirne Sarayı Sempozyumu Bildirileri, 25-27 Kasım 1995, Edirne, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No: 16, Trakya Üniversitesi Matbaası Tesisleri, Edirne, 1999, ss. 76-79.

⁹ Kazancıgil ve Gökçe, a.g.e., s. 77.

¹⁰ Kazancıgil ve Gökçe, a.g.e., s. 78.

Ergin¹¹ *Târih-i Edirne ve Hikâyet-i Beşîr Çelebi* adlı eserle ilgili incelemesinde, eserin konu bakımından iki kısma ayrıldığını, eserde önce Beşîr Çelebi'nin, sonra da Edirne'nin öyküsünün anlatıldığını belirtmekte ve Beşîr Çelebi hakkında kısaca şunları yazmaktadır:

*"Vaktiyle Konya'da Beşîr Çelebi adında bir hakim var imiş. Tabib-i hâzîmmiş. Faziletleri dillere destanmış. Sultan Muhammed Han Edirne'de tahta geçince, Beşîr Çelebi'yi, Karamanoğlu İbrahim Bey'e mektup yazmak suretiyle getirtmiş bir köşk vermiş. Bundan sonra eserde padişahla Beşîr Çelebi'nin önce havaya, suya sonra Edirne'ye dair konuşmaları var. Fatih'in suallerine verdiği cevaplarla Beşîr Çelebi Edirne'nin havasını, suyunu, mevkiini anlatır ve çok beğenir, padişah da bundan memnun olur."*¹²

Hekim Beşîr Çelebi'nin *Mecmû'atu'l-Fevâ'id* adlı önemli bir eseri bulunmaktadır. Eserin halen bilinen iki nüshası olup, bunlardan birisi "Bibliothèque Nationale Suplement turc 234" nüshası, diğeri ise noksan bir nüsha olan "Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 328/2" nüshasıdır.¹³ *Mecmû'atu'l-Fevâ'id*'in¹⁴ Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesi'ne Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından fotoğraf baskısı kazandırılmış olan "Suplement turc 234" numaralı nüshasının bulunduğu Bibliothèque Nationale'in katalogunda, eserin Beşîr Çelebi tarafından yazılmış genel tedavi edici bilimsel eser olduğu, yaklaşık olarak 840 H./1436 yılında, Karamanlı Mehmed'in oğlu Karaman Beyi İbrahim'e ithaf edildiği yazılır.¹⁵

Hekim Beşîr Çelebi'nin Karamanoğlu İbrahim Bey'in (1424-1464) emrinde iken yazdığı ve ona ithaf ettiği *Mecmû'atu'l-Fevâ'id* adlı eserinin girişinde (Şekil 1), hem kendisi hem de bu eserin yazılış süreci ve içeriği hakkında bilgiler bulunmaktadır:

"bu kitâb ki bo'z terkibât-ı mecmû'id en sûret-i rakma ve tahrîr-i sime gelmesine bâ'is hazret-i sultânü'l-e'âcîm mâlikü rikâbî'l-umem sâhibu's-seyf ve'l-kalem kâfilu mesâlihî'l-'Arab ve'l-'Acem vârisu mülki Dârâ ve Cem râfi'ü'l-veyhi'l-emân a'delu mulûki cihân hıdîvu memâlikü Yûnân nâsıru's-şerî'ati'l-garrâ'i fî'z-zemân el-mansûru bi-nusreti'l-melik el-kerîmu'l-muste'ân Sultân İbrâhîm bin Mehemmed Hân el-Karamanî halled-Allahu sultânuehu ve ebhera ber-hânehu a'azz-Allahu ensârahu ve zâ'afe iktidârahu hazretlerinin emru şerîfi ve mersûm u münîfi olmuşdı meliku'l-hukemâ kıdvetu'l-fuzalâ 'âlimu hakâyiki'l-eşyâ efdâlû'l-etibbâ mevlânâ Beşîr Çelebi hizmetlerine ki kendü karîha'i nakkâdından zamîr-i münîr münkâdından bu risâle zuhûra gelüb ve tecrîbe olunub nef'i ve fâidesi zâhir olmuş envâ-i terkibâtından bir nice terkib cem' idüb ol dahı el-matlab li'l-mulûk tasavvur idüb emr-i a'lâya imtisâlen bu mecmû'a'ı ihtirâ' idüb yazılan terâkibi ihtiyâr kılub sûret-i tahrîre getürdi ve ismini Mecmû'atu'l-Fevâ'id kodı bâr-gâh-i âsmân-i rifâatlerine irişdirdi anlar dahı her bâb lâzım olurdu bir mecmû'aya mürâca'at idüb mefhûmiyle 'amel iderlerdi ve her biri mirâren sinanmış

¹¹ Muharrem Ergin, "Türk dili ve edebiyatını ilgilendiren neşriyat," *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt II, Sayı: 3-4, 31 Mayıs 1948, İstanbul, ss. 301-326.

¹² Ergin, a.g.e., s. 319.

¹³ Ekmeleddin İhsanoğlu (ed), *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*, 1. Cilt, (Hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, Veysel Bulut), İslam Tarih, Sanat ve Kültür Merkezi (IRCICA), İstanbul, 2008, s. 68.

¹⁴ Beşîr Çelebi, *Mecmû'atu'l-Fevâ'id*, Bibliothèque Nationale de France, Departement des manuscrits, Supplément turc 234 [Adı geçen eserin Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesi'ne kazandırılan fotoğraf baskısı].

¹⁵ مجموعة الفوائد. Traité de thérapeutique générale, par Bashir Çelebi بشير چلبی, qui le dédia au prince de Karaman, İbrahim, fils de Mohammed el-Karamani القراماني (vers 840 de l'hégire=1436) [folio 2 verso]. Supplément turc 234 (cote) XVIIIe siècle. 281 feuillets. 20x14,5 centimètres. Cartonnage turc. Manuscrit en turc ottoman Bibliothèque Nationale de France, Departement des manuscrits. <http://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ead.html?id=FRBNFAD000093536>, Erişim tarihi: 23 Ağustos 2012

ve tecrîbe olunmuşdır ve bu risâle otuz bâb üzerine tertîb olundu v'Allahu'l-muvaffık ile's-şîfâ ve'l-murşid ile'l-hudâ"¹⁶

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, *Mecmû'atu'l-Fevâ'id* 30 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eserin bölüm başlıkları Arapça olarak verilmiş olmakla birlikte,¹⁷ metin içerisinde bazı başlıkların Türkçe olarak yazılı olduğu görülmektedir. Kitabın ilk bölümü reis olan organların zayıflıkları hakkındadır. İkinci bölümden başlayarak dokuzuncu bölümün sonuna kadar ruh ve bedeni ferahlatan işler, göz için kullanılan zerûrlar,¹⁸ tiryâklar,¹⁹ içecekler, tohumlar, şiyâflar²⁰ ve müşhiller, cuvârişler²¹ ve hummaların tedavileri, natûller²² ve merhemler, çeşitli terkipler, süfûflar,²³ kurslar²⁴ ve la'ûklar²⁵ hakkında bilgiler verilmektedir. Onuncu bölümle birlikte *bâh*²⁶ üzerine olan bölümler başlamaktadır. *Bâh*i artıran terkipler, yağlar, mesûhlar,²⁷ zımâdlar²⁸ ve merhemler, *bâh* hastalıkları için cuvâriş terkipleri ve *bâh*i artırıcı gıdalar, gebeliğe yardımcı olacak ve gebeliği engelleyecek ilaçlar vb. 28. Bölümün sonuna kadar işlenmiştir. 29. bölüm *bâh* için olan çeşitli mühürler, tılsımlar ve isimler hakkındadır. 30. bölüm ise insanların şehvetinin bölünmesi başlığını taşımaktadır. Türkçe olarak kaleme alınmış olan kitabın ilginç noktalarından birisi 23. ve 29. bölümlerinin Türkçe olmayıp, Arapça yazılmış olmasıdır. 30. bölümün başlığı fihristte yukarıdaki gibi yazılmış olmasına karşın, metin içerisindeki başlığı insanlara yararlı özel hayvansal ve bitkisel ilaçlar hakkında olup, Bibliothèque Nationale'deki katalog kaydında da, insanların tedavisinde yararlı olan bitkiler ve hayvanları içeren alfabetik bir sözlük olarak düzenlenen bu bölümün eserin en önemli kısmı olduğu belirtilmektedir.²⁹ Kitabın sonunda yer alan bilgiye göre bu bâbın tamamı Hâcî Zeyn el-'Attâr olarak bilinen 'Alî bin Huseyn Ensârî'nin *İhtiyârâtü'l-Bedî'et*'inden alınmıştır.³⁰

¹⁶ Beşîr Çelebi, a.g.e., v. 2v.

¹⁷ Beşîr Çelebi, a.g.e., v. 2v, 3r.

¹⁸ *Zerûr* (A.): 1. Any powdered drug used by sprinkling in dry state. 2. Powdered calamus aromaticus used as a perfume (James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, New Impression, Librairie du Liban, Beirut, 1996, s. 946).

¹⁹ *Tiryâk* (a.i.): 1. Zehirlenmeye ve bâzı hastalıklara karşı kullanılan mâcun. 2. Panzehir. 3. Afyon (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle*, 18. Baskı, Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneşçâl, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s. 1110); *Tiryâk* (A.): 1. Venice treacle, a kind of electuary; also, generally, a specific, a panacea. 2. Wine (Redhouse p. 540).

²⁰ *Şiyâf* (A.): A collyrium, wash, or powder for the eyes and delicate parts (Redhouse, p. 1145).

²¹ *Cuvâriş* (A.) (from P. *Gevâriş*): An electuary; originally, one to assist digestion (Redhouse, p. 685).

²² *Natûl* (A.): A decoction used as an embrocation (Redhouse, p. 2087).

²³ *Seff* (a.i.c. *süfûf*): 1. İlâcî toz haline getirme. 2. Toz haline getirilmiş ilâc (Devellioğlu s. 928); *Sefûf* vulg. *Sufûf* (A.): A medicinal powder of any kind; also, parched meal (Redhouse p. 1062).

²⁴ *Kurs*, *kursa* (a.i.): 1. Yuvarlak ve yassı nesne, teker, tekerlek nesne, ağırşak, çörek; küre, dâire ve her türlü dâire şeklinde nesne (Devellioğlu, s. 528). *Kurs* (A.): 1. A small flat disk or cake; a roll, a loaf. 2. A small medical lozenge (Redhouse, p. 1445).

²⁵ *Lâûk* (a.i.): yalanacak, yenilecek, mâcun [*"luûk"* şekli yaygındır] (Devellioğlu, s. 543). *La'ûk* (A.): A preparation intended to be licked up, a lambative (Redhouse, p. 1634).

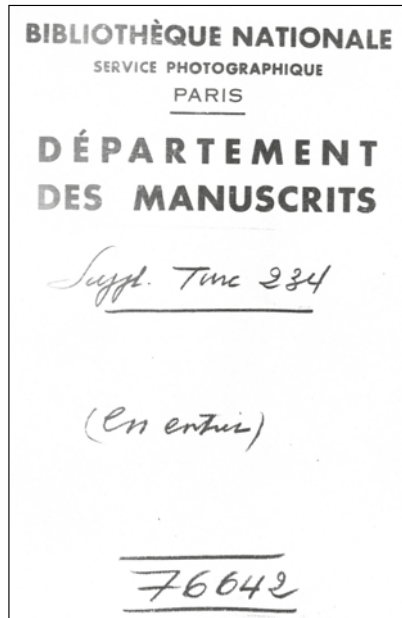
²⁶ *Bâh* (a.i.): şehvet (Devellioğlu, s. 64); *Bâh* (A.): Coition (Redhouse p. 337).

²⁷ *Mesûh* (A.): An aphrodisiac medicine applied by friction (Redhouse p. 1859).

²⁸ *Zımâd* (a.i.c.: zamâid): 1. Merhemle yaraya sarılan sargı, bez. 2. İlâc, lâpa, yakı (Devellioğlu, s. 1185). *Zımâd*, *zımâde* (A.): 1. A fillet or bandage wound round the head or a wound. 2. Any medicinal application; as, a poultice, a plaster, an ointment (Redhouse, p. 1213).

²⁹ <http://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ead.html?id=FRBNFEAD000093536>, Erişim tarihi: 23 Ağustos 2012.

³⁰ Beşîr Çelebi, a.g.e., v. 234v; <http://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ead.html?id=FRBNFEAD000093536>, Erişim tarihi: 23 Ağustos 2012.

Resim 17. Mecmua'tu'l-Fevayid'in başlangıcı ve fihristinin yer aldığı sayfalar [(Beşir Çelebi, Mecmua'tu'l-Fevayid, Bibliothèque Nationale de France, Département des manuscrits, Supplement turc 134, v. 2v-3r (Adı geçen eserin Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesi'ne kazandırılan fotoğraf baskısından)]

1.3. OSMANLI DEVLETİ DARÜŞŞİFALAR VE TIP

Osmanlı Devletinin 1299-1450 yıllarındaki tababeti, beylikler dönemindeki Anadolu Türk Devletlerinde özetlediğimiz tıbbi geleneğin devamı olarak gelişmiştir. Kurulduğu yıllarda hekimlere ve hekimliğe ait çok fazla bilgi ve belge yoktur. Ancak 1400 yılında Bursa’da bir darüşşifa kurmuşlardır. Tarih sahnesinde yaklaşık 600 yıllık Osmanlı Devletindeki 1450 sonrası tıbbi gelişmeleri üç başlık altında özetleyebiliriz:

1450-1730 tarihlerini kapsayan dönem İslam tababetinin devamıdır. Osmanlıların bu döneminde Arabistan ve Orta-Asya’dan gelen bilim adamları sayesinde tıp gelişmiş olup Avrupa’daki Rönesans dönemine kadar kendi içinde kapalı kalmıştır. Bu dönemde hekimlerin bir kısmı ülkenin çeşitli şehirlerindeki darüşşifalarda usta-çırak ilişkisi içinde teorik ve pratik bilgiler verilerek yetiştirilmekte ve tıp medresesinde de eğitim özel hocalardan alınan derslerle sağlanmaktaydı. Osmanlı devleti, Fatih Sultan Mehmet döneminde özellikle İstanbul’un fethinden sonra XV. yüzyılın son yarısında sanat, bilim, kültür ve tıp alanında Türk-İslam dünyasının merkezi olmuştur. Var olan İslam Türk kültürüne, İslam ve yeni yerleştiği topraklardaki kültürler de karışarak ortaya yepyeni karma bir Osmanlı Kültürü çıkmıştır. Selçukluların aksine, divanda Türkçe ağırlık kazanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın külliyesinin bir bölümünde bağımsız tıp eğitiminin verildiği Süleymaniye Tıp Medresesi ve uygulama hastanesinin bulunduğu Süleymaniye Darüşşifasıdır. Osmanlı ordusunun yaptığı seferlerde cerrahlara ihtiyaç vardı. Bunlar kırık ve çıkıkları tespit ediyor, apseleri açıyor, yaraları tedavi ediyorlardı. Yara tedavisinde çoğunlukla key (dağlama) ve merhemler kullanılıyordu.

1730-1827 Bu dönem ise batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemidir. Rönesans sonrası Avrupa’da gerçekleşen büyük tıbbi gelişmeleri, başlangıçta uzaktan da olsa takip etmeye çalışmışlar, daha sonra tıbbi eserlerin tercümeleri ile tanışmışlar, zamanla benimseyerek İslam tıp geleneğinden batı tıbbına yönelmişlerdir.

1827 ve sonrası. Batıya açılış başlangıcı ve modernleşme dönemidir. Çok geniş topraklar üzerinde kurulan ve çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğunda hekime olan ihtiyacın giderilmesi çeşitli kaynaklardan hekim teminini gerek kılıyordu. Osmanlı’nın farklı kültür ve uygulamaları bulunan ülkeleri zaptetmesi de buna fırsat yaratıyordu. Avrupa’da yetişerek İtalya, Fransa,

Almanya gibi Avrupa ülkelerinden gelen Hristiyan ve Yahudi hekimler, ülke içinde yetişen hekimler yanında, Osmanlı topraklarında çalışmalarında bir sakinca görülmemiştir.

Osmanlılar döneminde de, Anadolu Selçuklu Devleti dönemindeki tıbbi gelenek ve adetler yaşatılmış, sağlık hizmeti veren kurumlara Darüşşifa, Şifahane, Bimaristan isimleri ile önem verilmiş, XIX. Yüzyıldan başlayarak bu kuruluşlar hastane ismi ile devam etmişlerdir. Osmanlı dönemindeki darüşşifalar, Selçuklulardan farklı olarak cami, medrese, imaret, kervansaray, sıbyan okulu gibi tesisler yapılarak külliye oluşturmuşlardır. Bu dönemden günümüze kadar gelen külliyelerden başlıcaları şunlardır. (Bayat 2003)

Darüşşifalar

1- Bursa, Yıldırım Bayezid Darüşşifası	1400
2- İstanbul, Fatih Darüşşifası	1470
3- Edirne, II. Bayezid Darüşşifası	1488
4- Manisa, Hafsa Sultan Darüşşifası	1539
5- İstanbul, Haseki Darüşşifası	1550
6- İstanbul, Süleymaniye Darüşşifası	1557
7- İstanbul, Atık Valide Bimarhanesi	1579
8- İstanbul, Sultan I. Ahmet Darüşşifası	1621

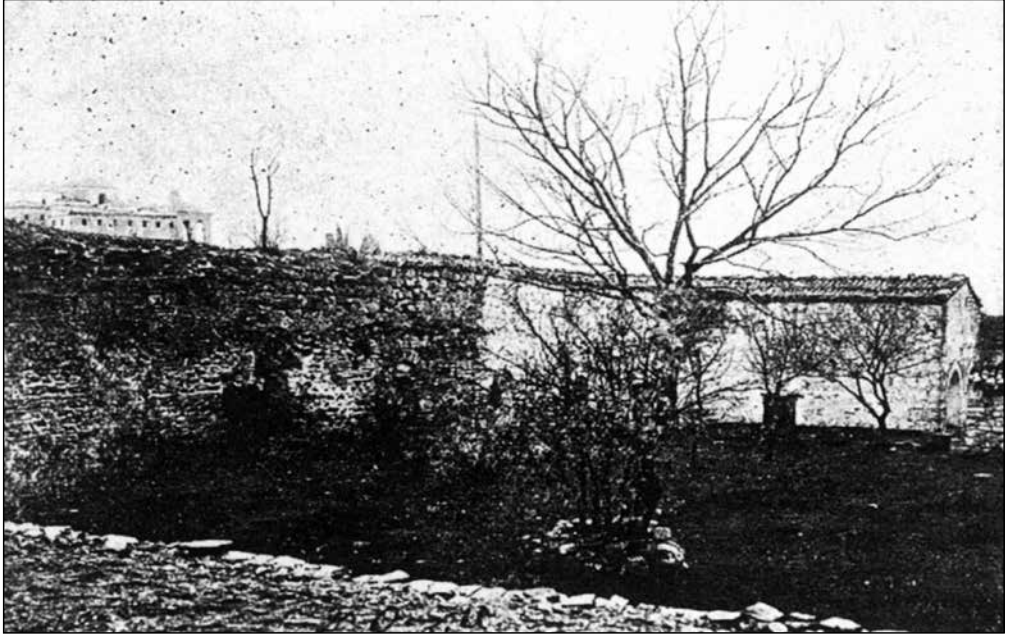
Bursa, Yıldırım Bayezid Darüşşifası (Tıp Medresesi 1400)

Yıldırım Beyazid Niğbolu savaşından (1396) sonra ele geçen ganimetten hissesine düşenin bir kısmı ile Bursa'nın doğusunda engebeli bir araziye cami, medrese, imaret, hamam, darüşşifa gibi çok yönlü bir külliye yatırmıştır. Külliyenin bir ünitesi olan darüşşifa 53x30 m. boyutlarında, caminin güney doğusunda olup, ortasında sekizgen havuz bulunan, üç tarafı revaklarla çevrili avlunun çevresinde odalar bulunur.

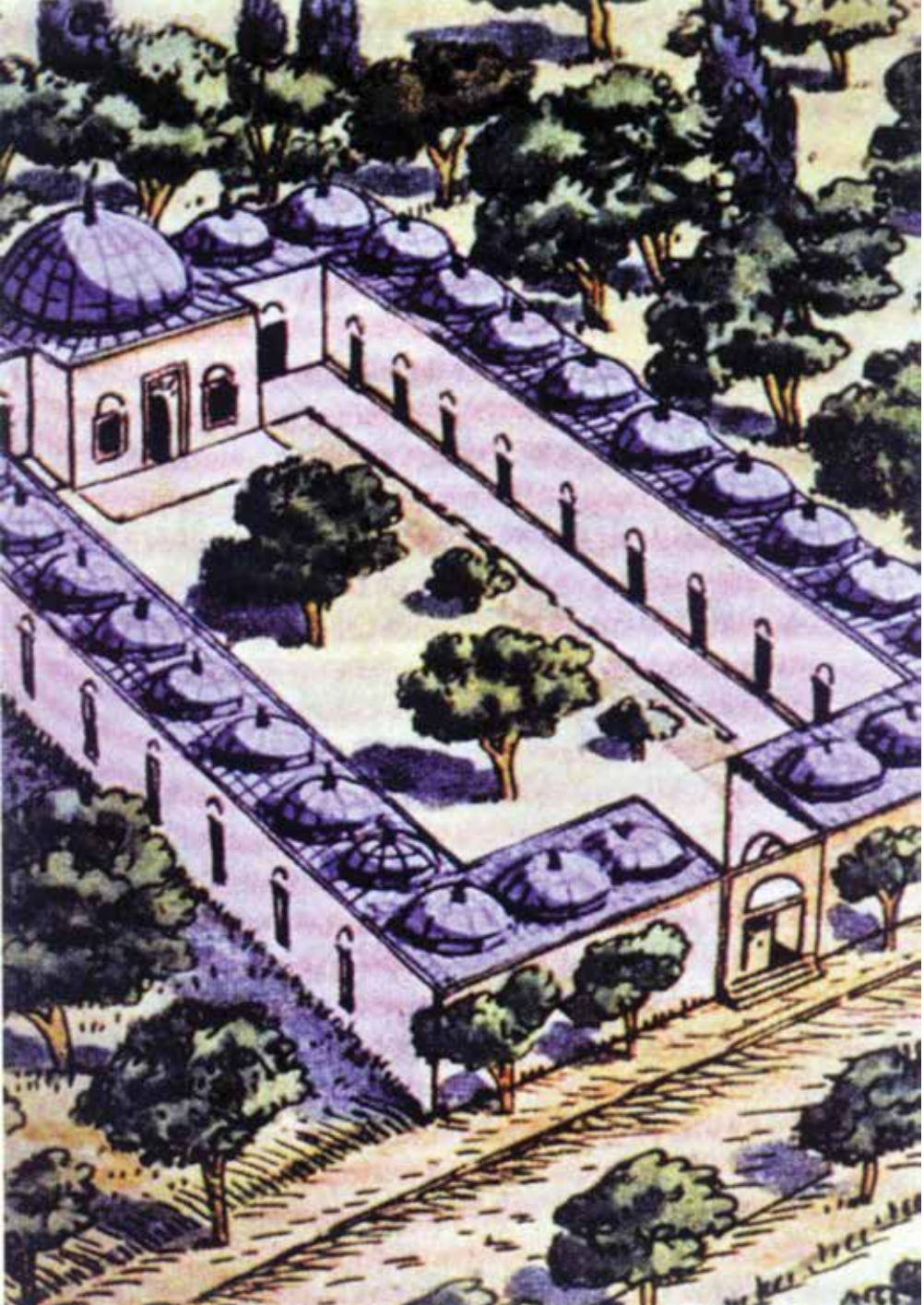
Darüşşifada bir başhekim, iki hekim, iki eczacı ve aşçı, ekmekçi, iki şerbetçi görevli bulunmaktadır 17. yüzyılda bu kadroya, kâtip, vekilharç, kilerci, cerrah, kehhâl (göz hekimi) eklenmiştir. Bu şifahanede, Memluk Sultanı Melik Zahir

Berkuk, Yıldırım Beyazıd'ın isteği üzerine, bir süre çalışmak üzere, tanınmış hekim Şemsettin Sagir'i göndermiştir.

Hastane ve külliye, 1854 depreminde yıkılmış ve kullanılmaz hale gelmiş, başka amaçlara verilmiştir. (Bayat 2003)

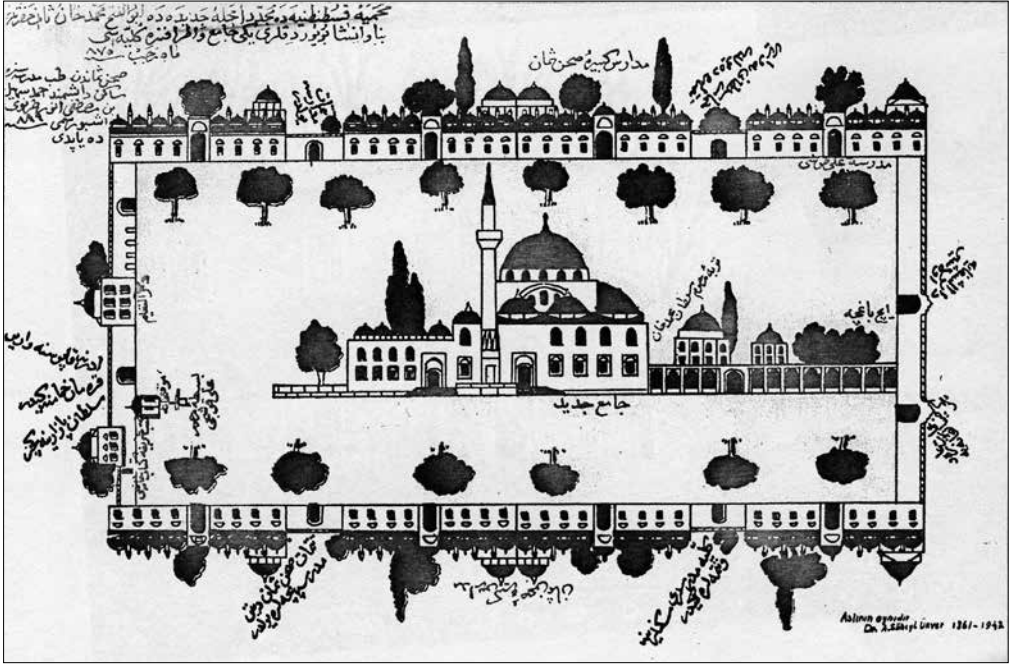
Resim 18. Bursa Yıldırım Darüşşifası. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Osman Şevki Uludağ, Sayfa 159)

Resim 19. Bursa Yıldırım Beyazıt Darüşşifası. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, Resim 173)

İstanbul, Fatih Darüüşşifası Tıp Medresesi (1470)

72.000 m² 'lık bir alanda, merkezinde cami, sekizi yüksek tahsil için ve sekizi de orta tahsil için olmak üzere onaltı medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, türbe, tabhane, imaret, kervansaray ve darüüşşifa'dan oluşan 1470 tarihli Fatih Külliyesinin güney doğusunda etrafı duvarla çevrili 10.500 m alan içinde 45.5x45.5 m. boyutlarında kare planlı olarak inşa edilen darüüşşifa, ortasında şadırvanlı avlunun etrafı kubbeli odalarla çevrilidir. Odaların bir kısmı kiler, mutfak dışında kalanlar ise hastalara ayrılmıştır. Ayrıca darüüşşifa'nın yanında hastaların yıkanmaları ve çamaşırlarının temizlenmesi için 1577 yılında ayrıca hamam da yaptırılmıştır.

Resim 20. "Devrin resim usulünce" hatıra olarak çizilmiş Fatih Külliyesi. (Osmanlılarda Sağlık Cilt 2, Editörler: Dr Coşkun Yılmaz, Dr Necdet Yılmaz, Sayfa 3

Külliye'nin vakfiyesine göre darüüşşifa kadrosunda iki tabip, bir cerrah, bir kehhâl, bir eczacı, iki hastabakıcı, bir vekîlharç, bir sarf emini, bir mahzen emini, iki aşçı, bir kapıcı ve hademe bulunmaktadır. Seçimlerinde, din, milliyet gözetilmeden deneyim ve yetenek aranan tabipler, günde iki sefer hastaları muayene

edip, gerekli tedavi düzenliyorlardı. Ayrıca haftada bir gün darüşşifa'ya dışardan başvuran fakir hastalara da ilaç verilmekteydi. Ölen hastaların cenaze masrafı da vakıftan karşılanmaktaydı. Yüzyıllar boyunca depremlerle büyük hasar gören darüşşifa 1824 de ki depremde yıkılmış, tamiri mümkün olmamış, yıkılmıştır. (Bayat 2003)

Edirne, II.Bayezid Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1488)

II.Bayezid, bir sefer vesilesi ile Edirne'de konakladığı sırada, halkın isteği üzerine, Tunca nehrinin kenarında 22.000 m²'lik bir alan üzerinde, etrafı duvarla çevrili cami, medrese, tabhane, imaret, hamam, sıbyan mektebi ve darüşşifa'dan meydana gelen külliyesini yaptırmıştır. Külliye'nin orta bölümü dini, batı kanadı eğitim ve sağlık, doğu kanadı sosyal işlevli yapılara tahsis edilmiştir. 1484 de temeli atılan tesis 1488 yılında bir törenle hizmete açılmıştır.

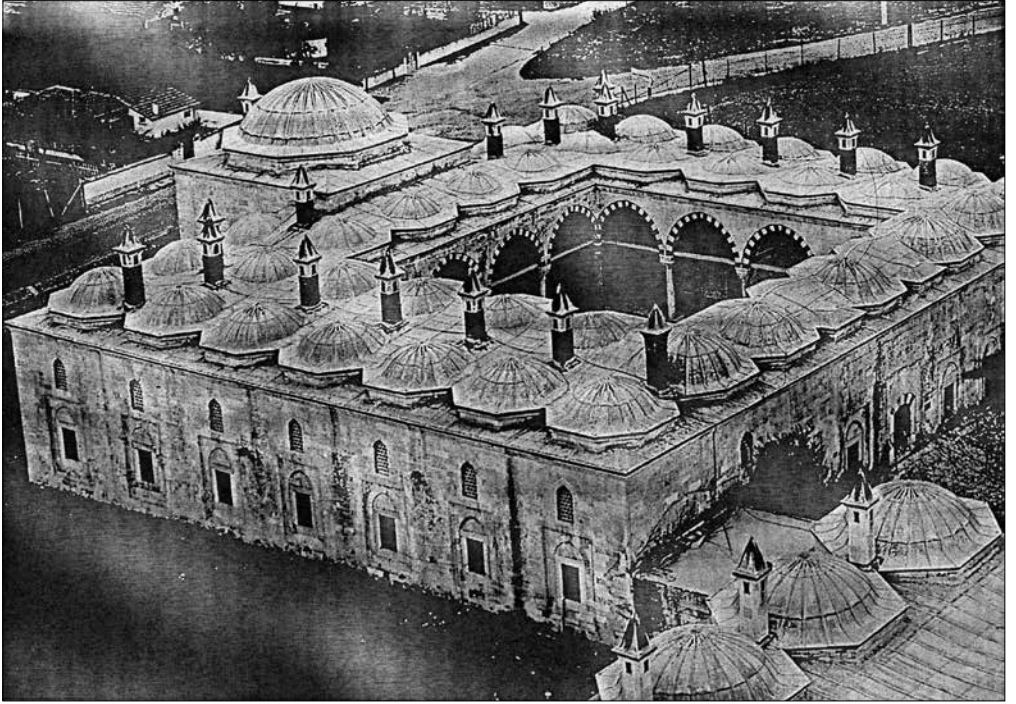
Caminin batısında, kuzey-güney ekseninde birbirini tamamlayan üç bölümden meydana gelen darüşşifa'nın birinci bölümünde, ortasında büyük bir avlu ve batısında revakların ardında yedi oda ile doğusunda kehhahane, cerrahhane, kiler, mutfak, çamaşırhane, kuyumhane, kavashane ve tuvaletler bulunur. İkinci bölüm enine dikdörtgen planlı olup, birinci ve üçüncü bölüme açılan iç avlunun doğu ve batısında birbirleri ile bağlantılı, ikisinde ilaçların muhafaza edildiği dört oda iki sofa vardır. Üçüncü bölüm altıgen planlı olup, üstü fenerli kubbe ile örtülü alanın ortasındaki şadırvanın çevresinde eyvanlarla orta mekâna açılabilen altı oda beş eyvanı ihtiva eder. Darüşşifa kuzey batı köşesindeki mekânla tuvaletler aracılığı ile medreseye bağlanır.

Trakya'da çok zengin gelir kaynaklarına sahip külliye'nin 1487, 1490 ve 1493 tarihli vakfiyesinde, darüşşifada 30-50 hastanın tedavi görüyordu; bir baş tabip, iki tabip, iki cerrah, iki kehhah, bir eczacı, beş hizmetçi, bir katip, bir vekil-harç, bir kilerdar, iki aşçı, bir gassal, bir bevvab, bir hadım olmak üzere yirmibir görevli çalışmaktaydı. Bu külliye'de özellikle bir bölüm cerrahhane ve ilaçların korunduğu bölüm vardır.

Evliya Çelebi döneminde akıl hastalarının da yatırıldığı, haftanın belirli günlerinde hastalara müzik dinletilerinin yapıldığı darüşşifa, 1866 da Edirne'de yeni bir hastanenin açılması ile tamamen akıl hastalarına tahsis edilmiş, 1880-1896 yılları arasında kapatılmış, balkan harbinden sonra ise boşaltılmıştır. Günümüzde Trakya Üniversitesi tarafından onarılarak Tıp Tarihi Müzesi olarak kullanılmaktadır. (Bayat 2003)

Resim 21. Edirne Darüşşifasının umumi heyeti. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ, Sayfa 163)

Resim 22. Edirne II. Beyazıt Tıp Medresesi. (Osmanlılarda Sağlık Cilt 2, Editörler Dr Coşkun Yılmaz, Dr Necdet Yılmaz, Sayfa 5)

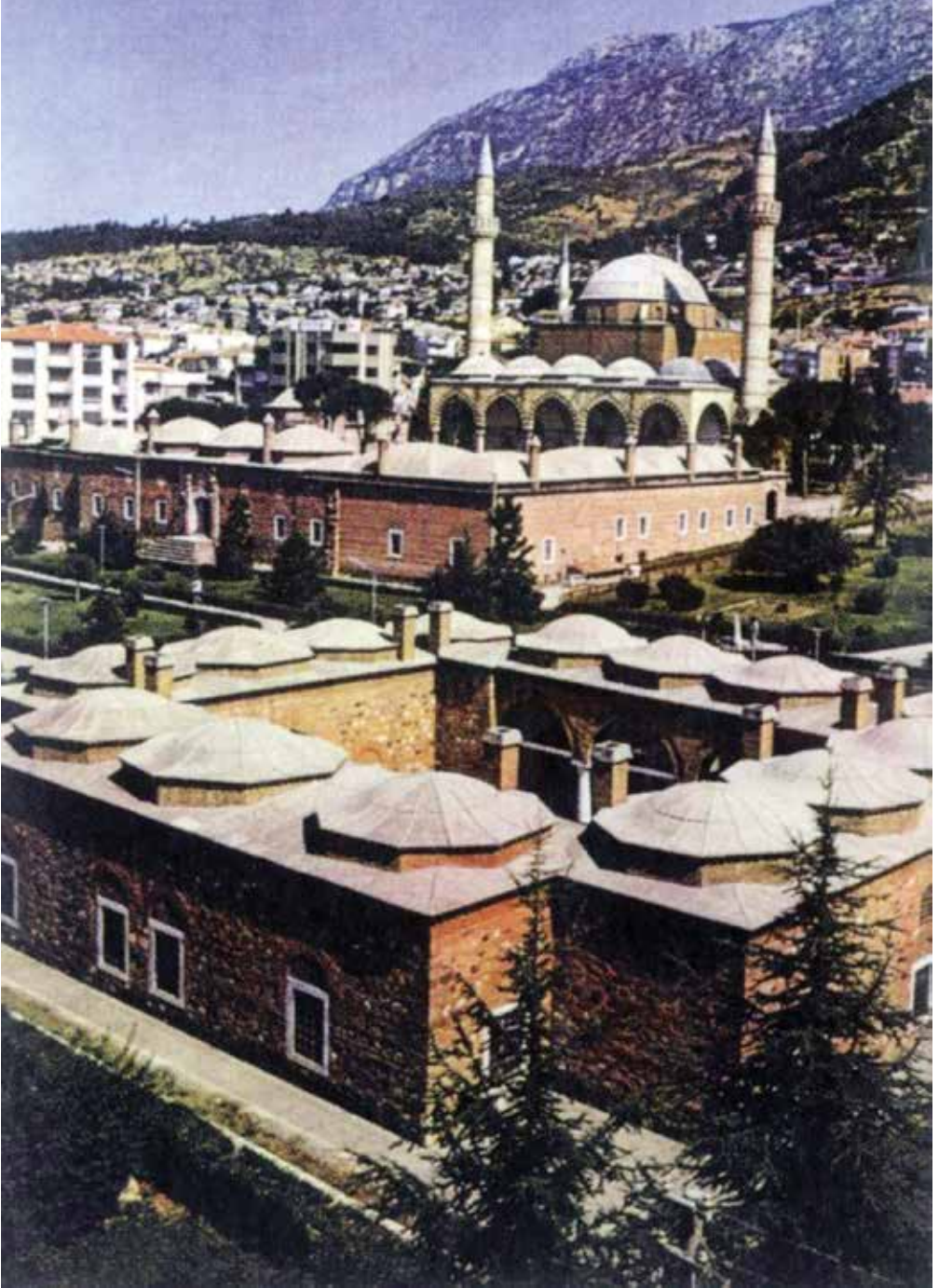
Manisa, Hafsa Sultan Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1539)

Kanuni Sultan Süleyman, annesi Hafsa Sultan'ın 1522 yılında Manisa'da yaptırdığı, cami, medrese, hankah, imaret, sıbyan okulundan meydana gelen külliyesine, onun adına 1538'de hamam, 1539 yılında da bir darüşşifa eklenmiştir. 28x20 m. boyutlarında, kareye yakın dikdörtgen planda inşa edilmiş olup, güney cephesindeki kapısından, ortasında şadırvan bulunan avluya girilir. Avlunun kuzeyi ile doğusunda birer eyvan, güneyinde revaklar bulunur. Dışa açılan pencereleri, ocakları bulunan dokuz oda ile revakların üstü kubbe ile örtülmüştür.

Darüşşifa 1539 da inşa edildiğinden Hafsa Sultan tarafından düzenlenen 1522 tarihli vakfiyesinde onunla ilgili bilgi yoktur. 1575 tarihli vakıf defterinden anlaşıldığına göre burada bir baştabip, bir tabip, bir kehhâl, bir cerrah, bir vekil-harç ve yirmibeş hademe görev yapmaktaydı. 19.yüzyılda akıl hastalarına tahsis edildiğinden halk arasında tımarhane veya sert tabiatlı gardiyanından dolayı Hacı Hasan olarak tanınmıştı. Cumhuriyetten sonra kömür deposu, sağlık müzesi olarak kullanılmıştır. Yakın zamanda restorasyonu tamamlanan bina Celal Bayar Üniversitesinin hizmetine verilmiştir. (Bayat 2003)

Resim 23. Manisa Darüşşifasının umumi görünüşü (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ, Sayfa 166)

Resim 24. Manisa Hafza Sultan Darüüşşifası. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, Resim 179)

İstanbul, Haseki Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1550)

Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'ın, Haseki'de, cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret ve darüşşifa'dan oluşan külliyesi 1538 de, darüşşifası ise 1550'de tamamlanmıştır. Günümüzde inşa tarihine ait bir kitabe yoktur.

Medrese ile imaret arasındaki 27x34 m. boyutlarındaki darüşşifaya, kuzeydeki kubbeli dış kapıdan girilen holün doğusundaki kapı aracılığıyla sekizgen avluya ulaşılır. Darüşşifadaki ocaklı ve pencereci 12 odanın, güney cephesinde avluya bakan ikisi tek kubbeli kare, diğerleri ikişer kubbe ile örtülü dikdörtgen şeklindedir. Darüşşifa'nın batısında, imaretin ön cephe duvarına kadar uzanan, biri kare, diğeri dikdörtgen iki oda vardır.

1551 tarihli Haseki külliyesine ait Arapça üç vakfiyede, her türlü hastalığın tedavi edildiği darüşşifa'da, iki tabip, iki cerrah, iki kehhâl, iki eczacı, iki eczacı kalfası, iki hasta bakıcı, bir vekilharç, bir katip, iki aşçı, bir kilerci, iki hizmetci, iki çamaşırcı, bir bevab, bir ferraş ile aynı zamanda külliyenin diğer yapılarına da hizmet eden bir tellak, bir çöğcü, bir bahçıvan olmak üzere yirmisekiz kişi görev yapmaktaydı.

Darüşşifa, depremler sonucu harap olduğundan, 19. yüzyılda darülaceze, kadınlar hapisanesi, hasta kadın mahkûmlara hastane, 1878 yılında kimsesiz kadınlar yurdu olarak kullanılmış, 1910 yılında yapılan onarımdan sonra bir ara halk sağlığına tahsis edilmiştir. (Bayat 2003)

İstanbul, Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1557)

İstanbul'da, Eski Saray'ın arazisi üzerindeki yaklaşık 63,500 m² lik meyilli bir alanda, 1550-1557 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı çok amaçlı külliye, merkezinde cami olmak üzere, çevresinde sıbyan mektebi, dört medrese, darülhadis, darülkurra, onbir odalı tıp medresesi, darüşşifa, darüthane (eczahane), imaret, kütüphane, sebil, tabhane, mülazım hücreleri, hamam ve otuzaltı göz dükkandan meydana gelmiştir.

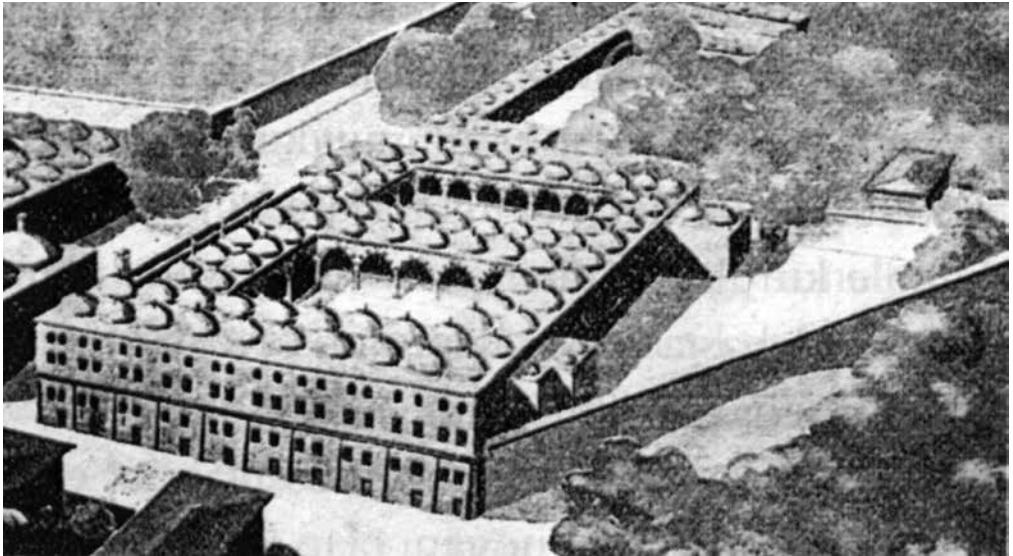
Onbir odalı tıp medresesinin avlusunda, günümüzde Süleymaniye doğumevi yapılmıştır. Darüşşifaya bakan cephesinde tek katlı uzun bir darüthane (eczahane) vardır. Tıp medresesinin karşısında, imaretin bitişiğinde olan darüşşifanın, imaret sokağına bakan alt katında bir sıra kemerli dükkânlar bulunur. Ana kapısı şifahane sokağına açılan üst katında, ortasındaki havuzu çevreleyen revakların

ardında odalar bulunan iki avlunun birinde idari odalar, diğerinde ise hasta odaları ve hamam vardır. Akıl hastalarına alttaki bodrum katı tahsis edilmiştir.

Süleymaniye tıp medresesi ve darüşşifasının Türk Tıp Tarihinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. O zamana kadar hastanelerde yapılan tıp eğitimi, Süleymaniye külliyesinde medrese de yapılmaya başlanmıştır. Bu durum bir değişimin simgesidir. Bu medresenin müderrisinin, saraya hekimbaşı olacak kadar bilgi sahibi olması şart koşulmuştur.

1557 tarihli vakfiyesine göre, tıp medresesinin kadrosu, bir müderrris, sekiz danışmend, bir bevvab, bir ferraş, bir noktacı'dan, darüşşifa'nın ise bir hekimbaşı, iki hekim, iki kehhâl, iki cerrah, iki eczacı, bir ilaç deposu memuru, bir vekilharç, bir bevvab, bir aşçı, bir kasekeş, bir kayyum, bir ferraş, bir hademe, bir çamaşırcı ve bir tellah olmak üzere yirmiyedi kişiden ileri geliyordu. Bunların toplam günlük ücretleri 300 akçe idi. Personel ücretleriyle darüşşifa masrafları, külliyyeye vakfedilen 217 karye, 30 mezra, 2 mahalle, 7 değirmen, 2 dalyan, 2 iskele, 1 çayır, 2 çiftlik, 2 adanın gelirlerinden temin edilmekteydi.

Kuruluşunda her türlü hastalığın tedavi edildiği bir sağlık kurumu olan Süleymaniye Darüşşifası 1843 den sonra yalnız akıl hastalarının koruma altına alındığı bir yer olmuş, daha sonra yapılış amacı dışında kullanılmıştır. (Bayat 2003)

Resim 25. Süleymaniye Darüşşifası. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, AS Ulgen, Resim 151)

İstanbul, Atik Valide Bimarhanesi (1579)

II. Selim'in eşi ve III. Murad'ın annesi, Nurbanu Sultan'ın Üsküdar'da 1570-1579 yılları arasında cami, medrese, sıbyan mektebi, hankah, darülkurra, darülhadis, tabhane, imaret, hamam ve darüşşifa'dan meydana gelen külliyesinin darülhadis, darülkurra ve darüşşifa'sı, caminin batısında, birbirine bitişik büyük yapı kitlesi içinde toplanmıştır. Bu binalar, 18. yüzyıldan itibaren yapılaş amaçları dışında kullanıldığından değişikliğe uğratılmıştır. Özellikle 1834 deki tadilat sırasındaki kervansaray, darülhadis ve darüşşifanın bazı kısımları örülüp, kubbeleri yıkılarak üstüne bir kat çıkıldığından binaların özgün mimarisi bozulmuştur.

Darüşşifa hasta odaları, mescidi, mutfağı, hamamı, çamaşırlığı ile hastane-nin her türlü ihtiyacını temin eden tek kapısı ile sokağa açılan, bağımsız bir ünitedir.

Külliye'nin 1582 tarihli Arapça vakfiyesine göre darüşşifa'dan 2 tabip, 2 cer-rah, 2 kehhal, 2 eczacı, 2 aşçı, 2 çamaşırıcı, 2 eczacı kalfası, 1 ferraş, 1 külhancı, 1 kasekeş, 2 şise bakıcısı, 1 kilerci, 1 imam, 1 müezzin görevli bulunmaktaydı.

Darüşşifa, III. Selim döneminden itibaren bir süre askeri kışla, 1873-1927 yılları arasında akıl hastanesi olarak kullanılmış, mahallenin isminden dolayı Toptaşı Bimarhanesi olarak tanınmıştır. İstanbul da yaptırdığı çok amaçlı külliye zaman içinde değişik amaçlar için kullanılmış, çalıştığı dönemde tam bir tıp ekibi görev yapmıştır (Bayat 2003)

İstanbul, Sultan I. Ahmet Darüşşifası ve Tıp Medresesi (1621)

Sultan I. Ahmed'in, 1609 yılında temeli atılan, merkezinde Sultan Ahmed Camii bulunan, darülhadis, darülkurra, sıbyan mektebi, imaret, dükkânlar, ha-mam, darüşşifa'dan meydana gelen bu külliyesi 1616 da, darüşşifası ise 1621 yılında bitirilmiştir. Hipodrom'un (At Meydanı) batı ucunda yer alan darüşşifa yapısından günümüze, güney-doğu cephesindeki küçük hamam, kuzey- doğu cephesi ortasındaki basık kemerli giriş kapısıyla, on bir sütun ve havuzunun mer-mer fiskeye çanağı ulaşmıştır. Darüşşifa kareye yakın dikdörtgen olup, kuzey-do-ğu cephesinden girilen, ortasında havuz bulunan ve etrafı revaklarla çevrili av-lunun çevresinde üstü kubbeli hasta odaları bulunmaktaydı. Darüşşifaya bitişik hamam ile bağlantı, bu cephe'deki hücre aracılığıyla olmaktaydı.

Külliye'nin, darüşşifa yapımından önce hazırlanan 1613/4 tarihli vakfiye-sinde, burada çalışacak hekimin vasıfları sayılmıştır. Darüşşifa'nın hangi yıllara

kadar çalıştığı tespit edilememektedir. Kullanılmaz hale geldiği bir tarihten sonra, 1866 yılında arsasında Marmara Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılan sanayi mektebi (Erkek Sanat Okulu) inşa edilmiştir. (Bayat 2003)

Resim 26. Sultan I. Ahmet Darüşşifası [Bayer'in 0937 takviminden). (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ, Sayfa 170)

Osmanlı Devletinde Hastaneler, Başlıca Hekimler ve Eserleri

Yaklaşık beş bin yıllık Türk tarihi içinde, 600 yıllık Osmanlıda tıp eğitiminde hastaneler, cerrahi ve eserler ile başlıca hekimleri ele almakta yarar vardır.

19. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı ordusunda hasta bakımı ihtiyacını karşılayacak hastane kurma işi fazla gelişmemiştir. Yeniçeri ocağında hastalananlar, ordudaki hekim ve cerrahlarından sağladığı bakımla kışlalarda tedavi edilmişlerdir. II. Mahmut'un 1826 yılında yazdığı Hattı Hümayun ile Rumeli ve Anadolu yakalarında yapılmakta olan kışlaların yanında birer hastane yapılması için emir vermiştir. Bu dönemde açılan birçok hastanelerden başlıcaları, Haydarpaşa Gülhane Seririyat (1845), Gümüşsuyu (1847), Gülhane, Kuleli, Zeytinburnu hastaneleri başlıcalarıdır.

Bu yüzyılda açılan Gureba hastaneleri garip kelimesinin çoğuludur ve kimsesizler anlamına gelmektedir. Osmanlı da, 19.yüzyılda bu isim altında kurulan hastaneler günümüz açısından devlet hastaneleri anlamını taşımaktadır. O dönemde Gureba hastanelerinin kurulduğu başlıca şehirler, Edirnekapı'daki ilk olmak üzere İzmir, Erzincan, Malatya, Konya, Kastamonu, Trabzon, Edirne, Dedeoğlu, Hereke ile Selanik, Şam, Manastır, Yanya, Üsküp, Trablusgarb, Beyrut, Bağdat, Sana, Mekke, Medine olup Osmanlı topraklarında 25'e yakındır. Bu hastanelerde yoksul ve bekâr erkek hastalar yatırılmakta ve tedavi edilmektedir. Bu hastanelerin büyük bir kısmı Padişah Abdülhamid döneminde kurulmuştur. (Aydın 2006)

Yaklaşık beş bin yıllık Türk tarihi içinde, 600 yıllık Osmanlıda tıp eğitimi, hastaneler, cerrahi ve eserler ile başlıca hekimleri ele almakta yarar vardır.

Fatih Sultan Mehmet dönemi sonuna veya XVII. yüzyıla kadar olan dönem kendi içinde kapalı durağan bir dönem olup, bilgi alışverişi kendi aralarında ve yakın komşu ülkeler arasında sınırlı kalmıştır. Hekimler geleneksel olarak devam eden tıp medreselerinde özel hocalar tarafından eğitilmekte, darüşşifa'larda usta-çırak olarak pratik-teorik öğrenimden geçirilmektedirler. Özellikle Süleymaniye tıp medresesinde eğitim ve darüşşifa'da uygulama çok önemli bir yer tutar. Bu kuruluşlarda Galenus ve İbn i Sina'nın kitaplarından yararlanılırdı. Mezun olanlardan bazıları ilmiye kadrolarına atanırlardı. Zaman zaman Mısır, İran ve Avrupa'dan Hristiyan ve Yahudi hekimler gelerek ders vermektedirler.

Sabucuoğlu Şerefeddin, bu dönemde Türk Tıbbına eserler kazandıran Fatih Sultan Mehmet döneminin en ünlü hekim ve cerrahlarından olup, 1386 yılında Amasya'da doğmuştur. Bimarhane de Burhanettin Ahmed'den tıp eğitimi aldıktan sonra 17 yaşında hekimlik yapmaya başlamış, 14 yıl bu kuruluşta çalışmıştır. Bu dönemde Fatih Sultan Mehmet gençliğini Amasya'da geçirmekte iken onu yakından tanımıştır.

Bu dönemin hekimleri genellikle cerrahiye ilgi duymamışlardır. Onlar için cerrahi müdahalenin hayati tehlikesi olması ve teknik imkânları olmaması nedeniyle cerrahi tedavinin gerekli olduğu durumlarda bile ilaçla tedaviyi tercih etmişlerdir.

Ülkemizde ilk cerrahi tıp kitabı Abdülmecit Tabie tarafından "Kitaba-l Mudavat" ise de "Cerrahiyetü'l Haniye" isimli eserle, diğer hekimler arasında önemli bir yer alan ve dünya tıp tarihine geçen Şerefeddin Sabuncuoğlu olmuştur. Şerefeddin Sabuncuoğlu, diğer hekimlerden farklı olarak özellikle cerrahi ile

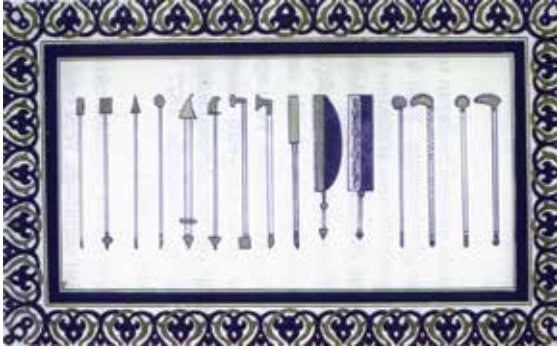
ilgilenmiştir. O dönemde ki hekimler, cerrahi tedavinin gerekli olduğu durumlarda dahi, hayati tehlikenin fazla olması nedeni ile cerrahi tedavi yerine ilaç tedavisini tercih etmişlerdir. Türkçe yazılan Cerrahiyetü'l Haniye sayesinde, işin aslını öğrenen hekimlerin az hata yapmalarına katkıda bulunmuştur

Uzun süren meslek hayatında iki telif, biri tercüme Türkçe üç eseri vardır. En önemlisi iki cilt Kitabü'l Cerrahiyetü'l –Haniye-1465, el yazması olup, en tanınmış ve hakkında en çok araştırma yapılmış eseridir. Bu eser resimli olup konularını minyatürlerle anlatmış ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde bilinen, kendi deneyimlerini ve uygulamalarını da ekleyerek cerrahi alanında en kapsamlı ilk Türk ve Türkçe Cerrahi Kitabıdır. Eseri 412 sayfa olup, 12'si siyah ve 18'i renkli resimler vardır. İçerisinde çeşitli hastalıkların dağlama yolu ile tedavi edilebileceğini belirtmekte, çeşitli ameliyatlara ilgili bilgiler verilerek, kırık-çıkıklarla ilgili geniş bölümler içermektedir. Koterizasyon resimlerinin çoklukta olduğu kitapta hemoroid, anal atrezi, deri lezyonları, adenitler, plörezi, idrar yolları taşları, fıtık, doğum, göz hastalıkları, tümörler, guvatr, daha pek çok hastalık ve tedavileri gösterilmiştir. Ayrıca cerrahi ensizyon ve dikiş hakkında bilgi verilmiştir. O bu eserini 1465 tarihinde dönemin hükümdarının katında en beğenilen şeyin ilim olması nedeni ile Fatih Sultan Mehmet'e ithaf etmiştir.

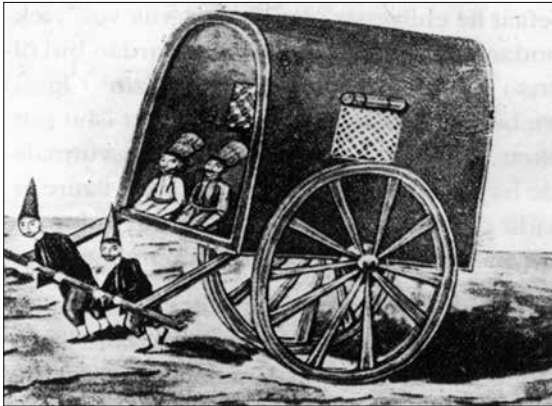

Resim 27. Göz yaşarmasına yapılan dağlama, *Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'l-Haniye*. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ)

Sabuncuoğlu Şerefeddin'nin bu eserinin, Endülüslü Arap hekimi X. yüzyıl sonu- XI. yüzyılın ilk yarısında İbn-i Sina ile çağdaş yaşamış bir bilim adamı olan Ebu'l-Kasım el- Zehravi'nin, tıbbın her konusunu içeren 30 ciltlik Kitab'ül Tasrif isimli eserinin son 3 cildi olan Kitab'ül Cerrahiye ile ilgili kısmının çevirisi olduğu iddia edilmiştir. El Zehravi'nin Topkapı sarayındaki Kitab'ül Cerrahiye'sinde, cerrahi aletlere, kesilere ve dağlama aletlerine ait 215 adet resim vardır. El Zehravi koter kullanımının yarar ve zararlarını, kan damarlarını nabazanı olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayırmış, ilk kez kanama kontrolü için pens ve bağlama için katgüt kullanmıştır. Şerefeddin Sabuncuoğlu'un söz konusu bu eserden büyük oranda yararlandığı fakat tam olarak tercüme ettiği söylenemez. Eserinde yer yer kendi gözlem ve çalışmalarını mevcut bilgilerle kaynaştırmıştır. Zehravi'nin eserinde, yapılan ameliyatlarda kullanılan aletlere de yer verilmiştir. Sabuncuoğlu'un kitabında ise aletlerle birlikte aletlerin yanında ameliyatın nasıl yapıldığını gösteren resimler mevcuttur. Bu resimlerde hasta ve doktorun duruşları ile aletlerin nasıl kullanıldığı da gösterilmektedir.

Resim 28. Kemik cerrahisi aletleri, Resmeden İlder Uzel. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 167)

Resim 29. 16. yy'da hastanakiye arabası. (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Resim 166)

Resim 30. Hekim ve mauyenehanesi, *Süheyl Ünver*. (*Düna ve Türk Tıp Tarihi*, Resim 169)

Resim 31. Omuz çıkığı tedavisi için uygulanan yöntem, *Cerrahiyyetül Haniyye*. (*Düna ve Türk Tıp Tarihi*, Resim 183)

İki eser içerik olarak karşılaştırıldığında, bazı farklı noktalar belirlemek mümkündür. Örneğin dağlama kısmı, her iki eserde de karşılaştırıldığında, benzer açıklamalar bulunduğu görülür, ancak Şerefeddin Sabuncuoğlu'nda farklı olarak kulunç tedavisinde de dağlama yapabileceği ve nasıl uygulanması gerektiği konusunda açıklamalar vardır. Gerek Zehravi'deki gerekse Sabuncuoğlu'ndaki dağlama noktaları günümüzde incelendiğinde, akapunktur noktaları ile bir paralelizm gösterdiği belirlenmektedir

Giriş bölümünde, dönemin cerrahlarının, bu yazdıklarını görmediklerini ve işitmediklerini, eski kitapların hükümlerine göre ve yerleşmiş sabit fikirlerinden dolayı hata yaptıklarını belirtmekte, Türkçe yazdığı bu kitabı okuduklarında da ne kadar güçlükleri varsa çözebileceklerini belirtmektedir. İkisi yazarının elinden çıkmış üç nüsha eser XV. yüzyılda Anadolu da cerrahlığın seviyesini göstermesi yanında eski Anadolu Türkçe'sinin gramer ve fonetiği bakımından da önemli bir kaynaktır. Eserinin içeriğinde 136 cerrahi girişim ve 163 cerrahi aletin resimleri de vardır. Tıp tarihi kadar sanat tarihi bakımından da önemlidir. Kitabın orijinali halen Paris Milli Kütüphanesinde bulunmakta ve "**Le Premier Manuscrep Chirurgical Turc**" adı ile Fransızca'ya çevrilmiştir. (Kahya 2008)

Şerefeddin Sabuncuoğlu 1470 yılında 85 yaşında Amasya'da vefat etmiştir. Darüşşifa'da ki üstün çalışmaları ve yazdığı eserlerle hayranlık uyandıran bilim adamı olarak hala günümüzde de yaşamaktadır.

İbrahim Bin Abdullah (1500): Saray cerrahlarındandır. XVI. yüzyılın ilk yarısında Alaim-i Cerrahin isimli eserinin başlıca konuları taze yaralar, ateşli silah yaralanmaları kırık-çıkıklar, urlar, kanserler, dolama, fıtık abse gibi konuları içeren bölümler vardır. Türk Tıbbında ateşli silah yaraları ve frengiden ilk bahseden eser özelliğini taşır.

Ahi Çelebi (1500): Babası Tebrizli bir hekim olduğu için iyi yetişmiş olup kısa sürede İstanbul'da ün yapmıştır. Fatih Darüşşifa'sında çalışmıştır. Farsça ve Türkçe tıp kitaplarında daha çok böbrek ve mesane taşları, oluşumları, belirtileri ve tedavi yollarından bahseder.

Nidai (1570): Kudüslü bir aileden olup tasaffufla uğraşmış olup ileri yaşlarda hekimlik öğrenerek, Konya'da şehzade II.Selimin hekimliğini yüklenmiştir. Menafi'ü'n-Nas isimli eseri çok ünlü olup II Selime ithaf etmiştir. Yazar kekimin bulunmadığı ortamlarda halka faydalı olmak amacı ile çok sade bir Türkçe ile

yazmıştır. Tıbbi genel bilgilerle donatılmıştır. Nidai'nin ayrıca 1567 de yazılmış 700 beyitlik manzum bir tıp kitabı daha vardır.

Emin Çelebi: XVII. yüzyılın tanınmış hekimlerindendir. Kahire'ye giderek tıp bilgisini ilerletmiş, IV. Murat'ın yakın dostu olup, hekim başılık yapmıştır. Enmüzeci't-Tıp yazdığı en önemli tıp kitabıdır. İçeriğinde genel sağlık bilgileri ile anatominin önemine değinir, hastalıklar ve tedavileri ile ilaçlardan sonra hekimlerin özellikle anatomi öğrenmelerini ve sık sık fırsat buldukça otopsi yapmalarını önerir

Zeynelabidin bin Halil: Fatih darüşşifasında başhekimlik ve sonra saray hekimliği yapmış olup en önemli eseri Şifa'ül-Fu-ad'dır.

Salih bin Nasrullah: XVII. asır içinde yetmiş hekimlerin en tanınmışıdır. Batı tıbbını, Osmanlı tıbbına tanıtan ilk hekimlerdendir. Rönesans hekimlerinden Paracelsus 'un bazı kitaplarını çevirmiş ve önemine değinmiştir.

Hayatizade Mustafa Feyzi: XVII. yüzyıl tanınmış hekimlerinden olup, beş kitaptan oluşan eserlerinden biri olan Risalem İllet-i Merakiye isimli eserinde hastalık, mezenteriel damar ve lenfatiklerinde meydana gelen hastalıklardan, belirlilerden, yayılmasından, önlemler ve tedavisinden bahseder ki o dönem için bu konulardan söz etmek oldukça önemlidir.

Şaban Şifai: XVII.yüzyıl ortalarında yaşamış, Süleymaniye Tıp Medresesinde çalışmış özellikle doğum ve çocuk hastalıkları üzerine kitapları vardır.

Osmanlı döneminde 16. y.y dan sonra gelişmeye başlayan tıp içinde cerrahi konularından bahseden kitaplara verilen genel isim *cerrahname* olup bu konuda yazılan birçok eser bulunmaktadır. Cerrah Mesud'un Hülasa-i Tıbb adlı eseri bir cerrahi kitabıdır ve ilkler arasındadır. Bu eserin çeviri olduğu biliniyor. Daha sonraları birçok yazar tarafından sayısız cerrahnameeler yazılmıştır. En önemlisi yukarda bahsedildiği gibi Amasya darüşşifasında hekimlik yapan, birçok öğrenci yetiştiren Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Cerrahiyyetü'l Haniye adlı Türkçe en kapsamlı cerrahi kitabıdır.

Bazılarını verdiğimiz bu yayınlarda o dönemler için geçerli olan cerrahinin bazı konuları hakkında bilgiler verilmektedir. Bunların başlıcaları cerrahi eserlerin hepsinde kansere önemli bir yer ayrılmıştır. Apse ve apsenin açılması, tüm vücuttaki kırık ve çıkıklara önemli bir yer verilmektedir, koterizasyon tekniği, küçük ularlar ve çıkarılma teknikleri, mesane iltihapları, taşları ve tedavisi gibi

önemli konular yer almaktadır. Aynı zamanda bu bölümlerde bazı cerrahi aletler tanıtılmaktadır.

XVII. yüzyıl yarısından başlayarak Osmanlı devletinde her konuda gerileme başlamış bilimsel konularda da aynı durum ortaya çıkmıştı. Avrupa'da Rönesans'ın etkisi ile bilimde bu arada tıp konusunda da ilerlemeler olmuş, süratle gelişmeler göstermiştir. XVIII .yüzyıldan başlayarak bu durum fark edilerek yeni gelişimler üzerinde tercüme ve tıbbi eserler yazılmaya başlamıştır. Salih bin Nasrullah'ın Paracelsus'un eserinin tercümesinden sonra birçok eser Osmanlı tıbbına kazandırılmıştır. Bunlardan başlıcaları: Ömer Şifahi öğrendiği Latince sayesinde batı tıbbını izlemiş, Paracelsus'un tıbbi kimya ve farmakolojiye ait kitabını tercüme etmiştir.

Ali Münşi: XVIII asırda değişik konularda dokuz tıbbi eser yazmıştır. Bunlar arasında Cerrahname en önemlisidir. Şanizade Mehmed Ataullah XVIII asrın ortalarında çok derin tıp bilgileri nedeni ile 5 tıp kitabı yazmıştır. Hamse-i Şanizade olarak adlandırılan bu eserinde Anatomi, fizyoloji, iç hastalıkları, cerrahi, farmakoloji isimlerini taşır. Bu eserleri tıp eğitiminde uzun yıllar tıp kitapları olarak kullanılmıştır.

Abbas Vesim: XVIII asırda doğu ve batı kaynaklarını kullanarak yazdığı 2 ciltlik Düstürü'l Vesim isimli eserde tıbbi, eğitimde fizik, mekanik ve deneysel kimya bilgisinin önemine değinmiş, eski geleneklerin yıkılarak batılı anlayışa geçişin öncüsü olmuştur. (Kahya 2008)

Osmanlı Devleti Döneminde Cerrahi

Cerrahi, terim olarak Arapça bir kelime olan yara yaranma anlamına gelen Cerh sözcüğünden türer. Bütün dünyada olduğu gibi, İslam dünyasında ve sonuç olarak yurdumuzda da cerrahi ve onun dayanağı olan temel bilim dalı anatomi tıptan çok sonra gelişmiştir. Çünkü bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de insan bedeni kutsal bilinir, ölümden sonra bile ona dokunulmazdı. Bu nedenle bütün dünyada olduğu gibi diseksiyonlar yani anatomik çalışmalar ve otopsiler yapılamazdı.

Yurdumuzda cerrahlık 19. yy kadar hekimlikten ayrı olarak gelişmiştir. Uzun yıllar tıp gibi, cerrahlar da, bir başka cerrahın yanında usta-çırak ilişkisi şeklinde yetişirlerdi. Asker veya sivil olsun serbest olarak çalışan cerrahlar (berber cerrahlar), genelde bir hekimin kontrolünde çalışırdı. Yalnız başına çalışanlar

da bulunmaktaydı. Cerrahlık mesleği çok zaman babadan oğula geçerdi. Fatih darüşşifasında cerrah sayısı dönem dönem değişerek sayıları artmıştır.16. yüzyılın sonunda cerrah ve kehhallerin (göz hekimi), saraydaki sayısı 113'e ulaştı. Bunlar daha çok cerrah ailelerinden, becerileri dikkate alınarak saraya kabul edilenler olurdu.

Eskiden, birçok yerde olduğu gibi Osmanlıda da cerrahi işlemler hekimler tarafından değil "cerrahlar" tarafından yerine getirilirdi. Bu kişiler ehl-i hiref teşkilatı içerisinde çoğu zaman berber esnafı ile birlikte bir sınıf oluşturarak, eğitimlerinde çıraklıktan, kalfalık ve ustalığa yükselirlerdi.

18. yüzyılın sonlarına doğru cerrahlık Avrupa'da tıp eğitiminin içine alınmıştır.1805 de kurulan Tersane Tıbbiyesi'nin 5 Ocak 1807 tarihli nizamnamesinde cerrahlık eğitiminin, tıp eğitimi ile beraber olmasının gerekliliği açık biçimde yer almıştır.(*Aydın 2006 -201 202*)

Osmanlı İmparatorluğunda genellikle, İslam dünyasında görüldüğü gibi cerrahi konusunda eserlere az rastlanır. Az da olsa cerrahi ile ilgili bazı monografik eserler vardır. Bunlardan en önemlisi 18'inci yüzyılda yaşamış olan Bursalı Ali Müngi'ye aittir. Ali Müngi, Cerrahname adlı eserinde bir doktor felsefeye önem vermeli, hem cerrah, hem hekim olmalıdır. Bu görüşlerini Paracelsus'un etkisi altında yazdığı gözlenmektedir. Bu etki altında Cerrahname tipik bir cerrahi kitabı değildir ama Cerrahname'nin ilk kısmında vücuttaki şişlikler ve bunların nedenleri üzerinde de durmuştur. Özellikle damarlardan oluşanlara geniş bir şekilde yer vermiştir. İlk defa, 17. yüzyılda Aselli lenf terimini kullanmış, lenf damarlarına renginden dolayı süt damarları adını vermiştir. Ali Müngi eserinde, söz konusu şişliklerde lenflerinde adı geçmekte olup konu hakkında bilgisi olduğu görülmektedir.

Cerrahinin gelişebilmesi için sadece yüzeysel anatomi bilgisi yeterli olmayıp, fizyoloji, kimya, teknik konular ağırlık ve eczacılık bilgilerinin de katkısı gerekir. İnsanlığın her evresinde cerrahi, tıp dalları arasında çok ama çok geç gelişmiştir. Fakat çok basit ilkel yöntemlerle bile olsa cerrahi uygulamalar, en başta gereksinim duyulan bir daldır. Günlük yaşamda en çok karşılaşılan yaralanmalar, kırık çıkıklar, basit kanamalar, diş problemleri tabip, berberler, kırık çıkıkçılar veya bu konular için çoğunlukla babadan oğula geçen eğitilmemiş kimseler tarafından yapılmıştır. (*Kahya 2008*)

1.4. BATIYA YÖNELİŞ

1806'da III.Selim zamanında (1789-1807) hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, tersanede bir hastane açılmasını ve burada hekim ve cerrahların yetiştirilmesini tavsiye etmiş fakat tutucu kuvvetler buna karşı çıkmışlar ve Kabakçı isyanı ile III.Selim düşürülüp öldürülmüştür.

Osmanlı ordusunda barışta, devamlı hekim kadrosu yoksa da cerrah kadroları devamlı idi. Bunlar savaşta yaralananlara önemli katkılarda bulunurlardı. Bu durum 1826'da yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar devam etmiştir.

Bu tarihten sonra II.Mahmut (1808-1839) 1826 da yeniçeri ocağını kaldırıp batılılaşma yönünde değişime yönelmiş, yeni bir ordu yanında en mühim eserlerinden birisi modern Türk Tıp Mektebini kurmuş olmasıdır. Hekim ve cerrah gereksimi çerçevesinde, 14 Mart 1827 yılında Şehzadebaşı'nda tulumacı konağında Mustafa Behçet Efendi tarafından Cerrahhane-i Amire ve Tıbhane-i Amire (Mektebi Tıbbiyye-i Askeriye) kurulmuştur. Eğitime başlayan tıp okulunda da, tıp ve cerrahlık eğitiminin bir arada olması planlanmıştır. Yeni kurulan bu okulda ordunun acilen cerrah ihtiyacı için cerrahlık eğitimi ayrı ve kısa süreli bir eğitim olarak uygulanmaya başlamıştır. Yeni açılan bu cerrahlık okuluna İstanbul'da isim yapmış cerrahlardan 20 tanesi seçilip eğitime alınmışlardır. 1836 yılında ise cerrahlık eğitimi ile tıp eğitimi birleştirilmiştir. Bu tıp okulunda "küçük cerrahlık eğitimi" de verilmektedir. Buradan yetişen cerrahların, büyük cerrahi ameliyatların yapılamayacağı konusu 1861 yılında yayınlanan Belediye Nizamnamesinde yer almıştır. Cerrahi ihtisası için ilk olarak 1872 de üç hekim yurt dışına gönderilmiştir. (Ayдын 2006)

Ülkemizde 14 Mart tıp bayramı ilk tıp okulunun kuruluşu olarak kabul edilen 14 Mart 1827 tarihi başlangıç olarak kutlanmaktadır. İlk kez İstanbul'un işgal altında olduğu 1919 yılının 14 Martında işgal kuvvetlerine reaksiyon olarak kutlandığı yazılmaktadır. Bu kutlamaya Dr. Fevzi Paşa, Dr. Besim Paşa, Dr.Akil Muhtar ve diğerleri ile birlikte işgal ordusu başhekimisi de katılmıştır. 1929'a kadar aynı tarihte kutlanmış olup Dr. Şevki Uludağ'ın önerisi üzerine tıp bayramı bir süre Bursa Beyazıt darüşşifasının hizmete başlama tarihi olan 12 Mayıs 1400 tarihi başlangıç olarak alınmışsa da 1937 tarihinden itibaren tekrar 14 Mart tarihine dönülmüştür. (Ayдын 2006)

Padişah II.Mahmut'un, o günlerin havasını, konuya yaklaşımını, inancını yansıtmaları bakımından 14 Mart 1827 de Tıbbiye'nin açılışındaki fermanının bilinmesi önemlidir.

"Çocuklar, bu yüce binaları tıp okulu olmak üzere hazırlatarak adına "Mekteb-i Tıbbiye-i Aliye'i Şahane " dedim. Burada, insan sağlığına hizmet gibi aziz bir iş görüleceğinden bu okulu bütün öteki okullardan üstün tuttum. Burada tıp ilmini Fransızca olarak tahsil edeceksiniz. Şimdi içinizde haklı bir sual doğduğunu hissediyorum. Bizim dilimizde ve bizim kitaplarımızda tıp ilmi yok mudur ki, yabancı bir dilde tıp öğrenelim? Ben de bunu tasdik etmekle beraber, cevap olarak derim ki: Şimdilik zorluklar ve mahzurlar vardır. Amma bunların yakında giderilmesini ümit ve temenni ederim. Gerçi tıp ilmine dair bizde pek çok kitap vardır. Hatta Avrupalılar bile tababeti bu kitapları tercüme ederek öğrenmişlerdir. Amma, bu kitaplar Arapça yazılmıştır. Bir zamandan beri İslam bilginleri bunları okumaya ve okutmaya itina etmemişler ve fenni terimleri bilen adamlar azalmış olduğu için bunların mütalaasıyla uğraşıp tıp ilmini asıl lisanımız olan Türkçe'ye nakletmek, birçok tekellüfler ihtiyarına hem de uzun zamanlara muhtaçtır.

Avrupalılar ise çok zengin Arap kitaplarından kendilerine nakledip 100 seneden ziyadedir bu ilimlerinde ilerlemiş olduklarından tıp tahsilini kolaylaştırmışlar ve kendileri de bir şeyler bularak kitaplarına ilave eylemişlerdir. Şimdi onlara nispetle Arapça tıp kitapları bazı mertebe eksik görünür. Bu noktanın ikmalini göze alsak bile ilk anda Türkçe'ye çevrilmesi kabul olmayıp en az on sene Arapça öğrenmeye ve sonra en beş-altı sene tıp tahsili ile uğraşmaya bağlıdır.

Bizim ise gerek askerlerimiz, gerek yurdumuz için hazik doktorlar yetiştirmeye ihtiyacımız vardır. Öte yandan tıp kitaplarını kâmilten dilimize çevirip Türkçe öğretmeye gayret etmeliyiz. Sizlere Fransızca okutmaktan muradım, Fransız dili tahsil ettirmek değildir. Ancak tıp ilmini öğretip, bu ilmi yavaş yavaş dilimize almaktır ve yurdumun her tarafında Türkçe olarak yaymaktır. (Yanında duran Profesör Bernard'a işaret ederek) bu adamı sizin için bilhassa getirttim. Çok kabiliyetli bir adamdır. Avrupa'nın birinci derece hekimlerindendir. İşte bu adamdan ve öteki hocalardan tıp ilmini tahsile çalışın ve tedricen tıbbın dilimizde

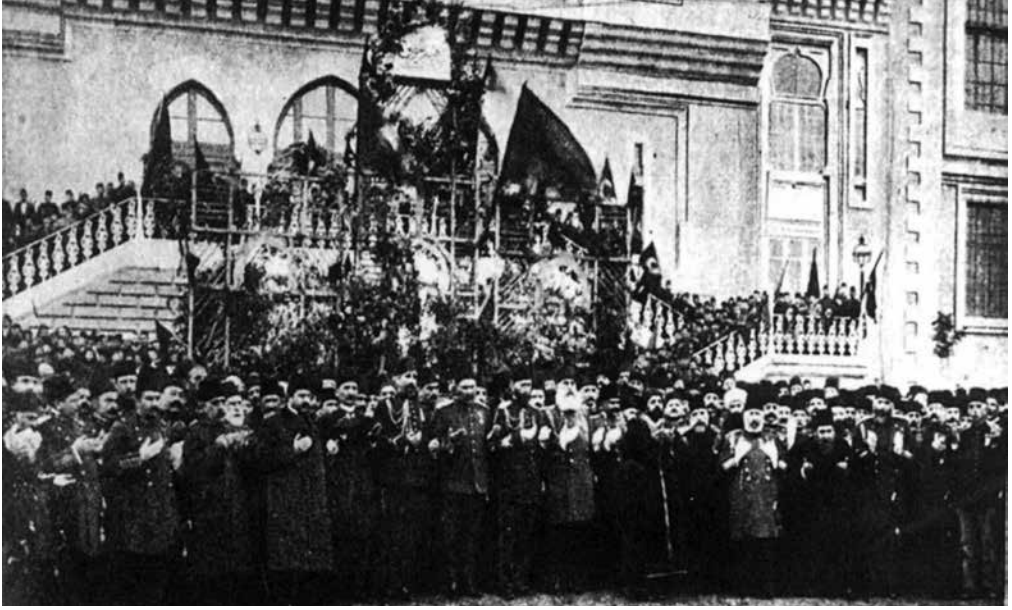
yerleşmesine gayret edin. Çünkü yabancı memleketlerden ne neydiği belirsiz adamların hekim diye gelip şuraya buraya sokulmasından hoşnut değilim. İnşallah siz tahsilinizi tamamlayıp diplomanızı aldıktan sonra büyük rütbelere nail olacaksınız. Mektepte bulunduğunuz müddetçe de bütün ihtiyaçlarınız sağlanacaktır." (A.Cevdet Paşa, 2008)

Bu yeni yapılanma ile Hekimlik–Cerrahlık sınıflandırılmasına geçilmiştir. Böylece ameliyat yapan diplomalı hekimler sınıfı başlamış oluyor. Ameliyat-ı cerrahiye derslerini Fransızca olarak öğretmek için Cerrahhanenin başına Costantin Karatodori, Sarandi ismindeki iki doktor, ilk defa olmak üzere İstanbul’da cerrahlık yapmışlardır. Her nasılsa, bu mekteplerde diploma alanlardan Türk Cerrahı yetişmedi, daha doğrusu yetiştirilmedi. Yurdumuzda cerrahlık senelerce ecnebi, levanten ve sair anasırın elinde kaldı. Cerrahhanede eğitim 4 yıl ve Türkçe, tıp hanede ise 6 yıl ve Fransızca idi. Bu arada Süleymaniye Tıp Medresesi kaldırılmış, bir süre sonra Süleymaniye Darüşşifası staj için tıphaneye bağlanmıştır. (Onat 1991)

Zaman içinde XVIII. yüzyıldan sonra cerrahlık tıp eğitiminin bir dalı olmuştur. Özellikle 1827 de açılan tıp okulu bu konuda bir devrim yapmış, cerrahiye bir dal olarak programına almış, pratik eğitimlerini de hastanelerde yaptırarak en başta askeri gereksinim olan cerrahların yetişmelerini sağlamak istenmiştir. Abdülmecid zamanında, 1838 de cerrahane ve tıphane birleştirildi. Mektebi –Tıbbiyye-i Adliyye-i Şahane adını aldı.

1843 de Abdülmecid’in (1839-1861) huzurunda yapılan imtihanlardan sonra başarılı olanlara doktor unvanı verilmeye başlandı. Değişik zamanlarda bu okula Charles Bernard ve Spitzer gibi yabancı hocalar getirildi. Bu gayretlere rağmen Mektebi Tıbbiye-i Askeriyyenin kuruluşundan beri geçen 40 yıl zarfında hiçbir Türk cerrahı yetişmediği hatta 1870’lere kadar Osmanlı ülkesinde diplomalı bir doktorun cerrahlık yaptığını bilenler yoktur. Cerrah yetişmemesi üzerine, o zamanki hükümet, 1875 de askeri tıbbiyeden çıkan genç doktorlar arasında imtihan açılarak Naim Efendi Viyana’ya, Cemil Ziya Bey (Cemil Topuzlu), Hayrettin ve Osman Efendiler Paris’e gönderildi. Bunlar memlekete döndükleri 1877’de Osmanlı-Rus harbi başlamıştı. Bu genç cerrahlar harp sahasına gönderildiler. Dönüşlerinde askeri tıbbiyede cerrahi muallimliğine tayin edildiler. Bu dönemde ilk defa memleketimizde cerrahlık yapan Türklere Mekteb-i Tıbbiyye-i Askeriyyede cerrahi derslerini vermiş çok değerli bir hoca olmalarına

rağmen ameliyathane olmadığı için ameliyat yapamamışlardır. Naim Paşa daha sonra Op. Dr. Cemil Topuzlu'nun da hocası olmuştur. (Topuzlu 2002)

Resim 32. Haydarpaşa'da Askeri Tıbbiye Mektebi'nin açılışı. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ)

Resim 33. Haydarpaşa'da Askeri Tıbbiye Mektebi. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ)

Besim Ömer Paşa (1863-1940) 19. yy sonuna doğru doktor olarak Fransa'da ihtisasını yaparak Askeri Tıp kulunda obstetrik alanında ders vermek üzere hoca olarak çalışmış ve Türkiye'de 1892 ilk kadın doğum kliniğini açarak, kliniğin direktörlüğünü yapmıştır. 1909'da Haydarpaşa Tıp Fakültesi kurulduğunda aynı okulun jinekoloji ve obstetrik derslerini vermiştir.

Cemil Topuzlu (1866-1958) bu hekimlerden biridir. Tıp eğitimini 1886 yılında tamamlamıştır.

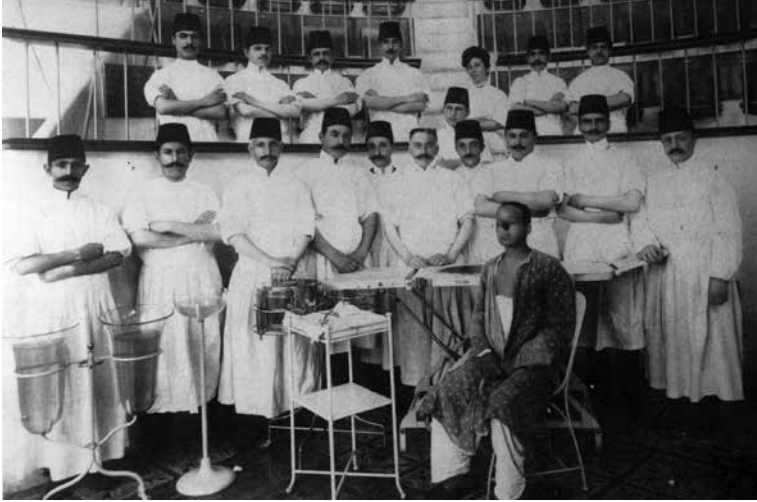
Resim 34. C. Topuzlu Tıp Fakültesi diploması (1886).

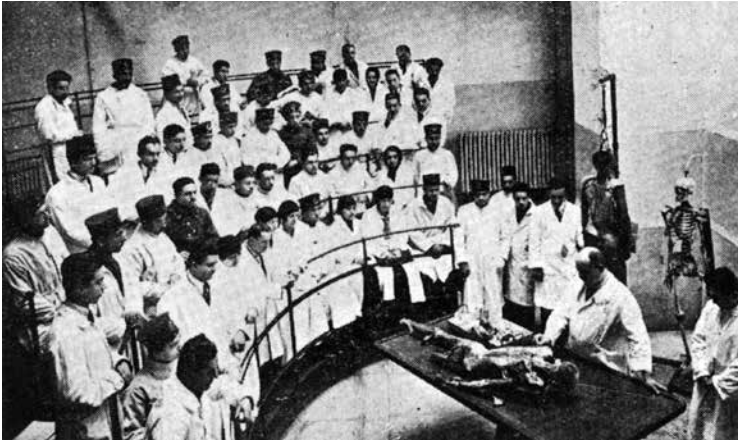
Resim 35. Paris dönüşü İstanbul'daki ilk yıllarında C. Topuzlu.

Bir yıl Sütluçe'de ki Askeri Hastanesi dış hastalıklar servisinde çalıştıktan sonra cerrahi ihtisasını yapmak üzere Fransa'ya gönderilmiş, üç yıl çalıştıktan sonra 1890 yılında yurda dönmüştür. Bu dönemde cerrahi ile ilgili hastalıklarla uğraşanlara cerrah ismi veriliyordu. Cerrahlık makbul bir meslek sırasına henüz girmemişti. Dr.Cemil Topuzlu Beyazıt'taki Harbiye Nezaretinde Askeri Sıhhiye Reisinin makamında, cerrah kelimesinden farklılık olması için ilk defa ülkemizde kendisine "Operatör" unvanı onay ile verilmiş ve Haydarpaşa Hastanesinde cerrah olarak göreve başlamıştır. Bu hastanede muhtelif enstitülerin kuruculuğunu ve idareciliğini yapmıştır. Aynı dönemde Zeynep Kamil hastanesini yeniden

organize etmiş ve orayı sadece çocuklara ait bir hastane haline getirmiştir. Bu hastanede Osmanlı İmparatorluğunda kurulan ilk özel hastanedir. Birçok çocuk hastanelerinin kurulmasını da desteklemiş ve sonuçta Şişli Eftal hastanesi kurulmuştur. Kendisi aynı zamanda, sarayda II. Abdülhamit'in özel doktoru olarak da görevlendirilmiştir. O dönemdeki sivil tıp okulu ile askeri tıp okulunun birleştirilmesini sağlayarak tek tip tıp eğitimi olması konusunda büyük çaba harcamıştır. Böylece bu yeni eğitim kurumuna tıp fakültesi adı verilmiştir ve Cemil Topuzlu oranın ilk dekanı olarak atanmıştır. Cemil Topuzlu 1908'de aynı zamanda eczacılık ve dişçilik okullarının da kurulmasına da önderlik etmiştir.

Resim 36. Haydarpaşa Numune Hastanesindeki Cemil Paşa amfiart ameliyathanesinde bir ameliyat öncesi.

Resim 37. Tıp fakültesinde teşrih dersi. (Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği, Dr Osman Şevki Uludağ, Sayfa 181)

1990'lı yılların cerrahi hastalıklarda bilgi, alt yapı ve uygulamalardaki acıklı durumu bilmemiz nerelerden geldiğimizi Prof. Dr. Cemil Topuzlu'nun "80 Yıllık Hatıralarım" kitabından çok somut birkaç örnek aktararak sunuyoruz.

"İlk çalıştığım Sütlüce'de ki Askeri Hastanesinde, dış hastalıklar servisindeki koğuşuma, sağ kasığında pek çok cerahat toplamış, ağrılar, ateş içinde kıvranıp yanan bir nefer yatırdılar. Askeri hastaneler usulünce bu nefere ameliyat yapacağımı Sertabib beye söyledim. Yerinden kalktı, koğuşuma geldi, hastayı görünce, zinhar el vurmamaklığımı ve acilen bir konsültasyon yapılmak üzere Serasker Kapısındaki Askeri Sıhhiye Dairesine haber göndermek mecburiyetimde olduğumu söyledim. Hemen, orada hazır bulunan kapıçuhadarına (küçük rütbeli asker postalar) bir tezkere vererek Sıhhiye Dairesine gönderdi. Bekledik, gelen olmadı. Hastanın tehlikede bulunmasından dolayı Hüsameddin Bey'i tekrar sıkıştırdım, diye hastaya bıçak vurmama müsaade etmedi. Arabasına binerek Serasker Kapısına gitti, Sıhhiye Dairesinden, o zamanın en muktedir cerrahı(!) olan Makridi Paşa'yı yanına alarak birkaç saat sonra hastaneye döndü. Başhekim de dâhil olduğu halde bütün doktor arkadaşlarımızla konsültasyon yaptık. Ben derhal ameliyat yapılmasını teklif edince, Makridi Paşa:

Oğlum, sen çok gençsin, bu gibi mühim işlerde acele etme. Gördüğünüz apse yavaş yavaş kendiliğinden delinir, açılır, bu suretlede hasta da ameliyatsız kurtulur. Pek ala biliyorsun ki, şimdiki ameliyat nahiyesi çok naziktir. Apseyi açarken, şıryanı fahziyi(Kasıktaki büyük kırmızı kan damarı) kesersin, hastada o esnada hemen ölebilir.

Yapılacak tedbir büyükçe bir keten tohumu lapasından ibarettir. Dedi ve ertesi gün tekrar geleceğini söyleyerek gitti. İki gün sonra yenisinden geldi, bu defa söylediği gibi, apse kendiliğinden açılmış ve cerahat de bol bol akmış ise de septi semiden biçare asker ölüp gitmişti. (C. Ttopuzlu)

Haydarpaşa Numune Hastanesinde Op. Dr. olarak çalışırken başından geçen, kendi deyimi ile iki heyecanlı vakayı anlatıyor. O dönemde özel hastane yok. Bazı hastalarda mevcut hastanelere yatmak istemiyor.

1. Vaka, Bakırköy'de bir köşkte acele apandisit ameliyatı yapmak icap ediyordu. Hazırlandık, hastayı masaya yatırdık, fakat şimdiki

gibi, elektrik, hatta havagazı bile bulunmadığından, ameliyat masasının iki başında iki kişi petrol lambaları tutuyorlardı.

Hastanın karnını açtığım sırada birden bire bir gürültü koptu. Hastanın akrabasından ve lambayı tutanlardan bir baygınlık geçirerek yere yuvarlanmış ve yere düşen lamba parlamış, alevleri etrafı sarmıştı. Ömrümde bu kadar büyük tehlike geçirdiğimi ve bu derece müşkülata maruz kaldığımı bilmiyorum. Bir anda kendimi topladım, yarayı kompreslerle kapattım, ev halkına: "Çabuk, yorgan, halı, şilte getirin, alevlerin üzerine atınız" diye bağırdım. Bereket versin, dediğim derhal yapıldı, alevler söndürüldü.

Aniden aldığım bu tedbir sayesinde uyumakta olan hastayı muhakkak bir ölümden ve köşkü yanmaktan kurtardım. Bu vak'ayı her hatırlayışında o günkü heyecanı hissediyor ve bir türlü unutamıyorum.

2. Vaka, Şehzadebaşında, bir evde bir Arnavut'a ameliyat yapıyordum. (O devirde hususi hastaneler bulunmadığından, ameliyatı hastaların evlerinde veya otel, han köşelerinde yapıyordum). Besim Ömer Paşa, hastaya kloroform veriyor. Süleyman Numan Paşa da bana yardım ediyordu. Oda içinde yalnız hastanın yakın akrabasından ve padişahın silahşorlarından bir Arnavut duruyordu.

Ameliyat bitmek üzereyken bir anda hastanın teneffüs ve nabızı durdu. Besim Ömer Paşa, Fransızca olarak, aman hastayı kaybettik, deyince, meğer Fransızca anlayan silahşor, Besim Ömer Paşa'nın söylediği fena haberi bağırarak etrafa yaydı ve kendini kapıdan dışarı attı. Bir anda hastanın bütün akraba ve taallukatı kapının önüne toplandı: "Hastamızın kılına zarar gelirse, alimallah hiç birinizi sağ bırakmayız" diye bağırıştılar.

Biz bu sırada hastaya sun'i teneffüs yapmakla uğraşıyorduk. Sıkıca kapıyı kapattık, masa ve iskemleleri kapının arkasına yığdık. Hastanın ölmediğini ve zinhar içeri girip bizi şaşırtmamalarını, aksi takdirde işe devam edemeyeceğimizi söyledik. Bu vaziyette, kan ter içinde tam yirmi dakika uğraştık, hastayı muhakkak bir ölümden kurtardık. Biz de onunla beraber tekrar hayata kavuşmuş olduk.

Bu esnada içimizden en korkağı, en telaşlı Süleyman Numan Paşa idi. Hasta açıldıktan yarım saat sonra bile ayağı zangır zangır

titriyordu. Arkadaşlarım derhal yaranın sadece kapatılmasını istiyorlardı. Ameliyatın yarım bırakılmasının muvafık olmayacağını ileri sürerek ameliyata devam ettim. Hasta açılıp ailesiyle konuşmaya başlayınca, biraz evvel bizi ölümle tehdit edenler elimizi, yüzümüzü öpmeye başladılar, bizde sevinçle oradan ayrıldık.

İşte bu vak'adan sonra ev, otel, hanlarda ameliyat yapmayarak hususi bir hastane açmaya karar verdim. (C. Topzlu)

Op. Dr. C Topuzlu Bu çalışmalarının yanında 1912'de İstanbul Şehremini (belediye başkanı) olarak görev almıştır. Reform niteliğinde büyük hizmetler yaptıktan sonra damat Ferit Paşa ile aralarında sorunlar çıkması üzerine görevi bırakarak Fransa'ya gitmiş ve ancak kurtuluş savaşı sonrası 1924'te yurda dönerek sadece cerrahlık yapmıştır.

Op. Dr. Cemil Topuzlu özellikle anatomi bilgisinin önemi üzerinde durarak meslektaşlarına örnek olmuş ve bu konunun önemini devamlı vurgulamıştır. İyi bir idareci olduğu kadar, iyi bir bilim adamı da olan Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa, septisemi, asepsi ve antisepsi konusu üzerinde de Türk tıbbına önemli katkılarda bulunmuştur Siterilizasyon konusunda meslektaşlarına devamlı uyarılarda bulunarak bilgilendirmiş, bazı prensiplerin yerleşmesini ve yurtda yaygınlaşarak uygulanmasını sağlamıştır. Kendisinin 1896'da yayınlanan Seririyat-ı Cerrahiye isimli bir eseri vardır. 80 Yıllık Hatıralarım (1951) eseri de günümüzde okunmaktadır. (Kahya ve Erdemir 2000)

1990'lı yıllarda devlete bağlı olan hastaneler dışında, özellikle İstanbul'da yabancı ülke hastanelerinin ve serbest çalışan Ermeni, Rum, Yahudi hekimlerinin de cerrahinin gelişmesindeki katkıları bilinmektedir. 1890'lı yıllarda cerrahinin gelişmesinde, mekteb-i tıbbiyede Dr. Cemil Paşa, Gülhanede Dr. Rieder Paşa önderlik yapmışlardır.

Resim 38. Prof. Dr. Robert Rieder (Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 217, Renklendiren A Ataç)

Resim 39. Gülhane Ameliyathanesi, 1901, R Osman. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 220*)

Resim 40. 20. yy başlarında Gülhane ve arkada Ayasofya (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 219*)

Resim 41. Gülhane'nin ilk binaları, 1898, R. Osman. Renklendiren A. Ataç. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, Sayfa 216)

Resim 42. Gülhane'de hoca, asistan ve hemşireler, 17.05.1907. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, Sayfa 197)

Cemil Topuzlu, son sınıf öğrencisi iken cerrahi koğuşlarında tahta saplı aletler kullanılır, yaralar sünger ile silinir, üzerine iodoforme tozu veya merhem sürülerek tiftik ve zamklı pamuk konulduğunu anılarında belirtmektedir. Sıklıkla dikilen yaralar dikiş tutmaz, cerahatlanırdı ve hatta karın açmaya cesaret edilemezdi. Ameliyathane yoktu. Hocası olan Aristidi Efendi hamamda göbek taşı üzerinde ameliyat yapardı. Ameliyat olanların %80'i infeksiyon veya pnömoni'den ölüyordu. (Topuzlu 2002)

Cerrahinin gelişmesine engel olan infeksiyon ve ağrının yenilmesi 1990'lı yıllardan sonra mümkün olabilmektedir. Bu konuda Fransa'da Louis Pasteur (1865), Almanya'da Robert Koch, İngiltere'de Lister (1867), infeksiyon ajanları ile ilgili buluşları ile cerrahi'de yeni bir çağ başlatmış oluyorlardı.

Kanama ve şokla mücadele ise 20'nci yüzyılın ilk yarılarında mümkün olabilmektedir. Ülkemizde ise Op. Dr. Cemil Topuzlu 1890 da Paris'te Pean ve Guyon yanında çalışarak İstanbul'a dönüşünde ilk defa hastanesinde yara tedavisinde Lister usulu antiseptik yöntemle aletlere % 5'lik asit fenik solüsyonu kullanıyor.

Prof. Dr. Orhan Bumin'nin anılarındaki, Op. Dr. Cemil Topuzlu'nun Türk Cerrahi tarihinde ilkler olarak anılan iki konusunu burada belirtmek istiyorum. Meme kanseri için ameliyat ettiği bir kadında koltuk altını temizlerken A.Axillaris yaralanıyor. Kesilmiş olan arter karşılıklı sütüre ediliyor. Aynı durum bir başka hastada da oluyor. Bu vakalar ve yaptığı teknik yöntemi 1897 de Moskova cerrahi kongresinde tebliğ ediyor. Amerika'da Alexis Carel aynı tekniği 5 yıl sonra 1902'de yayınlıyor. Hemoroid için ameliyat ettiği başka bir hastada anestezi için kloroform verirken "syncope" oluyor, solunum ve kalp durması üzerine yaptığı yapay solunum yararlı olmayınca göğsü açarak açık kalp masajı yaparak kalbi çalıştırıyor. Bu vakalarını da Almanya'da yayımlıyor. (Bumin 2007)

Osmanlı Devletinin çöküş yılları esnasında Anadolu toprakları üzerinde 12 milyon insanımız yaşıyordu. I. Cihan Harbi, Çankkale ve İstiklal savaşları gibi 10 yıl süren savaşlardan sonra büyük insan kaybının yanında, 250.000 ortopedik özürlü sakat, 250.000 frengili, 250.000 trahomlu, 1.000.000 civarında veremli vardı. Milli Mücadeleye katılan askerlerin % 40'ı sıtmalılı idi. Bu dönemde hastalıklarda ölüm oranları % 15 çok yüksek olup, bu hastalıklar bazı köyleri bile tarihten silmiştir.

1.5. CUMHURİYET DÖNEMİ

İstiklal Savaşı sonunda, Cumhuriyetin ilk yıllarında, sağlık kadrosu ve alt yapı yetersizdi. Bu tarihlerde halk yoksul ile orta halli arası ailelerdi. Devletin küçücük bir bütçesi vardı. Buna rağmen cumhuriyetin ilk onbeş yılı inanılması zor, çok önemli başarılarla doludur. Sağlık alanında sadece sıtma ile savaş olağan üstü bir başarıdır. Frengi, trahom ve verem gibi yaygın hastalıklar durdurulmuştur. Ekonomi ise tam bir felçti. Bu durumda sağlık hizmetleri alanında içler acısı bir manzara ortaya çıkmaktadır. Memlekette 2.000 yatak kapasiteli hastaneler, 1.000 kadar hekim ve birkaç yüz yardımcı sağlık personeli vardı. (Şehsuvaroğlu) *www.sosyal siyaset.Net/ tarihi gelişim (Ali Seyyar'ın makalesi)*

Cumhuriyet Döneminde Bazı Yıllara Göre Hastane ve Yatak Sayısı:

Yıllar	Hastane	Yatak Sayısı	Yatan Hasta (bin)	Poliklinik (bin)
1923	86	6.400	26.7	54.8
1930	182	11.400	58.3	249.4
1940	198	14.400	176.8	1.161
1950	301	18.800	322.7	1.892
1960	566	45.800	931	6.688
1970	746	71.900	1552	15.177
1980	830	99.100	1905	25.648
1990	880	138.000	3186	55.550
1997	1.120	160.900	4407	88.603
Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri (www. medimagazin. com.tr)				

Değişik kaynakların verilerine göre 2004 yılına ait 685 kamu, 490 özel olmak üzere 1175 yataklı ve 6700 yataksız sağlık kuruluşu vardır. Yatak dağılımı 95.000 adet Sağlık Bakanlığı, 32.500 adet S.S.K, 27.500 adet üniversite, 17.500 özel ve diğer olmak üzere toplam 172.500'dir

Cumhuriyet Döneminde Hekim, Diş Hekimi, Eczacı, Hemşire, Ebe ve Sağlık Memuru

Yıllar	Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Hemşire	Ebe	Sağlık Memuru
1923	550	-	60	-	136	560
1930	1200	-	-	200	400	1300
1940	1500	-	-	400	600	1500
1950	3000	900	1000	700	1300	4000
1960	9800	1400	1400	2400	3100	3800
1970	14000	3200	3700	9000	11500	9000
1980	27000	7000	12000	27000	15000	11000
1990	50600	10000	14000	44900	30400	21500
1997	78200	13500	18000	56200	35600	30800
Cumhuriyet Döneminde Sağlık Düzeyi (edergi.sdu.edu.tr/index.php/sdutfd/article)						

Üniversite Reformu

Darulfün üç önemli reformdan geçti. Büyük bir medrese iken 1900 yılında laik bir üniversiteye dönüştü. 1915'te ikinci bir reformda Osmanlı hükümeti çeşitli akademik disiplinleri geliştirmek üzere Alman akademisyenleri davet etti. Davet edilenler arasında Fritz Arndt ve iki Alman kimyacı vardı. Bu üçlü Türkiye'de ilk kimya bölümünün kurulmasına yardım ettiler. Müfredatı, geçerli olan Alman modeline dayanıyor. Fakat gel gelelim Darulfünün Bir Osmanlı Üniversitesi olduğu için, diğer alanlardaki müfredatın birçoğu İslam yönelimli olarak kaldı. Darulfünün üçüncü reformu ise, 33 yıllık ömrü olan İstanbul Darulfünunu başarılı bir yaşamdan sonra 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Reformuyla tarihe karışmıştır. (Reisman 2011)

Kemal Atatürk Türkiye'sinin reformlarının en önemlilerinden biri Üniversite Reformudur. Bunun başlıca nedeni İstanbul'daki Darulfünün ismini taşıyan eskimiş bir kurumu modern bir üniversite haline getirmek ve bu arada reformlara karşı ayaklanan medrese zihniyetli hocalardan üniversiteyi temizlemek idi. O dönemde ülkede büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar

olmaktaydı. Üniversite (Darülfunun) bunun karşısında tarafsız, ilgisiz ve suskun kaldı. Kendi kabuğuna çekildi. Atatürk İstanbul Üniversitesinde tepeden tırnağa bir reform yapılması yolunda 1933'te Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında *“Üniversitenin donatımına verdiğimiz önemi vurgulamak istiyorum, hiç kuşku yok ki yarım alınmış önlemler verimsizdir. Bütün tasarılarımızda olduğu gibi öğretim işlerinde ve kurulacak üniversitede de köktenci önlemlerle hareket etmekte kesin kararlıyız”* demiştir.

Yeni kurulan Cumhuriyet her alanda olduğu gibi üniversite eğitim alanında da amacına uygun, batılı anlamda bir üniversite yaratmak ve bilim adamlarının seviyesini yükseltmektir. Bunun için hükümet 1931 yılında Cenevre'de Pedagoji Profesörü Dr. Albert Malché bu konuda bir rapor hazırlaması için Türkiye'ye davet edilir. Dr. Reşit Galip², Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki üç değerli ve önemli Maarif Vekillerinden (Vasıf Çınar, Mustafa Necati ve Dr. Reşit Galip) biridir.

Eğitim alanında çok önemli reformları yönetmiştir. Atatürk'ün isteğine uygun modern bir üniversitenin açılması, yeniden düzenlenmesi onun en önemli eseri olacaktır.

Dr. Reşit Galip bu amaçla, hakkında yeterince bilgi edinerek, Prof. Dr. A. Malché'i bizzat çağırmıştı. Prof. Malché uzun süren araştırma ve incelemeden sonra hazırladığı “Rapport Sur l'Université D'Istanbul” geniş kapsamlı, üç ana başlık altındaki raporunu 1932 yılı başında hükümete sundu. Malché'nin raporu uygun bulunarak kabul edilir ve büyük övgüyle karşılanır. Kararlılık açısından ve çok yararlı bulunan bu rapordan sonra hükümet kesin kararını vermişti. O zamana kadar hiç bir Avrupa'lı uzmanın (Deney, Künhe, Buysa Kemmerer, Kate Woffort) raporu Dr. Malché'nin ki kadar uygulama sahasına konulamamıştı. Malché'nin tekline uyularak Darülfunun lağvedilecek, çağdaş bir program ve eğitim kadrosu ile yeni bir “ Üniversite “ açılacaktı. Tıp Fakültesi Haydarpaşa'dan İstanbul'a taşınacak, ders programları temelden değiştirilerek, O'nun öngördüğü anlamda, örneğin

²Dr. Reşit Galip 1893 tarihinde Rodos'ta doğmuştur. Orta öğreniminden sonra İzmir'e gelerek liseyi bitirmiş, 1917'de İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. Bir süre Anadolu'nun değişik yerlerinde çalışmış ve kısa bir dönem istiklal mahkemesi üyeliği yapmıştır. Mersin'de Atatürk'ün de bulunduğu bir toplantıda inkılapların savunuculuğu konusunda ve Atatürk'ün kişiliği ile ilgili yaptığı çok kararlı ve inançlı bir konuşma üzerine 1925'te Aydın milletvekili olmuştur. Atatürk'ün sofrasında eğitim reformlarıyla ilgili eleştirileri üzerine 1932 son baharında Milli Eğitim Bakanı olmuştur. 79 yıldır her sabah ilk okul öğrencilerini güne başlatan “Türk'üm, Doğruyum Çalışkanım”andını kendisi yazmış 23 nisan 1933'te uygulamaya koymuş ve halen devam etmektedir. Atatürk'ün idealist Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip Cumhuriyet döneminde yaşanan en önemli reformların başında gelen Üniversite Reformu onun eseridir. Dr. Reşit Galip yeri geldiğinde Mustafa Kemal'a dahi kaşı çıkarak O'nun devrimlerini savunmuş bir büyük devrimci , bir halk adamı, bir fikir adamıdır. 1934'te Moda da geçirdiği bir kaza sonucu 13 aylık Milli Eğitim Bakanlığı süresi sona ermiş ve 41 yaşında vefat etmiştir.

öğrencilerin yabancı dil eğitimi için zorunlu “Yabancı Diller Okulu “ (YDO) kurulması ile Türkçe bilimsel yayınlara önem verilmesi öngörülmüyordu.

Türk Hükümeti adına İstanbul Üniversite’si reformunu yönetecek ve yürütecek bir reform komisyonu kuruldu. Maarif Vekili’nin başkanlığında 1- Üniversite reformunda ismi geçen Matematik Profesörü Kerim Erim (sonradan Yeni Üniversitenin Fen Fakültesinin 1.Dekanı) 2- Bakanlıktan, eğitimde önemli hizmetleri olan Avni Başman 3- Teknik okulların kurucusu olarak tanınan Rüştü Uzel ve Müsteşar Salih Zeki beyler vardı.

Atatürk Reformlarına güçlü bir şekilde inanmış olan Dr. Reşit Galip, Üniversite Reformunun baş mimarıdır ve bu konu onun eseridir. Aynı dönemde M.E.B.’de görev yapan ve yakın gelecekte milli eğitimde çok önemli reformları gerçekleştirecek olan Hasan Ali Yücel’i³ burada anmak gerekir. Zira A.Ü.Tıp Fakültesi 1945’de Hasan Ali Yücel tarafından açılmıştır.

Bu kesin kararlılıktan sonra Prof. Dr. Malché tekrar Türkiye’ye çağrılarak üniversitenin yeni kadrolarının oluşmasında görevlendirilir. Ancak Dr. Malché yeni kuruluşun ne profesörü, ne de kurucu rektörü idi. Türk Hükümetinin danışmanı olarak kalmakla yetindi fakat oldukça geniş yetkilere sahipti. 1934 ilkbaharında Dr. Malché İsviçre’ye geri döndü.

Atatürk’ün Türkiye’deki büyük eğitim reformu uygulama çalışmalarının bir parçası olan eğitim sisteminin modernize edilmesine için Dr. Malché’nin raporunu sunmasından yaklaşık bir yıl sonra, yüksek okulların da içine alınmasını öngören yasa 31 Mayıs 1933’te Üniversite Reformuyla ilgili 2252 sayılı kanun kabul edildi. Bu kanunda, çok önemli iki madde vardı

1- İstanbul Darülfünun, kendisine bağlı bütün kuruluşları, öğretim üyeleri ana yapısıyla birlikte 31 Temmuz 1933’ten itibaren ortadan kaldırılmaktadır.

2- Maarif Vekâleti, 1Ağustos 1933’te yürürlüğe girmek üzere İstanbul’da “İstanbul Üniversitesi” adı altında yeni bir kuruluşu gerçekleştirir. Böylece Darülfünun “Üniversite” olur. Arapça kökenli olan terimler kaldırılarak Avrupa

³ Hasan Ali Yücel (1897-1961) İ. Ü. Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünden mezun olmuştur. Devamında yurt içi yurt dışı eğitimini tamamlamış birçok görevler almıştır. Maarif Vekili Dr. Reşit Galip zamanında, 1933-1935 yılları arasında Orta Öğretim Genel Müdürlüğü yapmıştır. 1935 yılında İzmir milletvekili, 1938’de Milli Eğitim Bakanı oldu. Bakanlığı döneminde İzmir Yüksek Ticaret ve İktisat Okulu, Edirne ve Balıkesir Öğretmen Okullarını açtı. Köy Enstitülerinin ve Devlet Konservatuvarlarının kuruluşu, dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, Türkiye’nin UNESCO’ya girmesi O’nun çabaları sonucu olmuştur. Hasan Ali Yücel bakanlığı zamanında 1943’te A.Ü. Fen Fakültesini açmış, İstanbul Yüksek Mühendislik Okulunu 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi haline getirmiştir. A.Ü.Tıp Fakültesi ise 1945’de Hasan Ali Yücel tarafından açılmıştır. 1946’da büyük bir mücadele sonucu çıkardığı Üniversite yasası ile ilk defa üniversiteler, o günün şartlarında, özerkliğe kavuşmuştur. Ankara Üniversitesi de bu yasanın sonucu olarak kurulmuştur. Aynı yıl içinde, 8 yıldır sürdürdüğü, M.E.B. bakanlığından istifa etmiştir.

kökenli olanlar aldı. “Reis” Rektör, “Müderriş” Profesör, “Muallim” Doçent, “Muallim Muavini” Asistan oldu. Darülfünunun 240 hocasından (88 Prof, 44 Doçent, 108 Başasistan ve Asistan) 157’si görevden alınmış, bunlardan 71’nin Ord. Prof ve Prof. olduğu belirtilmektedir

1 Ağustos 1933’te yeni üniversitenin açılışı yapılır. Maarif Vekili Dr. Reşit Galip açılış konuşmasında özetle *“Bugün çalışmaya başlayan İstanbul Üniversitesi ile dünkü Darülfünun arasında hiçbir ilişkisi yoktur. Üniversite yeni bir kuruluştur. Özellikle öğretim ve öğrenim yöntemi yenilenmesi, öğrencilere hazır bilgilerin verilmesini değil, öncelikli olarak bilimsel düşünme tarzı öğretilmelidir.”* diyerek reform amaçlarını vurgulamıştır. Böylece İstanbul Üniversitesi yeni öğretim ve eğitim yılına kasım ayı başında başlayacaktır.

İstanbul Üniversitesinin açılışından sonra, ülkemizde birçok okulların modernize edilmesi veya yenilerinin açılması takip etmiştir, İstanbul Yüksek Teknik Okulunda Mimarlık Bölümü, Ankara’da Tarım ve Veteriner Yüksek Okulu, Devlet Konservatuvarı ve diğer bazı okullar.

Yeni üniversitenin öğretim üyeleri Reşit Galip’e göre üç gruptan oluşmalıydı:

1. Darülfünun’dan kadroya alınan hocalar
2. Avrupa üniversitelerinde öğrenimlerini veya ihtisaslarını başarıyla tamamladıktan sonra geriye dönen Türkler
3. Yabancı ve mülteci profesörler

Mülteci ve Yabancı Profesörler

1932 sonbaharında yapılan seçimi Adolf Hitler’in Nasyonal Sosyalist Partisi kazanır. 30 Ocak 1933’te hükümeti Nasyonal Sosyalistler devralır. Bu dönemde beğenilmeyen özellikle Yahudi orijinli üniversite öğretim üyelerinin büyük bir kısmı emekliye sevk edilir, işten uzaklaştırılıyor, disiplin cezaları veriliyor veya tutuklanıyordu. Umutları kırılmış ne yapacağını bilmeyen panik içindeki öğretim üyeleri Almanya’dan değişik yollarla ayrılarak yeni iş sahaları bulabilmek amacıyla örgütlenmeye karar verirler. Dünyada ün kazanmış fizik profesörü Yahudi orijinli Prof. Dr. Albert Einstein Fransa’ya (Paris), patoloji profesörü Prof. Dr. Philipp Schwart İsviçre’ye (Zürich) 1933 ilkbaharında iltica ederler.

Bu dönemde İsviçre’nin Zürich kentinde kurulan ve Almanya’da kısa zamanda ün kazanan ve ümit ışığı olan “yurt dışındaki Alman bilim adamları birliği” başkanı, sonradan İstanbul’a patolojik anatomi kürsüsüne gelen, patolog

Prof. Dr. Philipp Schwartz idi. Schwartz Türkiye’de bilim adamlarına sığınma imkânı verebilecek yerler ile ilişki sağlıyordu. Prof. Dr. Albert Malché’nin ilişkileri sonucunda Prof. Dr. Schwartz ile birlikte Ankara’da Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip başkanlığında heyetler 6 Haziran 1933 günü önemli görüşmeler yapmışlar, sonunda amaçta anlaşarak, ücretler ve bazı temel koşullar belirlenmiştir. Ücretler konusunda Prof. Dr. Fritz Neumark’ın “Boğaziçi’ne Sığınanlar” isimli anı kitabında Alman mültecilerin alacakları ücretler konusunda “ O dönemde biz yabancı profesörlere verilen aylık vergiler hariç 500-600 TL. idi. Alman mülteci profesörlerin maaşlarının ise, o zamanlar, biz yabancılara verilenin yarısından az olduğunu hatta dörtte bir tuttuğunu göz önünde bulundurmak gerekir” demektedir.

İhtiyaç duyulan, çoğunluğu tıp profesörlerinden olmak üzere bazı dallarda 30 bilim adamları üzerinde isim alışverişinde bulunmuşlar ve karşılıklı bir metin üzerinde anlaşma sağlanarak imzalamışlardır. Bütün ayrıntıların görüşüldüğü uzun bir toplantının sonucunda hazırlanan metinler okunarak imzalandı. Taraflar çok memnundu. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip kısa ve öz konuşmasında bir konuşma yaparak:

“ Bu gün alışılmışın dışında örneği gösterilmeyecek essiz bir işi başardığımız müstesna bir gün yaşıyoruz. Bundan 500 yıl kadar önce biz İstanbul’u aldığımız zaman Bizanslı bilim adamları İstanbul’dan ayrılmaya karar verdiler. Onları tutmak mümkün değildi, çoğu İtalya’ya gittiler ve Rönesans’ı yarattılar. Biz bugün Avrupa’dan bunun karşılığını almaya karar verdik. Milletimizin daha bilgili olmasını ve yenilikleri öğrenmesini istiyoruz. Bilgilerinizi ve metotlarınızı bize getirin, gençlerimize ilerlemenin yolunu öğretin. Sizlere şükranlarımızı ve takdirlerimizi bildiriyoruz”.

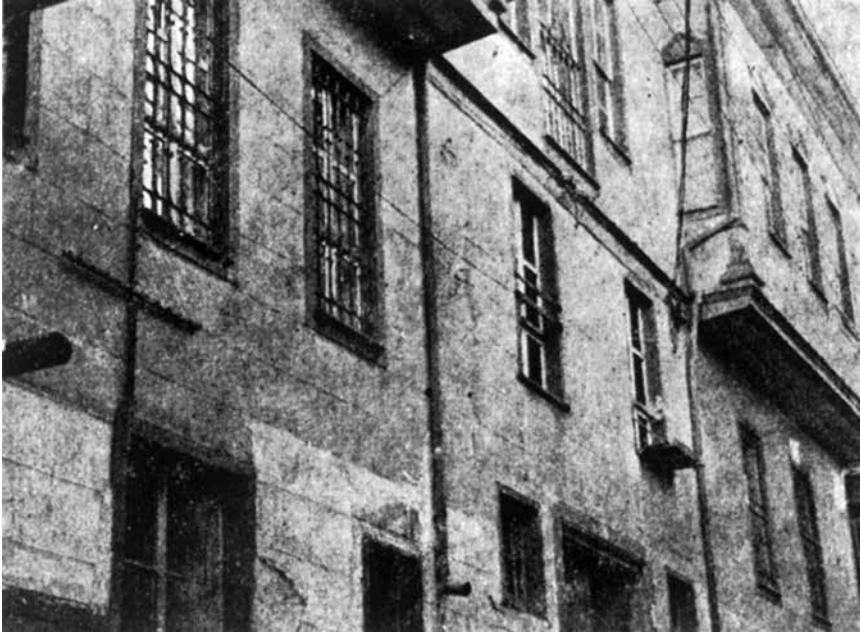

Resim 43. Dr. Philipp Schwartz.
(Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk’ün Vizyonu, Sayfa 19)

Resim 44. Dr. Fritz Neumark, 1945.
(Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk’ün Vizyonu, Sayfa 158)

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip anlaşmaları Atatürk'e sunarak onay aldı ve Dr. Schwartz'a bildirdi. Yeni Üniversitenin 1 Ağustos 1933'te açılışının yapılması öngörüldüğünden isimleri belirlenen profesörler Ankara'ya yeniden gelen Dr. Schwartz'a iletili. Bu arada dönemin Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ın Dr. Schwartz, Dr. Nissen ile birlikteki görüşmesinde, yapımı sürdürölmekte olan Ankara Numune Hastanesi ve yapımı tamamlanmış olan Hıfzısıhha Enstitüsü için açık olan kadrolara Alman mülteci profesörlerin getirilmesi teklifinde bulundu ve kabul edildi.

Resim 45. Sağlık Bakanlığının Ankara'daki ilk binası. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 263*)

Gelişmeleri yakından izleyen ve inançlarıyla üniversite reformuna büyük katkılarda bulunun Dr. Reşit Galip Moda'da tatil yaparken ölümle sonuçlanacak ağır bir kaza geçirdi 14/8/1933'te görevinden ayrıldı. Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam bu görevi vekâleten üstlendi. Bakanlığı çok kısa süren Dr. Reşit Galip 1934 yılında vefat etti.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1933'te üç kısma bölünmüştür.

1- Bölüm: Matematik–Fen Fakültesinde özel bir bölümde sürdürölmüştür. Fen bilimleri dalındaki 2 sömestrelilik bir ön veya temel eğitimi kapsamaktaydı. Fizik, Kimya, Biyoloji (F.K.B.) “Fransız örneğine göre PCN eğitimi”.

2- Bölüm: Temel Eğitim: Anatomi, Histoloji, Embriyoloji, Biyokimya ve Fizyoloji öğretiminden oluşan 3 sömestre süren tıp eğitiminin başlangıcıdır.

3- Bölüm: Klinik Eğitimi: 7 Sömestre'den oluşmaktadır. Böylece 12 sömestre'lik tıp eğitimi planlanmıştır. (*Widmann 1999*)

20. Asrın büyük fizikçisi Yahudi asıllı Prof. Dr. Albert Einstein Almanya'nın içinde bulunan siyasi ortamından ayrılarak mülteci olarak Fransa'ya iltica etmişti. Paris'te oluşturulan bir Yahudi yardımlaşma grubu olan "OSE" Yahudi Derneğinin onursal başkanı idi. OSE, Yahudilerin hayatlarını düzenlemek ve kurtarmakla görevli idi. 17 Eylül 1933 tarihinde T.C Hükümetinin Başvekili İsmet Paşaya bir mektup gönderir (*Belge 1*).

Bu mektupta görüleceği gibi Einstein, İnönü'den Nazilerin ırkçı siyasetinden dolayı Almanya'dan ayrılmak zorunda olan 40 Yahudi ve profesörü Türkiye'de istihdam etmesini rica eder. İnönü bu mektubu 9 Ekim günü maarif vekâletine havale eder. Başvekil İnönü el yazısıyla mektubun altına şunları yazar:

Teklif mevzuat-ı kanuniyemizle mutabık değildir. Bunları bugünkü şartlara göre kabule imkân yoktur. Ünlü fizikçi Prof. Dr. Albert Einstein'ın 17 Eylül 1933 tarihinde yazdığı mektuba Başbakan İsmet İnönü, 2 ay sonra, 14 Kasım 1933'te cevap verir (*Belge 2*).

Belge 1: Prof. Dr. Albert Einstein tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye yazılan mektup

UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ
DES POPULATIONS JUIVES

COMITÉ D'HONNEUR

Prof. A. EINSTEIN, *Président.*
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris.*
Prof. RADCLIFFE N. SALAMAN, *V.-Président - Londres*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES

ALLEMAGNE.
ANGLETERRE.
DANTZIG.
ÉTATS-UNIS.
LETTONIE.
LITHUANIE.
POLOGNE (T. O. Z.)
ROUMANIE.

“ א ו ע ”

פארבאנד פון די נעוועלשאפטן
פארן "דישן נעוונטשן"

TÉL. :

PARIS (XVII). LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Maarif v. İktisadi
3-10-33

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OSE" I beg to apply to Your Excellency to allow forty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a great number of applicants our Union has chosen forty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein
(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

Adresse Télégraphique: "OSE" 4, RUE ROUSSEL - PARIS

3/10/33
40 a 45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-252

Başbakan İsmet İnönü'ye yazılan mektubun çevirisi

17 Eylül 1933

Ekselansları,

OSE Dünya Birliği'nin şeref başkanı olarak, Almanya'dan 40 profesörle doktorun bilimsel ve tıbbi çalışmalarına Türkiye'de devam etmelerine müsaade vermeniz için başvuruda bulunmayı ekselanslarından rica ediyorum. Sözü edilen kişiler , Almanya'da halen yürürlükte olan yasalar nedeni ile mesleklerini icra edememektedirler. Çoğu geniş tecrübe , bilgi ve ilmi liyakat sahibi bulunan bu kişiler , yeni bir ülkede yaşadıkları takdirde son derece faydalı olacaklarını ispat edebilirler.

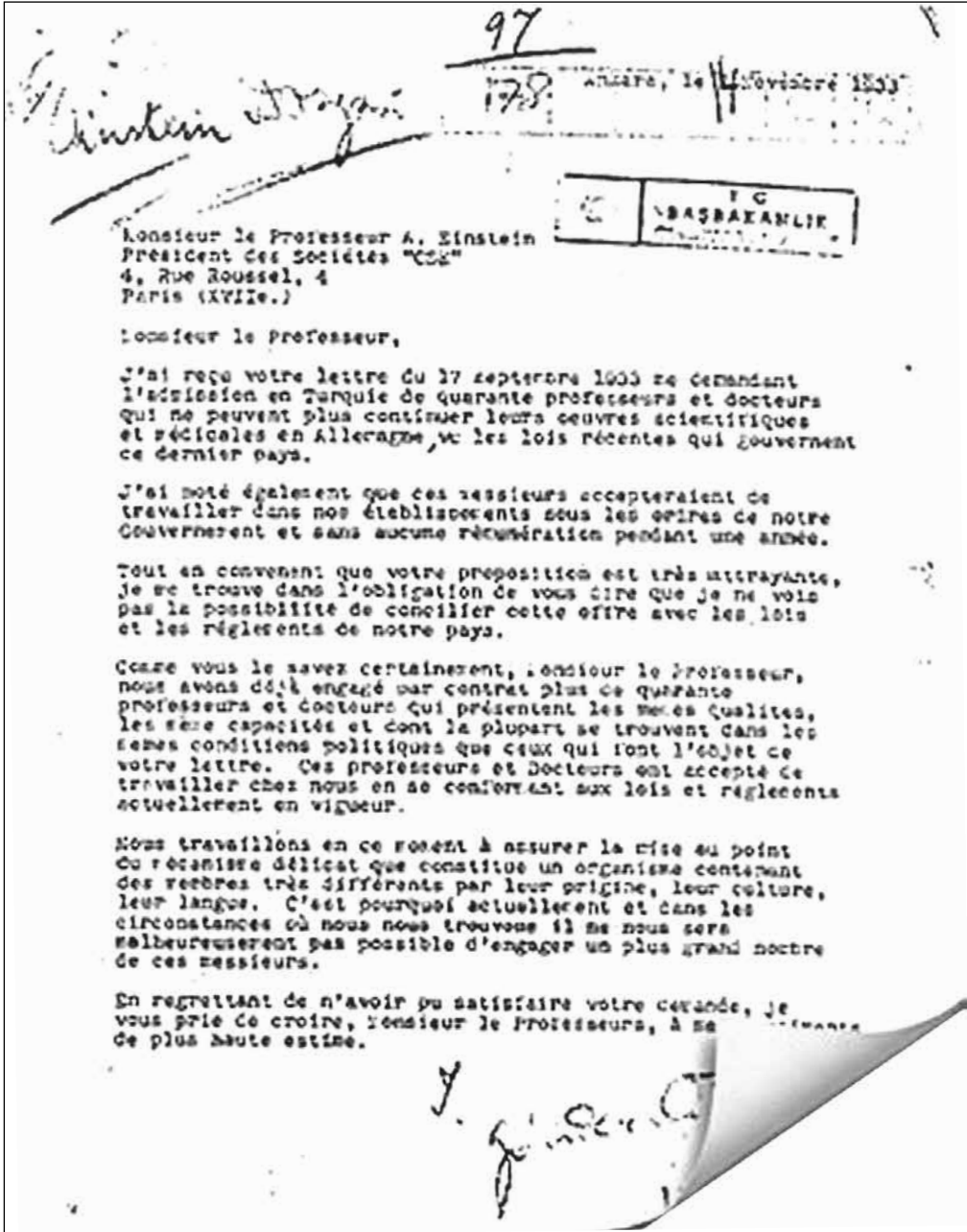
Ekselanslarından ülkenizde yerleşmeleri ve çalışmalarına devam etmeleri için izin vermeniz konusunda başvuruda bulunduğumuz tecrübe sahibi uzman ve seçkin akademisyen olan bu 40 kişi , birliğimize yapılan çok sayıda müracaat arasından seçilmişlerdir. Bu ilim adamları , hükümetinizin talimatları doğrultusunda kurumlarınızın herhangi birinde bir yıl boyunca hiçbir karşılık beklemeden çalışmayı arzu etmektedirler.

Bu başvuruya destek vermek maksadıyla , hükümetinizin talebi kabul etmesi halinde sadece yüksek seviyede bir insani faaliyette bulunmuş olmakla kalmayacağı, bunun ülkenize de ayrıca kazanç getireceği ümidimi ifade etmek cüretini buluyorum.

Ekselanslarının sadık hizmetkarı olmaktan şeref duyan,

Prof. Albert Einstein

Belge 2: Başbakan İsmet İnönü'nün Prof. A. Einstein'e maktubu

Başbakan İsmet İnönü'nün Prof. A. Einstein'e yanıt mektubunun çevirisi

Ankara, 14 Kasım 1933

Başbakanlık

Sayın Profesör A. Einstein

"OSE" Cemiyeti Başkanı 4. Rue Roussel, 4 Paris (XVIIe)

Sayın Profesör,

17 Eylül 1933 tarihli, Almanya'da bilimsel ve tıbbi çalışmalarını, bu ülkede yürürlüğe giren son kanunlar nedeni ile sürdüremeyen kırk profesör ve doktorun Türkiye'ye kabulünü talep eden mektubunuzu aldım.

Aynı şekilde bu Beyefendilerin hükümetimiz emrindeki kurumlarda bir yıl boyunca maddi bir karşılık beklemezsiniz çalışmayı kabul ettiklerini de dikkate almış bulunuyorum.

Teklifinizin gayet ilgi çekici olduğunu kabul etmekle birlikte, bu teklifi memleketimizin kural ve kanunları dahilinde kabul etmemin mümkün olmadığını size iletmek durumundayım.

Sayın Profesör bildiğiniz üzere kırktan fazla aynı nitelik ve özelliklere sahip ve birçoğu mektubunuz konusunu teşkil eden politik şartlarda bulunan profesör ve doktoru sözleşme ile istihdam ettik. Bu profesör ve doktorlar memleketimizde çalışmayı bugün yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere uymak kaydı ile kabul etmişlerdir.

Şu sıralar, dilleri, kültürleri, tabiiyetleri açısından çok farklı üyeleri bünyesinde barındıran bir oluşumu meydana getiren hassas yapıyı sağlamak ile meşgul olduğumuzu belirtmek isterim. Bu sebepten ve içinde bulunduğumuz şartları da dikkate alarak bu Beyefendilerin bir çoğunu istihdam edemeyeceğimizi üzülerek belirtmek isterim.

Talebinizi yerine getirememenin üzüntüsü ile, Sayın Profesör en içten dileklerimi kabul etmenizi rica ederim.

İsmet İnönü

İnönü mektubunda açıkladığı gibi daha önce Almanya'dan 30 bilim adamının Türkiye'de çalışması konusunda anlaşma sağlanmıştı. Üniversitelerimizin kapasitesi için bu miktarın yeterli olabileceği veya o günlerde ki siyasi şartlar böyle bir kararı almasında etkili olabilir.

Başbakan İsmet Paşa'nın bu mektubu Alman bilim adamlarına kapıları kapatmış gibi gözüküyordu ama sonuç hiç öyle olmamış Einstein'ın mektubunda teklif ettiği 40 bilim insanı yerine 190 bilim adamı sonraları Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

Olayların gelişimini yakından izleyen ve OSE teşkilatı ve Einstein'le yakın ilişkisi olan Atatürk'ün Yahudi dış doktoru Sami Günzberg 30 Eylül 1933 tarihli Atatürk'ü mektup hakkında yazılı veya sözlü olarak bilgilendirir. Hatta gelmesi düşünülen 40 mülteci bilim adamlarının isim listesini de ekler. (Sami Günzberg'in mektubu) Atatürk gelişmelerden bu mektup vasıtası ile haberdar olmuştur. Einsteine'in teklifi için, hatta isterlerse 190'a kadar bilim adamının üniversiteler veya devletin gerek görülen kurumlarında görevlendirilmesi bizzat Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in devreye girmesiyle mümkün olabilmiştir. Bu konunun seyrine ait değişik yorumlar olmasına rağmen sonuç gerçekleşmiştir (*Belge 3, Belge 4*).

Teknik Üniversiteden Prof. Dr. Münir Ülgür'ün 1949'da Amerika'da Einstein'le görüşmesinde Atatürk'ün kendisini de 1933 üniversite reformu sırasında ülkemize davet ettiğini söylemiştir. Bu ifadeler ve Başbakanın ve Bakanlar Kurulunun olumsuz tavrına rağmen, 190 Alman bilim adamının ülkemize gelmesini sağlayan güç, doğrudan doğruya Atatürk'ün devreye girerek, talimatı ve kapıları sonuna kadar açmasıyla gerçekleşmiştir.

Bir grup, 1933 son baharında, gemi ile Cenova'dan ilk kez görecekları İstanbul'a ekim ayının ortalarında gelirler. Türkiye Cumhuriyeti daha henüz 10 yaşını doldurmuştur. 1-2 hafta sonra Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. yılı nedeniyle her yerde özellikle Ankara ve İstanbul'da yapılan görkemli kutlamaların bazılarına katılma imkânı bulurlar. Prof. Dr. Fritz Neumark "Boğaziçi'ne Sığınanlar" isimli anı kitabında konu ile ilgili o günleri ve ilk gelişlerini, anlatır. Hatta o günlerde tüm yabancı profesörler, o zamanın Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras tarafından hükümetin Rus Delegasyonu şerefine Dolmabahçe Sarayında verdiği bir resmi kabule davet edilmişlerdi. (*Boğaz İçine Sığınanlar*)

Belge 3

SAMY M. GUNZBERG MÉDECIN DENTISTE GRAND'RUE DE PISA 336 (ISTIKLAL CADDESİ) TEL. PISA 435.		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	30.9.1933
--	--	--	-----------

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâleti Celilesine arz olunur :

Efendim huzretleri

Bir ay evvel Periste bulunduğum sıralarda dünyanın her noktasında gubeleri olan meşhur OSE namındaki sihi müsevi cemiyetinin meşhur professor Ayngitayinin riyasetinde bulunan Paris ve Londra gubeleri müracaatla Almanyanın en yüksek fakültelerinde bulunmuş ve tababetin her gubesine mensup professorler ile bir çok mütahassis büyük doktorların mailyetlerinde çalışmış genç muavinler bundan böyle Türkiyede çalışmak için Türkiye cumhuriyeti hükümeti nezdinde vasıta olmaklağımı bendenize teklif etmişlerdi. Bunun üzerine bendeniz böyle mühim bir mesele hakkında Türkiye cumhuriyeti sefarethanesine ve resmi şekilde müraceat etmek lazım geldiğini kendilerine ifade etmiştim. Fakat tarihlerde görüldüğü gibi Türk hükümetinin bu gibi yüksek inşanî müracaatları din farkını nazarı dikkate almayarak doima terviç edegeldiğini düşünerek arzettiğim bu heyete tanınmış mütahassis bir çok professor ve doktorların Türk hukumetine iki ve ya üç sene fabriyen hizmet etmek ve muallimlik suretiyle talebe yetiştirmek ve bu müddet zarfında hukümetin tensip edeceği yerlerde yalnız talim ile meşgul olarak sanat icra etmekle gartleriyle çalışmaları ve bu müddet zarfında türkçe öğrenmeğe gayret etmeleri ve üç sene sonra Türkiye kanunlarına tabi olarak Kollokyom denilen mezuniyet intihanı geçirdikten sonra sanat icra edebilmeleri gartlarına muvafakat eyledikleri taktirde Almanyadaki siyasi buhrandan dolayı insanıyet namına Türk hükümeti nezdinde vasıta olabileceğimi de ilâve etmiştim.

Bu kerre Professor Alber Ayngitayin riyasetinde bulunan bu cemaat bizzat Ayngitaynin imzasıyla başvekâleti celileye yazdığı resmi İngilizce istidadi benim vasıtamla taktim için namı scizeneme göndermiştir.

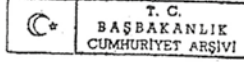
SAMY M. GUNZBERG MÉDECIN DENTISTE GRAND'RUE DE PISA 336 (ISTIKLAL CADDESİ) TEL. PISA 435.		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
--	--	--	--

istidanın tercemesi merbuttur. Lütfen bu istidanın tetkikiyle müracaatı vakiya hukümetimizin menafii aliyesine taalluk ediyorsa ya doğrudan doğruya professor Ayngitayna yahut gene bendenizin vasıtamla bir cevap verilmesini ve yahut hukümetin başka arzu ve şersati varca bunların da ilâveten bildirilmesini hukümetime bir hizmet edeceğimi zannederek arz ve istirham ediyorum. Muktezasının emrû irade buyurulması maruzdur efendim huzretleri.

Diğ Tabibi
 Samy Gunzberg
 Beyoğlu, İstiklâl caddesi No.356

Belge 4

DIŞ TÂBİBİ
SAMY. M. GUNZBERG
 MÉDECIN DENTISTE
 GRAND'RUE DE PÉRA 218 (NIVELÉ: CADOSI)
 TEL. PÉRA 415.

30/9/933

Paristen 17 Eylül 1933 tarihiyle Türkiye Cumhuriyeti
 Başvekâleti Celilesine

Professör Alber Avnsitayın imzasıyla gönderilen
 mektubun tercemesidir :

Efendimiz hazretleri

Cihanşumul OSE musevi sihiye cemiyetinin fahri reisi sıfatıyla Almanya-
 dan çıkmış olan kırk professör ve doktorun fenni ve tabbî meşgûliyetleri-
 ni Türkiyede devam ettirmelerine müsaade buyurulması için zati samilerine
 müracaat ve reca ediyorum.

Arzettiğim doktorlar halen orada cari olan kanunlardan dolayı bundan böyle
 Almanyada çalışmayacaklardır. Bu zevatın kısmı âzamı geniş tecrübe ve malû-
 mat ehlibi ve ilmi meziyetleri haiz bulundukları cihetle yeni bir memleket
 de yerleştikleri taktirde pek büyük faideler temin edebileceklerdir.

Cemiyetimiz müracaat eden bir çokları arasından kırk kadar tecrübeli müte-
 hassıs ve pek yüksek alimleri tefrik etmiş ve bu istidamızı bunların
 memleketinizde yerleşerek icrayı sanat etmelerine müsaade buyurulması için
 müracaat etmekte bulunmaktı. Bu ilmi fen adamları hükûmetinizin emirlerine
 tevfikân her hangi bir müessesenizde hiç bir ücret talep etmeksizin bir
 sene müddetle çalışmak arzusunda bulunmaktadır. Bendeniz bu müracaatı
 terviç suretiyle bu talep ve istideyi hükûmetinize taktim etmeğe yalnız
 pek yüksek insanî bir iş gördüğümü değil, aynı zamanda memleketinize de
 bir menfaat temin etmiş olacağımı ümit eylediğimi kemali serbestiyle arz
 ve ifadeye mücaheret eder ve bilvesiyle ubudiyetkârane tazimlerimi taktim
 eylerim efendim hazretleri.

030 10 116 810 3

Nazi Almanya'sından kaçıp Yahudi ya da Nazi karşıtı profesörlerin ülkemizdeki üniversitelerde bilimsel ve akademik atılımlarda özellikle İstanbul Üniversitesinin ve 1945'ten sonra da Ankara Üniversitesinin bilimsel gelişmesinde önderlik yapmışlardır. Fen bilimleri, müzik, edebiyat ve sanatın değişik dallarında, astronomi, hukuk, iktisat, iskân ve şehircilik konularında ülkemizdeki reformlarda büyük katkıları unutulamaz. O dönemlerde, siyasal irade ve kararlılık dâhil, bu gelişmeler ve değişimler ülkemiz ve dünya gündeminde çok yönlü taraflarıyla katkıları yeterince değerlendirilememiştir

1933-1960 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olanların anılarında bu hocalar ve katkıları yaşamaktadır. Kimya dalında Prof. Dr. Friedrich L. Brusch, Botanik'te Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn, Zooloji'de Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig, Histoloji ve Embryoloji'de Prof. Dr. Max Clara, (Ord. Prof. Dr. Üveis Maskar, Prof. Dr. Halit Kayalı) Biokimya'da Ord. Prof. Dr. Z. Sary, (Prof. Dr. Mutahhar Yenson, Prof. Dr. Hatice Bodur) Patoloji'de Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz, Fizyoloji'de Ord. Prof. Dr. Hans Winterstein (Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, Prof. Dr. Meliha Terzioğlu, Prof. Dr. Halil Derman, Prof. Dr. Fikri Özer) Kliniklerde ise 2. Dahiliyede Ord. Prof. Dr. Erich Frank, (Prof. Dr. Arif İsmet Çetingil, Prof. Dr. Nebil Bilhan, Prof. Dr. Ferhan Berker.), 1. Cerrahide Prof. Dr. Rudolph Nissen, (Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan, Prof. Dr. Bedii Gorbon, Prof. Dr. Baha Sezer, 2. Cerrahi, Ord. Prof. Dr. Kemal Atay, Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp, Prof. Dr. Bülent Tarcan, Prof. Dr. Fikret Karaca Prof. Dr. Şinasi Güçhan, 3. Cerrahi Ord. Prof. Dr. Fahri Arel, Prof. Dr. Drviş Manizade, Prof. Dr. Nihat Dorken), Dermatolojide Prof. Dr. Berta Ottenstein, Müzikolog Walter Wunsch bulunmaktadır.

Dr. Cerrah Rudolph Nissen 1933'te Almanya'nın yaşanacak bir yer olmaktan çıktığını görerek ABD'ye gitmek üzereyken İ. Üniversitesi cerrahi kürsüsüne gelmesi için Türk hükümetinden aldığı bir teklif üzerine kararını değiştirerek İstanbul'a geldi. Burada bilimsel çalışmaları için bir cerrahi kliniğinin kuruluşunu yaptı. Göğüs cerrahisinde ve gastro-özofajeal hastalıkların cerrahi tedavisinde çığır açan ameliyatlar yaptı. İlk pnömonektomi ve fundoplikasyonu gibi ameliyatları başarıyla yaptı. Türkiye'de geliştirdiği bu yöntemleri daha sonra Amerika'ya götürdü. Sözleşmesi 1938'te sona erdiğinde ailesiyle birlikte ABD'ye göç etti.

Dr. Nissen son derece dikkatli, eleştirel bir klinisyen, başarılı, etkili ve gözde bir hocaydı. İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi göğüs cerrahisinde ilerde önemli isimler haline gelecek Dr. Burhanettin Toker, Dr. Fahri Arel, Dr. Derviş Manizade

ve birçok Türk meslektaşlarıyla disiplin ve işbirliği içinde çalıştı. İstanbul'da ki 6 yıllık ikameti ve çalışması sırasında genel ve göğüs cerrahisi uygulamasına çok büyük etkileri oldu.

1973 yılında Hacettepe Üniversitesinde onursal profesörlük ünvanı verilmiş ve 1981 yılında da vefat etmiştir.

İstanbul Üniversitesine Gelen Yabancı Doktorlar ve Mülteciler

Yabancı Direktör	Enstitüler	
Prof. Dr. Aimé Mouchet	Anatomi	
Prof. Dr. Philips Schwartz	Patolojik Anatomi Enst.	1952 ye kadar
Prof. Dr. S.Oberndorfer	Genel ve Deneysel Patoloji Enst.	
Prof. Dr. H.Winterstein	Fizyoloji Enstitüsü	1956 ya kadar
Prof. Dr. Julius Hirsch	Hijyen Enstitüsü	1948 e kadar
Prof. Dr. Hugo Braun	Mikrobiyoloji Enst	1950 ye kadar
Prof. Dr. Werner Lipschitz	Biokimya Enst.	1939 a kadar
Prof. Dr. Havrowitz		1939'dan sonra
Prof. Dr. Fr. Dessauer	Fizik Tedavi Enst.	1937 ye kadar
Prof. Dr. Max Sgalitzer		1939'dan sonra
Prof. Dr. S.Obendorfer	Kanser Araştırma Enst.	1938 den sonra
Prof. Dr. K.Löventhal	Histoloji-Embryoloji	1939 a kadar
Prof. Dr. Tibor Peterfi	Histoloji-Embryoloji Enst	1939'dan sonra
Prof. Dr. Stary	A.Ü. Fen-Matematik	1945 den sonra

1933-34 ders yılı başında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi enstitülerinin yanı sıra, bir çok klinik direktörlüğünde bulunan Mülteci Profesörlerin, ortaya çıkan ciddi bunalımın atlatılmasında büyük katkıları olmuştur. Bu dönemde kliniklerde görev alanlar:

Yabancı Direktörler	Klinik	
Prof. Dr. Erick Frank	İç hastalıkları Kliniği (Gureba)	1957 de İst. vefat.
Prof.Dr. Rodolf Nissen	I. Cerrahi Kliniği (Cerrahpaşa)	1939'a kadar
Prof. Dr. Wilh-Liepmann	Kadın Hastalıkları Kliniği (Haseki)	1939 da İst. vefat
Prof. Dr. İgersheimer	Göz Hastalıkları Kliniği Cerrahpaşa)	1939'a kadar
Prof. Dr. Rutin/Hellmann	Kulak-Burun-Bogaz Kliniği (Çapa)	1943'e kadar
Prof.Dr. Dessauer,M.Sgalitzer	Radyoloji Kliniği (Çapa)	1938. kadar
Prof. Dr. Alfred Kantorowicz	Diş Hekimliği ve Eczacılık Okulu	1950'ye kadar
Prof. Dr. L. Rosenthaler	Diş Hekimliği ve Eczacılık Okulu	1955'e kadar
Prof. Dr. Bodendorf	Diş Hekimliği ve Eczacılık Okulu	1938'e kadar
Prof Dr. Fritz Neumark	Hukuk- İktisat Fakültesi	1952'e kadar
Prof. Dr. Ernst Hirsch	İstanbul-Ankara Hukuk fakültesi	
Prof. Dr. A. Bertalan Schwarzd	İstanbul Hukuk Fakültesi	1953'e kadar

Gülhane Askeri Tıp Akademisi

19. yy da Osmanlı İmparatorluğunun her konuda çağa ayak uyduramaması sonucu bilim ve teknolojiye geri kalmıştır. Bu dönemde modernleşme çabaları çerçevesinde 30 Aralık 1898'de Gülhane'de 150 yataklı, Prof. Dr. Robert Rieder yönetiminde; Sarayburnunda Topkapı surları içerisindeki askeri idadi binasında oluşturulan Gülhane Seririyat Hastanesinin kuruluşu ile genel cerrahi bölümü aynı tarihte faaliyete geçmiştir.

Resim 46. Gülhane'de tedavi edilen savaş yaralıları, er koğu, 1911. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 254*)

Resim 47. Gülhane'de görev yapan Alman hemşireler, 03.12.1901. (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 254*)

Rieder Paşa sadece Gülhane askeri tatbikat mektebi ve hastanesini kurmakla kalmamış aynı zamanda yeni inşa edilmekte olan Haydarpaşa Askeri Tıbbiye binasının kontrolü verilmiş, 1902 de bu inşaattan düşerek omurga kırığı sonucu 1904 tarihinde ülkesine dönmüştür. İstanbul'un işgalinden sonra 1923 de cerrahi kliniği ikiye ayrılarak Prof. Dr. M. Kemal Öke I. cerrahi kliniğinin direktörlüğüne, Prof. Dr. Murat Cankat ise II. cerrahi kliniği direktörlüğüne atanmışlardır. I. dünya ve kurtuluş savaşları sırasında büyük bir özveri ile çalışan M. Kemal Öke, cerrahiye katkıları ile döneminde büyük ün yapmıştır. M. Kemal Öke'nin emekliliği sonrasında 1941 de Gülhane Ankaraya taşınmış olduğundan I. hariciye kliniği direktörlüğüne Prof. Dr. Kamil Sokullu getirilmiştir. 1945 yılında Prof. Dr. Kamil Sokollu Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahi Kliniğini kurmak üzere Gülhane'den ayrılmıştır. II. cerrahi kliniği direktörü Prof. Dr. Murat Cankat'ın emekliğinden sonra Prof. Dr. Recai Ergüder atanmıştır.

1941 tarihinde Ankara Cebeci Merkez Hastanesine taşınan Gülhane, 1945 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi kuruluşu ile Gülhane Askeri Tıp Akademisi adını alır. Ankara Tıp Fakültesinde çok sayıda öğretim üyesi bırakan Gülhane Askeri Tıp Akademisi, 1947 de Bahçelievlerdeki binasına taşınmıştır. Cerrahinin her alanında birçok yeniliklere üstün bir başarı ile uygulayan Prof. Dr. Recai Ergüder kan tranfüzyonu konusunda başarılı çalışmalar yapmış, ilk defa kan bankasını kurmuş ve bu konuda önder olmuştur. Gülhane'nin devam eden yıllarında Prof. Dr. Nihat Artunkal, Prof. Dr. Yusuf Yazıcı, Prof. Dr. Necmi Ayanoglu, Prof. Dr. Necati Kölan hocaların Türk cerrahisine büyük katkıları olmuştur.

100 yılı aşan Gülhane kuruluşundan bu yana pek çok öğretim üyesi yetiştirmiş bunlardan birçoğu eski ve yeni açılan üniversitelerde görev almışlar ve çalışmışlardır. Halen GATA Tıp Fakültesi olarak göreve devam etmektedir. (Şen 2005)

Diş Hekimliği ve Eczacılık Okulu

Diş Hekimliği Okulu, Tıp Fakültesine bağlı olarak Beyazıt meydanında bulunmaktaydı.⁴ Burada Türk meslektaşlarıyla birlikte çalışan mülteci Prof. Dr. Alfred Kantorowicz branşında ünlü ve değerli bilim adamıydı. Protez bölümünde 1935'ten itibaren okulun derslerden sorumlu direktörü oldu ve 1950'de emekli olarak İstanbul'dan ayrıldı. (Widmann)

⁴ İlk Diş Hekimliği Okulu 1909 tarihinde İstanbul da Osmanlı Darulfununa bağlı olarak 2 yıllık okul olarak açılmış, 1911 de 43 mezun vermiştir. 1915 de 1, 1920 de 28, 1925 de 116 mezun vermiş olup Tıp fakültesine bağlı olan diş hekimliği 1964 yılında fakülte olmuştur. Halen ülkemizde 40 diş hekimliği fakültesinden 29'ında eğitim verilmektedir.

Eczacılık Okulu 1933'ten 1944'e kadar Matematik-Fen Fakültesine bağlı idi.⁵ 1944'ten sonra-daha önceleri olduğu gibi Tıp Fakültesinin bir bölümü oldu. Okuldaki 4 kürsüden biri olan Galenik Farmasi Kürsüsü 1940'dan beri Bern'den gelen Prof. Dr. L. Rosenthaler tarafından yönetiliyordu. Aslında mülteci olmayan Dr. Rosenthaler 1955'e kadar İstanbul'da kaldı ve tekrar ülkesi Bern'e döndü. Ondan önce Fransız Duquenois ile o dönemde mülteci olmayan birkaç Alman hocadan biri olan Bodendorf (1934-1938) bu okulda çalıştı. (Widmann 1981)

Fen Fakültesi

Fen Fakültesi 1933'ten sonra matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji ve jeoloji olarak altı bölüme ayrıldı. Bu fakülte aynı zamanda tıp, diş hekimliği ve eczacılık öğrencilerinin iki yarı yıllık (FKB) öğrenimi sorumluluğunu da yüklenmişti. Tıp Fakültesinin yanı sıra, 1933'ten sonraki ilk yıllar da sadece mülteci profesörlerin çalıştığı bir fakültedir. Altı bölümde 30'a yakın mülteci profesör görev yapmıştır. Özellikle bu yıllardaki İstanbul Tıp Fakültesi öğrencilerinin FKB sınıfında hocaları olan Türk Tıp Hocaları yanında, kimya dalında Prof. Dr. Friedric L. Brusch, botanikte Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn, zoolojide Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig, histoloji ve embriyolojide Prof. Dr. Max Clara, biyokimyada Ord. Prof. Dr. Z. Sary, patolojide Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz, fizyolojide Ord. Prof. Dr. Hans Winterstein mülteci hocalarımızı hatırlayacaklardır. (Widmann 1999)

Edebiyat Fakültesi

1900 yılında kurulan Edebiyat Fakültesi 1933'ten sonra oluşturulan 12 ana bölümden özellikle felsefe, filoloji, arkeoloji, psikoloji, pedagoji, kütüphanecilik, estetik ve sanat tarihi gibi dallarda 1933'ten sonra bir kısmı mülteci olmak üzere 15 civarında Alman bilim adamları çalışmış önemli bilimsel katkılarda bulunmuşlardır. (Widmann 1999, s.160)

Hukuk ve İktisat Fakültesi

1933'den sonra yeniden organize edilen İstanbul üniversitesinin 8 yarıyıllık eğitiminde Türk bilim adamları yanında Alman profesörleri sayıca çok fazla

⁵ Eczacılık eğitimi 1839'da II. Mahmut tarafından Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Sahane (Askeri Tıp Akademisi) bünyesinde açılan bir eczacılık sınıfı ile başlamış, 1867'de sivil tıp mektebinde bir eczacılık sınıfında devam etmiştir. 1908 yılında eczacılık sınıfı İstanbul Darülfünunda eczacılık sınıfı eczacı mekteb-i alisine dönüştürülerek, kurulan dişçi mekteb-i aliyesi ile birleştirilerek eczacı ve dişçi mekteb-i aliyesi'ne dönüşür. 1927 yılında Beyazıt'a taşınır ve bir ara eğitim fen bilimlerinden olduğu için tıptan ayrılarak fen fakültesine bağlanmıştır. 1944 yılında yeniden tıp fakültesine bağlanır ve eğitim dört yıla çıkarılarak eczacılık okulu olur. 1961 yılında eczacılık okulu, fakülte olarak eğitimine devam etmektedir.

olmamakla birlikte fakülde içinde ve hatta fakülte dışında da büyük ün yapmış mülteci bilim adamları vardır. Prof. Dr. Andreas B. Schwartz Türk hükümetinin talebi üzerine, 1934'te Zürich'ten İstanbul'a Medeni Hukuk ve Roma Hukuku için gelmiş, bu iki kürsünün profesörü olarak ün yapmış, çok ünlü hukuk bilim adamları yetiştirmiş, konusunda önemli katkılarda bulunmuş, 1953'te vefatına kadar İstanbul'da kalmıştır. Prof. Dr. A. Schwartz yalnızca Hukuk Fakültesi için değil, mülteciler kolonisi için de önemli ve yardımsever bir şahsiyetti.

Dr. Ernst Hirsch 1933'te Frankfurt'tan İstanbul'a gelmiştir. 1943 yılına kadar İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde Ticaret Hukuku, Türk Hukuk İlmi, Fikri Haklar, Hukuk Pratiği ve Kanun Hükümleri konularında ders vermiştir. Türk bilimsel düşüncüsü içinde de önemli bir yeri vardır. 1943'te Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ki bu derslere ilaveten hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi ve hukuk yöntemi öğretimi derslerine de katılmış, konularında önemli katkılarda bulunmuştur. 1952 yılında ülkesine dönmüş, Berlin Üniversitesi'nde profesör olmuş ve iki dönemde rektörlük yapmıştır.

Prof. Dr. Richard Honig, 1933'te Hukuk Felsefesi ve Hukuk Tarihi dersleri için İstanbul'a gelmiştir ve 1939' ayrılmıştır.

Prof. Dr. Karl Strupp, 1933 yılında Devletler Hukuku profesörü olarak ders vermek üzere iki sene için İstanbul'a gelmiş 1935 yılında ülkesine dönmüştür.

İktisat Fakültesi ise Hukuk Fakültesinden ayrılarak 1936'da İ.Ü. Üniversitesine bağlı ayrı bir fakülte olarak kurulmuş olan İktisat Fakültesinde de Türk bilim adamları yanında konularında 10 yıla yakın 8-10 mülteci Alman profesörleri çalışmıştır. (Widmann 1999)

İstanbul Yüksek Mühendislik Mektebi

1930'lu yıllarda Yüksek Mühendislik Mektebinde inşaat, mimarlık, makine, elektrik bölümleri mevcuttu. Kendi dalında uluslar arasında önemli bir isim olarak bilinen Prof. Dr. Bruna Taut davet edilir ve 1936'da ülkemize gelerek İstanbul Teknik Yüksek Okulunun mimarlık bölümünü kurar. Bu bölümün ilk başkanlığını yapmış ve ilk derslerini vermiştir. Hükümetin resmi mimarı olarak da faaliyette bulunmuştur. Görevi kısa sürmüş 1938'de vefat etmiştir.

Dr. Bruna'nın önerisiyle 1936'da iltica ederek gelen, mimar Prof. Dr. Franz Hillinger de, İstanbul'a gelerek Güzel Sanatlar Akademisinde hoca olmuştur.

Prof. Dr. Holmeister, 1940-1949 arası İstanbul Teknik Yüksek Okulunda (üniversite) mimarlık bölüm başkanlığı yapmıştır. Çalışmalarıyla büyük bir etki bırakmıştır.

Prof. Dr. Güstav Oelsner, ülkemize iltica ederek 1937-1940 yılları arası hükümet tarafından bakanlık danışmanı ve devamında İstanbul Yüksek Mühendislik Mektebinde şehircilik uzmanı olarak çalışmıştır ve bu dalın ilk kürsüsünü kurmuştur. 1951 yılında ülkemizden ayrılmıştır.

Prof. Dr. Paul Bonatz 1943'te ülkemize çağrılarak önceleri Devlet Planlama Örgüt'ünde danışman olarak, 1946 yılından sonrada yeni kurulan İstanbul Teknik Üniversitesinde profesör olarak görev almıştır. 1954 de Almanya'ya geri dönmüştür.

Yüksek Mühendislik Mektebi 1944 yılında Milli Eğitim Bakanı. Hasan Ali Yücel'in çıkardığı ilk üniversite kanunu ile İstanbul Teknik Üniversitesi olarak açılmış ve 7 ana fakülteyle görevini geliştirerek sürdürmüştür. (Widmann 1999)

Güzel Sanatlar Akademisi

1937'de heykeltıraş Rudolf Edwin Belling, mülteci olarak Güzel Sanatlar Akademisine profesör olarak gelmiştir. Belling heykel bölümünü yeniden organize etmiş ve yönetmiştir. 14 sene akademide çalışmış bu arada İstanbul Teknik Üniversitesi mimarlık bölümünde hocalık görevi de yapmıştır. Aynı dönemlerde birçok Alman hocalar kısa bir zaman için güzel sanatlar akademisinde misafir profesör olarak görev almışlardır. Bunlar arasında mimar Egli, Vorhotzer ile Grafik Sanatlar bölümünün kurucusu ve başkanı Fransız ressam Leopold Levy'dir. (Widmann 1999)

Ankara'daki Alman Tıp Mensupları

Ankara Numune Hastanesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde değindiğimiz, II. Mahmut'un 1826 yılında yazdığı "Hattı Hümayun" ile Rumeli Anadolu yakınlarında açılan Gureba Hastanelerinin bir örneği Ankara'da Numune Hastanesinin bulunduğu bölümde 1881 yılında yaptırılan küçük bir taş binada hizmet vermiştir.

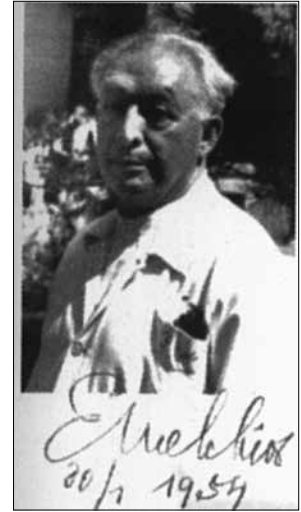
Resim 48. Ankara Gureba Hastanesi (*Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Sayfa 253*)

Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Ankara'nın en eski sağlık kuruluşudur. 1800'lü yılların ikinci yarısında "Gureba Hastanesi" ismi ile hizmet veren hastane 1924 yılında çıkarılan bir yasa ile "Ankara Numune Hastanesi" ismini almıştır.

1934-35'te yenilenerek inşaatı tamamlanan Numune Hastanesinin bazı bölümlerine Alman tıp mensupları atanmıştır. Bu gelişme hastanenin bilimsel gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Bunlar: Melchior (Cerrahi), Eckstein (Pediatri), A. Laqueur (Fizik Tedavi), Marchionini (Deri Hastalıkları), Meyer (Kulak Burun Boğaz Hastalıkları), E. Magnus (İç Hastalıkları).

1- Prof. Dr. Eduard Melchior

Soyu nedeni ile Almanya'da yaşam durumu güçleşen Dr. Melchior 1935 de ülkesinden ayrılarak, aldığı bir teklif üzerine.1936 yılında Ankara Numune Hastanesinde kendisine teklif edilen hastanenin cerrahisi ve bölümünün yönetimini üzerine aldı. Bu hastanede 1946 yılına kadar görev yaptı ve birçok ünlü Türk meslektaşını yetiştirdi ve birçokları ile birlikte çalıştı. 1945'te Ankara Tıp Fakültesinin kuruluşundan sonra 1946-1954 yılları arasında bu fakültede

Resim 49. Prof. Melchior ve Türk Cerrahlar (Nazizimden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu, Sayfa 221)

II. cerrahi kürsüsünde direktör ve öğretim üyesi oldu. Kısa zamanda Türkçe'yi öğrenerek Türkiye'yi ikinci vatan olarak gördü. Cerrahi kliniğinde teknik uygulamaları, bilimsel çalışmaları, titizliği, gözlem yeteneğiyle o günün şartlarında büyük katkılarda bulunmuştur. O yıllar boyunca birkaç kuşak Türk cerrahları yetiştirdi. 1954'te emekliye ayrılarak Almanya'ya döndü. (Widmann 1999)

2- Prof. Dr. Albert Eckstein

1935'te "İrksal" nedenlerle Almanya'daki görevinden uzaklaştırıldı. Aynı yıl Ankara'ya çağrılarak Numune Hastanesinde çocuk kliniğinde göreve başladı.

1945'ten sonra Ankara Tıp Fakültesinde görev alan Prof. Dr. Eckstein Türk pediatriğinde çok büyük etkiler yapmış, Anadolu'da konusuyla ilgili geziler yaparak bulgularını ve sonuçlarını bilimsel toplantılar yaparak anlatmış gazetelerde ve dergilerde görüşlerini yayınlamıştır. Süt çocukları ve çocuk bakımıyla ilgilenen sosyal yardım kuruluşlarında görev almıştır. Onun faaliyet yıllarında çocuk ölümlerinde büyük düşüş görülmüştür. Birlikte çalıştığı öğrencilerinden çok ünlü bilim adamları yetişmiştir Prof. Dr. İhsan Doğramacı ve Prof. Dr. Bahtiyar Demirağ öğrencilerindendir. 1948'te Hamburg Eyalet Senatosunda profesörlüğü onaylanmış Almanya'dan gelen bir teklifi kabul ederek 1949 yılında geri dönmüştür. (Widmann 1999)

3- Prof. Dr. Alfred Marchionini

1938'te Almanya'dan ayrılarak Türkiye'ye iltica eden Marchionini Ankara'ya geldi. Dermatoloji konularında önemli bilimsel katkılarda bulunmuş çok değerli bilim adamları yetiştirmiştir. Bir süre Numune Hastanesinde çalıştıktan sonra 1949'da ülkemizden ayrıldı. (Widmann 1999)

4- August Laqueur

Laqueur fizik tedavi uzmanı olarak 1935'te Ankara Numune Hastanesinde göreve başladı. Ankara Tıp Fakültesinin açılışından öncesinde emekliye ayrılarak Ankara'ya yerleşti. (Widmann 1999)

5- Max Meyer

Kulak-Burun-Boğaz hastalıkları uzmanı olarak 1934 yılında Numune Hastanesinde çalışmaya başladı. Operatör ve bilim adamı olarak önemli katkılarda bulundu ve 1939 yılında ülkemizden ayrıldı. (Widmann 1999)

6- Ernst Magnus-Alsleben

1935'te Ankara'ya gelerek Numune Hastanesinde iç hastalıkları kliniğinde göreve başladı Almanya'da irksal nedenlerle profesörlüğünü kaybetmişti. Kısa bir müddet çalıştıktan sonra ruhsal sıkıntılar sonucu 1936'da vefat etti. (Widmann 1999)

1945 yılında açılan Ankara Tıp Fakültesinin kuruluş yıllarındaki çalışmalarında; konularında uzman bazı hekimler öğretim üyesi olarak görevlendirilmiş, hastanenin bazı klinikleri Tıp Fakültesine devredilmiştir.

Tek bir taş binadan bugünkü bina kompleksi haline gelen hastanenin gelişmesi 1990'lı yıllarda ivme kazanarak Türkiye genelinde örnek olmuştur. Bilimsel gelişme, eğitim ve hizmet üçlüsünün önem kazandığı hastane 1998 yılında Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi ismini almıştır.

Bugün her türlü tetkik ve tedavinin yapıldığı, çağdaş tıp teknolojisi ile donanmış hastane aynı zamanda Türk tıbbının hizmetine uzman hekim yetiştirmeye ve hastalarına şifa dağıtmaya devam etmektedir.

Türk tıbbına 1881 yılından bu yana hizmet etmekte olan Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Sağlık Bakanlığının en büyük hizmet ve eğitim hastanesidir. Eğitim, araştırma ve hizmet sorumluluklarını birlikte yürüten hastane aynı zamanda referans hastanesi olarak birçok konuda "hakemlik hizmetini" de yerine getirmektedir.

Hıfzısıhha Enstitüsü

Diğer bir grup Alman ve Avusturyalı bilim adamı da 1935'ten itibaren Hıfzısıhha Enstitüsünde çalışmaktaydı. Bu enstitünün her bir bölümünde başlangıçta hemen hemen sadece yabancılar görevliydi.

Gotschlich	Bakteriyoloji-Epidemiyoloji Bölümü
Gotschlich	Mikrobiyoloji Bölümü
Ed. Scheller	Kimya Bölümü
Pulewka	Farmakoloji-Toksikoloji Bölümü
St. Baecher	Seroloji Bölümü

Bunlardan mülteci olanlar sadece Pulewka ve Avusturyalı St. Baecher'di. (Widmann 1999)

A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

İdari uzmanlar yetiştirmek üzere 1858'de İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye kuruldu ve 1859'da öğretime başladı. 1877'den sonra Yüksek Okul halini aldı. 1935'te Ankara'ya taşınarak yeni binasında Siyasal Bilgiler Okulu olarak faaliyetini sürdürdü. Siyasal Bilgiler Okulu 1950'de Ankara Üniversitesinde bağlı Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak görevine devam etti.

Prof. Dr. Ernst Reuter 1935'te Türkiye'ye geldi ve 1938'den 1946'da, ayrılıncaya kadar Siyasal Bilgiler Yüksek Okulunda tek Alman profesör hoca olarak görev almış ve şehircilik kürsüsünü kurarak şehir imar ve planlama dersleri verdi. Bu konuda fevkalade başarılı hizmetlerde bulunmuştur. 1948'te ülkemizden ayrılmıştır. (Widmann 1999)

A.Ü. Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E. Hirsch 1933-1943 yılları arasında İstanbul Hukuk Fakültesinde Ticari Hukuk dalında öğretim üyeliği yapmış olan Prof. Dr. Hirsch 1943'den itibaren Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine gelerek Hukuk Felsefesi, Hukuk Sosyolojisi ve Hukuk Yöntemi öğretimine katılmıştır. (Widmann 1999)

Resim 50. Ernest E. Hirsch. (Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk Vizyonu, sayfa 159)

A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi

Resmi olarak 1935'te kurulan ve geçici binalarda eğitim yapan DTCTF 1939-1940 yıllarında yeni yapılan binasına taşındı. Bu Fakültede sadece beş mülteci görev yapmıştır.

1. Georg Rohde	Eski Diller Filoloğu
2. Benno Landsberger	Asurolog
3. Hans Gustav Güterbock	Arkeoloji
4. Walter Ruben	İndoloji
5. Karl Menges	Slav Dilleri
6. Wolfram Eberhard	Sinoloji

(Widmann 1999)

Yüksek Ziraat Enstitüsü

1934- 1951 arasında görev yapan Yüksek Ziraat Enstitüsü 1951 yılında Ziraat Fakültesi olarak görevine devam etmiştir.

1. Wilhelm Salomon-Calvi	Jeoloji
2. Otto Gerngross	Zirai Teknoloji
3. Max Pfannenstiel	Kütüphane
4. Hans Bremer	Bitki Patoloğu

(Widmann 1999)

Ankara Devlet Konservatuvarı

Ankara Konservatuvarı 1924'te Cebeci'de kurulan Musiki Muallim Mektebidir. 1935'te Alman müzisyen ve bestecisi Paul Hindemith 3 yıl kadar görev yapmış, katkılarda bulunmuştur.

Onun aracılığı ile Carl Ebert, Dr.Ernst Praetorius, Eduard Zuckmayer, H. B Morkowitz, Licco gibi pek çok Alman sanatçı ve müzik eğitimcisi, içlerinden birçoğu mülteci olan, Ankara Devlet Konservatuarına geldi.(Widmann 1999)

2

TÜRKİYE'DE CERRAHİ DALLARININ BAŞLANGIÇ EVRELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Genel Cerrahi

Ülkemizde Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa döneminde, 19.yy sonlarında, genel cerrahide asepsi ve antisepsi konusunda ve uygulamada duyarlılık, yine anestezi konusunda bazı yenilikler ve bunların yanında cerrahinin fizyolojik prensipleri büyük oranda yerleşmiş bulunmakta idi. Ancak bu durum Anadolu hastanelerine yayılmaktan uzaktı. Bu yayılma 1925 sonrası ve özellikle üniversite reformundan sonra büyük oranda oluşmuştur. 1940'lı yıllarda antibiyotik ve sülfamitlerin keşfi, asepsi ve antisepsi konusunda bilgi ve tekniğin artması 50'li yıllardan sonra anestezinin gelişmesi bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de cerrahinin gelişmesinde büyük etken olmuştur. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Kadın Hastalıkları ve Doğum

Cumhuriyetin ilk yıllarında iki hekim jinekoloji dalını seçerek uzmanlık alanına başlamışlardır. Dr. Naşit Erez İsviçre'de tıbbiyeyi bitirerek, İstanbul Kadırga doğum kliniğinde, Askeri Tıbbiye'yi bitiren Dr. Ali Esad Birol da, Gülhane Hastanesinde jinekoloji kliniğinde 1923'te çalışmaya başlamışlardır. Bu iki hekim jinekoloji konusuna büyük katkılar sağlamışlardır. Üniversite Reformundan sonra jinekolojinin gelişmesinde çok etkin görevler yapan Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil ve Prof. Dr. W. Lipmann Haseki hastanesinde kadın doğum kliniğini kurmuşlardır. Bu kadroya Doç. Dr. Naşit Erez'in (1936), Doç. Dr. Kamil Akol'un (1937) ve Doç. Dr. İbrahim Sadık Berkan'ın (1938) da katılmalarıyla çalışmalarını Lipmann'ın (1939) ölümünden sonra 1960'lara kadar sürdürmüşlerdir. 1966'da bu klinik Haseki Hastanesinden Cerrahpaşa Hastanesine taşınmış ve

orada halen çalışmaktadır. Çapa Hastanesinde aynı dönem içinde ikinci bir klinik kurulmuş ve bu kliniğin yönetimine de Prof. Dr. Naşit Erez getirilmiştir. Böylece İstanbul Üniversitesi iki klinik, Gülhane’de de bir klinikle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Gülhane Hastanesinin 1941’de Ankara’ya taşınması ile kadın doğum kliniğine Prof. Dr. Ali Esat Birol bu kliniğin gelişmesinde etkili olmuş ve geniş bir kadro kurmuştur. Bu kadrodan Prof. Dr. Şerif Çanga, Prof. Dr. Ahmet Esenal, Ankara Tıp Fakültesi kadın doğum kliniği kurucularındandır. Daha sonraları Ankara’da açılan Hacettepe Üniversitesinde de kadın doğum kliniği kurularak faaliyete başlamıştır.

Bu yıllarda halk sağlığı bakımından Sağlık Bakanlığı tarafından Ankara Doğumevinin kurulduğunu görüyoruz. Ankara doğumevi (Zekai Tahir Burak), Ankara Numune, Konya, Aydın, İstanbul Zeynep Kamil, vd. doğumevleri ve bunların yanında asker ve sivil hastanelerde de doğum bölümleri açılmaya başlamıştır. Yatak artmasının bu bilimsel alana da, önemli katkıları olmuştur. Özellikle 1960’lardan sonra çağdaş bilgiler (genetik, sitoloji, sitostatik ve şua vd.) uygulama alanına sokulmuştur. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Ortopedi ve Travmatoloji

İstanbul’da Ortopedi ve Travmatoloji

Ülkemizde ortopedi ve travmatoloji kliniği ilk defa 1940’lı yılların başında İstanbul Tıp Fakültesinde kurulmuştur. Bu kuruluş tarihi Türk Ortopedisinin kuruluş tarihidir. Daha önceleri tüm ortopedik ve travmatolojiyi ilgilendiren konular genel cerrahlar tarafından, genel cerrahi kliniklerinde yapılmaktaydı.

Dünyanın birçok ülkesinde 100-150 yıldır müstakil bir ihtisas dalı olan ortopedi başlangıçta ülkemizde genel cerrahinin bir branşı olarak kabul edilmiş ve harp cerrahisiyle birlikte okutulmuştur. İlk olarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Haydarpaşa Hastanesinde cerrahiye bağlı olarak açılmıştı. Aynı dönemde Prof. Dr. Mouche ile Türkiye ortopesinin kurucusu Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar yönetiminde İstanbul Şişli Etfal Hastanesinde de yine cerrahiye bağlı olarak 10 yataklı bir pavyonda çalışmalarına başlamış ve ihtiyacın artması üzerine yatak sayısı kısa sürede 20’ye yükseltilmiştir. Uzun yıllar genel cerrahinin bir kolu olarak çalışan bu klinikler 1947’de çocuk cerrahisi ve ortopedi kliniği adı

altında Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar idaresinde çalışmalarına ayrı olarak devam etmiştir.

Ord. Prof. Dr. Akif Şakir Şakar'ın büyük gayret ve çabaları sonunda İstanbul Üniversitesi çapa yerleşkesinde beş katlı modern bir bina inşa edilmiş olup 1955 yılında hizmete açılmıştır. Bu klinikte fizik tedavi ve rehabilitasyon bölümü, ortez-protez atölyesi, röntgen ve merkez laboratuvarı, ameliyathaneleri ile 100 yatak bulunmaktadır.

1958'de Dr. Akif Şakir Şakar'ın kaybı ile klinik direktörlüğüne Prof. Dr. Ahmet Sarpyener getirilmiştir. 1970 yılında çocuk cerrahisi ve ortopedi ihtisas tüzüğünde ayrılmış olduğundan bu klinik Ortopedi ve travmatoloji kliniği olarak göreve devam etmektedir. (*Kahya ve Erdemir 2000,403-404*)

Ankara'da Ortopedi ve Travmatoloji

1945'de Ankara Tıp Fakültesinin kurulması ile ortopedi ve çocuk şirürjisi dalı açılır. Henüz uzmanlık dalı değildir. Cebeci hastanesinde, cerrahi yerleşkesinde kampusun U yerleşkesine bakan kısmında 30 yatak verilir. İlk olarak genel cerrah Prof. Dr. İzzet Birand kürsü direktörlüğüne atanır. 1947'de de genel cerrahide doçent olan Dr. Avni Duraman öğretim kadrosuna atanır. Ortopedi ve çocuk şirürjisi kliniği 1947'de uzmanlık tüzüğünde müstakil bir dal olmuştur. Bu tarihten sonra branşla ilgili tüm ameliyatlar daha yoğun bir şekilde yapılmaya başlanmıştır.

1953'te Gülhane'nin, cebeci hastanesini terk etmesinden sonra klinik yatak sayısı 30'dan 50'ye çıkarılmıştır.

Prof. Dr. İzzet Birand 1955'te klinikten ayrılıyor ve 3 yıllık geçici bir yönetimden sonra 1958'de profesör olan Dr. Avni Duraman klinik direktörü oluyor.

O tarihlerde Amerika'da New York'da çok ünlü hastanelerde (asistanlık ve başasistanlık) 4 yıla yakın süre ortopedi ve travmatolojide iyi bir eğitim alan Dr. Rıdvan Ege dönüşünde ikinci uzmanlık sınavını vererek Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde ilk kez 30 yataklı ortopedi ve travmatoloji kliniğini kuruyor. Bu arada çocuk cerrahisi ve ortopedi bilim dalının çocuk cerrahisini ayırarak bu bilim dalını ortopedi ve taravmatoloji olarak tescil ettiriyor.

Yine o dönemlerde ülkemizde ortopedi kliniği İstanbul Şişli ve İzmir hastanelerinde de vardı. Bakanlığın bu hastaneleri çocuk hastalıkları hastaneleri olduğundan buralarda çalışan genel cerrahlar yalnız çocuk cerrahisi ile ilgileniyorlardı.

1960 yılında klinik direktörü Prof. Dr. Avni Duraman, hastalığı nedeniyle görevden ayrı kalmış, bu tarihte Gülhane Askeri Tıp Akademisi ortopedi ve travmatoloji kliniğinde görev yapan Doç Dr. Rıdvan Ege Gülhane'deki görevi üstünde kalmak üzere, 1960 yılı sonunda öğretim üyesi olarak Tıp Fakültesi Ortopedi Kliniğine atanıyor. Bu dönemde kliniğin adını ortopedi ve travmatolojik olarak değiştiriyor. Artık hasta ve hastalıklar ortopedik vakalar oluyor. Aynı yılda kliniğe Dr. Şerif Kömürcüoğlu ve Dr. Güngör Sami Çakırgil katılarak çok güçlü bir çalışma grubu oluşuyor. Dr. Rıdvan Ege 1961 yılında Doçent oluyor ve 5 yıl Gülhane ortopedi ve travmatolojik kliniği üzerinde kalmak üzere Tıp Fakültesi öğretim üyeliği kadrosuna atanıyor. (Ege 1996)

Doç. Dr. Rıdvan Ege 1966 yılında Profesör olarak A. Ü. Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Kliniğinin tüm konularında, bugünkü çağdaş cerrahi bilim ve teknik seviyesine gelmesinde önderlik etmiştir. Görevi sırasında fakülte dekanlığı dahil birçok çalışmaları ve katkıları ile büyük saygınlık ve taktir kazanmıştır.

1990 yılında emekli olduktan sonra Ankara Trafik Hastanesinde çok yönlü çalışmalarına hızla devam eden Prof. Dr. Rıdvan Ege aynı yerde Ufuk Üniversitesini kurarak mütevelli heyet başkanlığına devam etmektedir.

Çocuk Cerrahisi

Çocuk Cerrahisi uzmanlık dalı II. Cihan harbi öncesinde ortaya çıkmıştır. Bu uzmanlık dalının ortaya çıkışı ve gelişmesindeki en önemli etken çocuk hastanelerinin kurulmasıdır.

İlk Çocuk Hastanesi “Hopital Des Enfants Malades” adıyla 1802’de Paris’te Napolyon Bonapart tarafından kurulmuştur. Bu hastane sonrasında dünyada sayıları süratle artmıştır.

20. yüzyıl başında kendisini çocukların cerrahi hastalıklarının tedavisine adanmış olan İngiliz, ilk cerrah Dr. Devis Browne çocuk cerrahisinin babasıdır.

Ülkemizde ilk çocuk cerrahisi kliniği, ortopedi ile birlikte olsa da, eğitimi Almanya’da alan Dr. Akif Şakir Şakar’dır. İstanbul Tıp Fakültesine bağlı Haydarpaşa Hastanesinde 1933’te açılmıştır. Çok kısıtlı ameliyatlar yapılabiliyordu. Fakat bu klinik çocukların cerrahi hastalıklarıyla uğraşmak üzere özel bir cerrahi dala ihtiyaç olduğu fikrinin gelişmesi ve yerleşmesi bakımından büyük katkısı olmuştur.

Modern anlamda çocuk cerrahisi uygulamaları 1950'li yılların sonunda İzmir'de Ege Tıp Fakültesi Behçet Uz Çocuk Hastanesinde çocuk ortopedisi ve şirürirjisi ismiyle ve onu takip eden dönemde Hacettepe Çocuk Hastanesinde başlamıştır.

1961 yılında Ege Tıp Fakültesinde Dr. İhsan Numanoğlu, Dr. Merih Eroğlu birlikte önceleri ortopedi ve çocuk cerrahisi ve hemen arkasından müstakil çocuk cerrahisini kurmuşlardır. Aynı yıl bu dalın ihtisas süresi 2 yıl genel cerrahi, 2 yıl çocuk cerrahisi olmak üzere ayrılmıştır. Aynı yıllarda ülkemizde II. Çocuk Cerrahisi A. Ü. Tıp Fakültesine bağlı Hacettepe Çocuk Hastanesinde 1950'li yılların sonunda faaliyete geçmiştir. Bu hastanenin ilk cerrahı Prof. Dr. Yüksel Bozer'dir. 1964'te Amerika'da çocuk cerrahı olarak ihtisas alan Prof. Dr. Akgün Hiçsönmez çocuk cerrahı olarak bu hastanede görev almıştır.

Ülkemizde çocuk cerrahisi 1982 yılında Anabilim dalı olmuştur.

A. Ü. Tıp Fakültesi çocuk cerrahisi genel cerrahi içinde 8 yataklı bir servis olarak Doç. Dr. Bülent Timlioğlu tarafından başlatılmıştır. 1982'de de Anabilim dalı olarak açılmış ve genişleyerek çalışmalarına devam etmiştir. med.gazi.edu.tr/opluding/cocukcerrahisitarihçesi

Üroloji

Üriner sistemin insan organizmasında çok önemli fonksiyonları vardır. Bu sistemle ilgili bilgiler tarihin ilk uygarlıklarına kadar gider. Ürolojiyle ilgili olarak Yunan'da, İslam Dünyasında, Osmanlı İmparatorluğunda çalışmalar yapılmış ve devamlı gündemde kalmıştır. Bu konuda elimizdeki bilgiler ışığında daha ayrıntılı verilecektir.

Eski uygarlıklardan beri, üriner sistem ve diğer bazı sistem hastalıklarının teşhisinde hatta tedavisinde idrarın rengi, kokusu, tadı, miktarı vb. belirtiler önem taşır ve bilim adamları tarafından başvurulan bir yöntemdir.

Sistemin hastalıkları genelde çok ağrılı ve idrar tutukluluğunun sık olması nedeniyle ağrı kesiciler (analjezikler) ve idrar söktürücüler (diüretikler) önem taşımış ve bu nedenle tarihte tedavide bu iki konu için bitkilerden elde edilen tedavi yöntemleri uzun yıllar güncelliğini korumuştur.

Osmanlılarda üriner sistem hastalıkları 19. yy'a kadar genelde ilaçla tedavi edilmeye çalışılmış, zaman zaman bazı doktorlar cerrahi tedaviyi önermişlerse

de, bu tedavi şeklinin tehlikeleri üzerinde de durulmuştur. Bu doktorlar arasında Şerefeddin Sabuncuoğlu Cerrahiye-i Haniye adlı eserinde cerrahi için aletleri ile cerrahi müdahaleye ait bilgileri resimleriyle vermekte ve açıklamalar yapmaktadır.

1927’de ilk Tıp Fakültesinin açılması, 1941’de cerrahide disseksiyon’a izin çıkmasıyla yurt dışından getirilen yabancı ve yurt dışına (çoğunlukla Fransa ve Almanya, Avusturya) gönderilip dönen doktorlar ile eğitim, öğretim ve tedavide önemli değişimler olur.

19. yy ikinci yarısına kadar üroloji konusunda özellikle cerrahi yönde gelişmeler kaydedildiği söylenemez. Henüz böbrek ve ureterlerin cerrahi tedavisi mevcut değildir. Yegâne mevcut operasyonlar harici muayeneye belirlenebilen bazı apse tedavilerinden ibarettir. Mesanede ise litotomi ve ara sıra tümörlere yapılan müdahalelerinden ileri gitmez. Bu dönemde Fransız cerrahlarından çok şey öğreniliyor. Dr. Nelaton’un lastik kateterleri gibi.

19. yy sonlarında litotomi gelişmiştir. Yeni aletlerle ameliyatlar örneğin nefrotomi (taş çıkarma) ameliyatları bu dönemde üroloji cerrahisi içinde yer alıyor ve yayımlar yapılıyordu.

Osmanlı İmparatorluğunda ürolojinin müstakil bir disiplin haline gelmesi 20.yy başlarına rastlamaktadır. Dr. Cemil Paşa (Topuzlu) Fransa’da ihtisasını yapmıştır. Tahsilini yaptığı ülkede olduğu gibi, ürolojinin müstakil bir disiplin olarak ele alınması gerektiğini düşünmüştür. O, devrinin önemli cerrahlarından ve İstanbul Tıp Fakültesinin genel cerrahi kürsü başkanı idi. Cemil Topuzlu 1908 Tıp Fakültesinde üroloji derslerini ve klinik tatbikatlarını başlattı. Böylece üroloji genel cerrahiden ayrılarak müstakil bir disiplin halinde öğretilmeye başlanmış oldu. Üniversiteye bağlı olan Haydarpaşa’daki hastanede 4 yataklı bir üroloji kliniği kuruldu.

Tıp Fakültesinde üroloji kürsüsünün kuruluşunu takip eden yıllar içinde asistan olarak Behçet Sabit’in (Erduran) atandığı görülür. Savaş sırasında Kızılay da aktif olarak görev almış, 1917 savaştan döndükten sonra, Behçet Sabit, üroloji ihtisasını yapmak üzere Almanya’ya gitmiştir. 1918’de yurda döndüğünde ise Gureba Hastanesi üroloji kliniği şefi olarak atanmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra tekrar üniversiteye dönmüştür. 1940’lı yıllar ve sonrası Ankara İstanbul İzmir gibi illerde açılmış olan üroloji kliniklerinin başlarında uzman doktorların bulunduğu görülmektedir. Örneğin Ankara’da Cebecideki hastanede Dr. İhsan

Arif bu görevi yürütmekteydi. Bu uzmanların pek çoğunun yurt dışında üroloji ihtisası yapmış olduğu bilinmektedir. (*Kahya 1980*)

Kulak Burun Boğaz

İstanbul'da, üniversite reformundan sonra 1935 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çapa KBB kliniğine Ord. Prof. Dr. E. Rutin ve Doç. Dr. Ekrem Behçet Tezel atanmıştır. Bir yıl sonra klinikten her ikisi de ayrılınca, 1936 yılı başında yerine Ord. Prof. Dr. K. Helman getirilmiştir. O'nun da ayrılmasıyla 1944 yılında Prof. Dr. Ekrem Behçet Tezel kürsü yönetimine getirilmiş ve 1950'de Doç. Dr. Safa Karatay ve 1954'te Doç. Dr. Hikmet Altuğ çalışmalara katılmıştır.

1961'de Ord. Prof. Dr. Ekrem Behçet Tezel'in ayrılması ile yerine başkanlığa Prof. Dr. Safa Karatay getirilmiştir. 1962 yılında Prof. Dr. Hikmet Altuğ Cerrahpaşa Hastanesinde KBB kliniğini kurmuş 1967'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kurulunca kürsü başkanı olmuştur. Bu tarihte klinik kadrosuna Doç. Dr. Fikri Şenocak'ta katılmıştır.

1945'te kurulan Ankara Tıp Fakültesinde KBB kliniği Ankara Numune Hastanesinde açılmış ve bu hastanenin şefi Dr. Nüzhet Atav bu birimin başına getirilmiştir. 1946 yılında Doç. Dr. Emin Burad bu klinikte görev almış kısa bir süre sonra klinik Tıp Fakültesi Cebeci kampüsüne taşınmış ve 1955'te Dr. Emin Burad profesörlüğe yükseltilmiştir. 1959'da Prof. Dr. Nüzhet Atav'ın Ege Tıp Fakültesine geçmesinden sonra Emin Burad kürsü başkanlığına gelmiş aynı klinikte Prof. Dr. Sadi Berkmen'le birlikte çalışmalarına devam etmişlerdir.

1962 yılında kurulan Hacettepe Tıp Fakültesi KBB Kliniği Prof. Dr. Nazmi Hoşal'ın Kürsü başkanlığında kurulmuş ve Prof. Dr. Can Özşahinoğlu ve Prof. Dr. Sefa Kaya'nın katılımı ile çalışmalarına devam etmiş, bir süre sonra Prof. Dr. Can Özşahinoğlu Çukurova Üniversitesine nakletmiştir. Takip eden yıllarda yeni katılımlarla güçlü bir ekip olarak K B B konularında bilimsel ve teknik olarak önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Bugün tıp fakültelerinde ve bütün hastanelerde KBB klinikleri bilimsel olarak çalışmaktadır. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Nöroşirürji

Yurdumuzda nöroşirürjinin gelişimini bazı dönemlere ayırabiliriz.

Ülkemizde nöroşirürjinin genel cerrahlarla yapıldığı, nöroşirürjinin olmadığı dönem

1. Nöroşirürjenlerin yetişmeye başladığı dönem

Dr. Mahzar Osman'ın girişimi ile nörolojide yetişen bir hekimi nöroşirürji dalında uzman olarak yetiştirip yurda kazandırmak için 1929 yılında Dr. Aldülkadir Cahit Almanya'ya Dr. Föster'in yanına göndermiştir. Türk nöroşirürjisinin ilk mümessili olması gereken Dr. A. Cahit yurda döndükten sonra Zeynep Kamil Hastanesinde kısa bir süre çalışmış ve bir kaç beyin ve omurilik ameliyatı yapabilmıştır.

1932 yılında Bakırköy Akıl ve Sinir Hastanesine genel cerrah olarak atanan Dr. Hami Dilek, yine Mahzar Osman'ın girişimiyle Paris'te tanınmış beyin cerrahı Prof. Dr. C. Vincent'in yanına gönderildi. Bir süre çalıştıktan sonra yurda dönerek sınırlı imkânlarına rağmen beyin cerrahı olarak başarılı ameliyatlar yapmıştır ve bunları yayımlamıştır. Türk nöroşirürjisinin ilk uzmanı Op. Dr. Hami Dilek'tir. Bakırköy Akıl ve Sinir Hastanesinde nöroşirürji servisinin devamını sağlamıştır.

1933 Üniversite Reformundan sonra Cerrahpaşa I. cerrahi kürsüsünün başına dünyaca ünlü Ord. Prof. Dr. R. Nissen gelmiştir. Genel cerrahinin ameliyatları yanında, bazı nöroşirürji ameliyatları da yapmıştır. Bu dönemde Gülhane Askeri Tıp Akademisinde az da olsa Op. Dr. Şevket'in ve Haydarpaşa Numune Hastanesinde Op. Dr. Nimet Taşkiran'ın da vakaları vardır.

2. Nöroşirürjinin müstakil bir cerrahi dal oluşunun dönemi:

1947 yılında yayımlanan uzmanlık tüzüğünde nöroşirürji resmen bir ihtisas dalı olarak kabul edildi. Bu dönemde 1945 yılında Cerrahpaşa I. Cerrahi Kliniğinde ihtisasını tamamlayarak 1945 yılında doçent olan Dr. Feyyaz Berkay üniversite tarafından ABD'ye gönderilmiş ve 1951 yılında dönerek I. Cerrahi Kliniği içinde modern bir nöroşirürji kliniği kurmuştur. Başlangıçta nöroşirürji kliniğinde, daha sonra psikiyatri-nöroşirürji seksiyonlarından oluşan bir kürsü içinde çalışmalarını sürdürdü. 1964'te profesör oldu. 1971 yılında bağımsız bir kürsüye sahip oldu.

Çok yoğun çalışmaları ile birçok nöroşirürjenler yetiştirdi. Tıp Fakültesinde modern bir nöroşirürji ana bilim dalı bırakarak emekli oldu. Çapadaki Nöroşirürji Kliniğini ise Prof. Dr. Bülent Tarcan kurmuştur. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

A.Ü. Tıp Fakültesi Nöroşirürji

Kuruluşunun (1945) 20 yıl sonrasında 1965 yılında nöroşirürji kliniğine sahip olmuştur. Prof. Dr. Nurhan Avman'ın, Hacettepe Üniversitesinden ayrılarak ekibiyle birlikte A.Ü.Tıp fakültesinde yeni bir klinik bilimsel anlamda hayata geçirilmiştir. Bu mütevazı klinik daha sonra o günün şartlarında, ileri sayılabilecek modernize bir yapıya kavuşmuştur. Türk nöroşirürji yapılanmasında çok önemli temel taşları sayılabilecek bu çalışmalar Prof. Dr. Nurhan Avman liderliğinde, Hacettepe üniversitesinde başlayıp A. Ü. Tıp Fakültesi nöroşirürji kliniğinde bir cerrahi misyon haline gelmiştir. Bu çalışmalar içinde epilepsi cerrahisi, Dr. Nurhan Avman'ın dizaynı olan sterolaktik hareket bozuklukları cerrahisi, ağrı cerrahisi uygulamaları başlıcalarıdır.

Tıp Fakültesi Nöroşirürji Kliniği, ülkemizdeki önemli cerrahi atılımların hepsinde öncü olmuştur. Mikro cerrahi tekniği ile gelişmeleri izlemek için 1968'de ilk mikroskop alınmış bu konu için bir uzmanda yurtdışına gönderilerek (Prof. Dr. Ertekin Arasıl) klinikte, hayvan deneyi çalışmalarından sonra, 1970'de mikro cerrahi başlatılmıştır. Bu yıllarda birçok deneysel çalışmalar yapılmış ve yayımlanmıştır.

Bundan sonraki yıllarda Prof. Dr. Hamit Ziya Gökalp'in ve diğer öğretim kadrosunun katılımı ile bu klinik kurumsallaşmıştır. 1985 yılında İbni Sina hastanesine taşınarak çağdaş bir kliniğe kavuşarak çalışmalarına devam etmektedir. ([www.ankara.edu.tr/Ankara Tıp Fak. Ana bilim dalı.](http://www.ankara.edu.tr/Ankara_Tip_Fak_Ana_bilim_dali))

H. Ü. Tıp Fakültesi Nöroşirürji

Hacettepe Tıp Fakültesi nöroşirürji ana bilim dalı ilk olarak 1959'da çocuk sağlığı enstitüsüne bağlı olarak kurulmuş, pediatrik hasta grubuna hizmet vermeye başlamıştır. 1963 de Prof. Dr. Nurhan Avman başkanlığında ayrı bir ana bilim dalı olarak Prof. Dr. Aykut Erbeni, Prof. Dr. Vural Bertan'ın katılımıyla çalışmalarına devam etmiştir. 1965 yılında Prof. Dr. Nurhan Avman'ın A. Ü. Tıp Fakültesi Nöroşirürji kliniğini kurmak üzere ayrılmış olup yeni katılımlarla nöroşirürjiye bilimsel ve teknik olarak önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Nöroşirürji kliniğinde mikro cerrahi ameliyatları 1968'de başlamıştır.

www.hastane.hacettepe.edu.tr/bilim 110

Göğüs- Kalp ve Damar Cerrahisi

1933'deki Üniversite Reformuyla ilgili Almanya'dan Türkiye'ye gelerek İstanbul Tıp Fakültesinde görev alan ünlü göğüs cerrahı Prof. Dr. R. Nissen, Cerrahpaşa hastanesi genel cerrahi kliniğinde Dr. Burhanettin Toker ve Dr. Fahri Arel ile birlikte 1934-1939 yıllarında göğüs cerrahisi konusunda beraber çalışmışlar ve modern toraks cerrahisinin kurulmasına büyük katkılar sağlamışlardır. Aynı hastanede göğüs cerrahisi ile birlikte 1950 yıllarında konstriktif perikardiektomi, mitral stenozunda komissurotomi, lobektomi, pnömonektomi ameliyatlari ile modern toraks ve kalp ameliyatlarının başlamasına ve gelişmesine yol açmıştır.

Türkiye'de toraks ameliyatlarının öncüleri olarak Prof. Dr. Fahri Arel, Prof. Dr. Nihad Dorken, Prof. Dr. Orhan Bumin, Prof. Dr. Hilmi Akın, Prof. Dr. Galip Urak, Prof. Dr. Recai Ergüder ve Op. Dr. Siyami Hersek sayılabilir.

Kalp cerrahisinde ise İstanbul Üniversitesinde Prof. Dr. Nihat Dorken, Ankara Üniversitesinde ise prof. Dr. Hilmi Akın, Prof. Dr. Yüksel Bozer, Op. Dr. Kemal Beyazıt öncüler arasındadırlar.

Kalp ve Damar Cerrahisinin gelişmesi İstanbul, Ankara, Hacettepe, Yüksek İhtisas Hastanesi, İstanbul Göğüs Cerrahisi gibi sağlık kuruluşlarında yapılan bilimsel çalışmalar ve uygulamalarla 1960'lı yıllardan sonra çok gelişmiş birçok hastane bu konuya katılarak hızla gelişmiş ve kalp damar ameliyatlarının hepsi yapılmaya başlamıştır. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Oftalmoloji

1898'de Gülhanede 150 yatakla açılan Gülhane Şeririyat Hastanesinin Göz Kliniği için Askeri Tıbbiyeden mezun olan Dr. Ziya Bey 1896 da Almanya'ya gönderilir. 5 yıl sonra 1903 yılında dönerek bu hastanede göz servisini kurar. Kliniğin 3 kadın 2 erkek, 5 yatağı vardır. Önemli vakalar yatırılıyor diğerleri ayaktan tedavi edilip gönderiliyordu.

1909'da Askeri ve Sivil Tıp Okulları birleştirilerek Haydapaşa da İstanbul Tıp Fakültesi kuruluyor. Bu dönemde Dr. Ziya Bey Gülhaneden ayrılarak Tıp Fakültesine hoca olarak atanıyor.

Dr. Ziya Gün'ün ayrılması üzerine yerine Dr. Niyazi İsmet Gözcü getirilmiştir. Bu dönemde yatak sayısı 16'ya çıkmıştır. Dr. N. İsmet Gözcü 26 yaşında

göz kliniği direktörü olup bu konuda çalışmaları ve yayınları ile önemli katkılarda bulunulur.

1920'lerde Avrupa'da uygulanmaya başlanan intraoküler lens straksiyonu tekniğini getiren ve uygulayan Dr. Niyazi İsmet Gözcü olmuştur. Dr. N. İsmet Gözcü, aynı zamanda retina dekolmanı cerrahisini 1935'te ülkemizde ilk uygulayan kişidir. 1941 yılında Gülhane Tıp Akademisi Ankara'ya cebeci kampusüne taşınır. Burada Göz 47 yataklı önemli bir klinik olur.

Dr. İsmet Gözcü 1944'de tümgeneralliğe kadar yükselir ve Gülhane Hastanesi müdürü olur. Bu dönemde hoca muavini olan Dr. Süreyya Gördüren 1946 yılında profesör olur ve klinik direktörlüğüne getirilir. 1951 yılında da Gülhaneden ayrılarak Ankara Tıp Fakültesi Göz Kliniğine geçmiştir.

Üniversite Reformundan sonra İstanbul Tıp Fakültesi Göz Kliniği Direktörlüğüne Prof. Dr. İgersheimer getirilir. Bu dönemde en önemli yeniliklerden biri de ülkemizde oldukça gecikmiş olan, Avrupa'da 1972'denberi uygulanan, keratoplasti cerrahisidir. Dr. İgersheimer'in Türkiye'de kaldığı süre içinde çalışmalarından biride Frengiye bağlı uvea iltihapları konusu olup bu çalışmalar dünya literatörüne geçmiştir.

Dr. İgersheimer, Dr. Naci Bengisu, Dr. İrfan Başar döneminde İ. Ü. Tıp Fakültesi Göz Kliniği, Avrupa'da yapılan tüm muayene yöntemleri ve cerrahi tekniklerin yapılabilirdiği bir merkez haline getirilmiştir. O dönemde doğuda çok yaygın olan trahoma karşı yapılan savaşı ve bu savaşta aktif olarak görev alan Dr. Nuri Fehmi Ayberk'i zikretmek gerekir. 1950'li yıllara gelindiği zaman dikkati çeken olaylar olarak Prof. Dr. Necdet Sezer'in Behçet hastalığına bağlı yeni bulguları dünyaya tanıtmaları ile 1958 yılında ülkemizde ilk defa İstanbul Üniversitesi göz kliniğine bağlı olarak kurulan şaşılık, teşhis ve tedavi merkezinin faaliyete geçmesini sayabiliriz.

1960'lı yıllarda Avrupa'da modern oftalmoloji devresi başlamıştır. Bu yöntemlerden biri kabul edilen koagülasyon (fotokoagülasyon) yöntemi Avrupa'da ilk tanıtılmasından ancak on sene sonra ülkemizde de ilk olarak Dr. Ümit Emüler tarafından Ankara Üniversitesi Tıp fakültesinde uygulamaya başlanmıştır. Yine modern bir muayene yöntemi olan göz dibi anjiyografisi yurtdışına göre dokuz senelik bir gecikme ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde Dr. Cahit Örgen ve Dr. Leyla Atmaca tarafından uygulanmıştır. Bu mukabil intra kapsüller lens

cerrahisinde yeni bir adım olan krioelektraksiyon yöntemi, Avrupa'dan hemen bir sene sonra Ankara Tıp Fakültesi Göz Kliniğinde uygulanmaya başlanmıştır.

Modern göz cerrahisinin bugün en çok üzerinde durduğu vitrektomi tekniği ise, 1978'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde Dr. Demir Başar, Ankara Tıp Fakültesinde Dr. Cahit Örgen tarafından ülkemizde de uygulanmıştır. Nihayet bugün vitrektomi ile birlikte kullanılma sahası genişleyen ekoftalmografik yöntemin (ultrasonografi) memleketimizdeki öncülüğünü de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden Dr.Selahattin Erbakan yapmıştır. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

Plastik ve Rekonstruktif Cerrahi

Plastik ve Rekonstruktif cerrahi oldukça eskilere dayanır. Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) Cerrahiyetül Haniye adlı eserinde cerrahi uygulamaların çeşitli çizimleriyle birlikte anlatıldığı görülmektedir. Bunlar arasında jinekomasti gibi cerrahi teknikler detaylı verilmektedir.

1930'lı yıllarda çok sayıda plastik cerrahi uygulamaları bilinmekle birlikte Türk Plastik Cerrahi camiasının duayeni Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp 1950'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi plastik cerrahi bölümünü kurmuştur.

1941 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisinin, İstanbul'dan Ankara'ya taşınmasından sonra, cebeci askeri hastanesinde çalışmakta olan çene cerrahisi Dr. Nejdettin Albay bu konunun klinik şefi olmuştur. 1957 yılında ABD'de bu konuda çalışmalarından dönen Prof. Dr. Cihat Boşbakan Gata'da Çene ve plastik cerrahi direktörü olmuş, 1965 yılına kadar çalışmalarını orada sürdürmüştür.

Gülhane Askeri Tıp Akademisi, İ.Ü.Tıp Fakültesi ve Ankara Numune hastanesinden sonra 1964'de Dr. Hilmi Gürsel tarafından SSK Ankara hastanesinde, 1965'de Güler Gürsu tarafından Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde, 1972'de Dr. Adil Kayışoğlu tarafından Haydarpaşa Numune hastanesinde, Dr. Arman Çağdaş tarafından Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde ve Dr. Ertuğrul Özmen tarafından Çukurova Tıp Fakültesinde, 1978'de Dr. Mesut Özcan tarafından Uludağ Üniversitesinin Tıp Fakültesinde plastik rekonstruktif dalları kurulmuştur.

Ankara Numune Hastanesinde 1953 yılında da Dr. Sekür Öktem şefliğinde plastik cerrahi kliniği kurulmuştur.

1980 yılında da Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde 1980 yılında Dr. Onur Erol tarafından deneysel mikro cerrahi laboratuvarı kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilk Tıp Fakültesi olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1945 de kurulmasına rağmen uzun yıllar Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi Anabilim Dalından yoksun kalmıştır. Yüksek Öğrenim Kurulu, yasa gereği Tıp Fakültelerinde her anabilim dallarının kurulmasını zorunlu kıldığından 1984 yılında, bu dalda kurucu olarak öğretim üyesi olmadığından, Gülhane'de öğretim üyesi Doç. Dr. Erdem Yormuk bu ana bilim dalını kurmak üzere bir yıl süre ile fakültemizde görevlendiriliyor. Kurulma aşamasında büyük zorluklarla karşılaşmış, gerekli malzemeler temin edilmiş, önceleri genel cerrahinin asistanları ile ameliyatlar devam etmiş, aynı yıl plastik cerrahi kliniğine 4 asistan alınmış, kısa sürede 34 yataklı bir klinik halini almıştır. Kuruluş aşamasında görev alan Doç. Dr. Erdem Yormuk Fakültemizde kalarak profesör olmuş, ana bilim başkanı olarak göreve devam etmiştir.

Ülkemizde sağlık sorunları içinde sadece savaş zamanında değil, günlük yaşamda yanıklar tedavisi çok güç olup sakatlıklara veya ölümlere ve birçok insanın kaybedilmesine sebep olmaktadır. Çok önemli olan ilk modern yanık merkezi, 1971 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisinde Prof. Dr. Sadun Aren tarafından açılmıştır. Ülkemizde konuyu çok yakından bilen Prof. Dr. Erdem Yormuk cebecide klinik bünyesinde son derece gelişmiş teknolojisi ile donatılmış bir bölüm kurmuştur. (Ege 1996)

(Daha geniş bilgi için; plastik cerrah sayın Prof. Dr. İbrahim Yıldırım'ın plastik cerrahinin başlangıç ve gelişimi ile katkıda bulunanları içeren "Türk Plastik Cerrahi Tarihi" adlı kitabına başvurabilirler.)

Cerrahi Onkoloji

1989 tarihinde A. Ü. Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalına bağlı olarak Cerrahi Onkoloji Bilim Dalı dört öğretim üyesi ve yirmiyedi yatak ile kurulmuş olup halen cebeci hastanesi genel cerrahi ana bilim dalı binasında genişletilmiş kadro ile çalışmalarına devam etmektedirler.

Bu bilim dalı, genel cerrahide, bilimsel gelişme süreci içerisinde ayrı bir kavram olarak gelişmektedir. Amacı cerrahi tedaviye ihtiyaç gösteren kanser hastalarının medikal onkoloji ve radyasyon onkolojisi ile birlikte multidisipliner tarzda tedavilerinin çağın gereklerine uygun şekilde planlanmasıdır. A. Ü. Tıp

Fakültesi cebeci kampus yerleşkesindeki bu bilim dalı bir üst ihtisas dalı olup, genel cerrahi ihtisasından sonra iki yıllık ek eğitim süreç içermektedir. (*Cerrahi Onkoloji-İnternet*)

Anesteziyoloji ve Reanimasyon

İlk geliştirilmiş olan narkoz aleti Prof. Dr. Nissen tarafından İ. Ü. Tıp Fakültesi Cerrahpaşa I. cerrahi kliniğine getirilmiştir.

Prof. Dr. Burhanettin Toker'in cerrahi kliniğinde Dr. Sadi Sun, Çapa da Prof. Dr. Akif Şakir Şakar'ın ortopedi kliniğinde Dr. Simon Batmaz, 1949 yılında Haseki hastanesinde Op. Dr. Avni Aksel'in cerrahi servisinde Op. Dr. Hüsni Öztürk ilk anestezi uygulamalarını yapmışlardır.

İstanbul Tıp Fakültesi Çapa da Prof. Dr. Kemal Atay'ın, cerrahi kliniğinde Prof. Dr. H. Ziya Konuralp'in teşvikleri ile (1953-1954) anesteziye Dr. Simon Batmaz, Dr. Melih Erhan, Dr. Ruçhan Kutlay, Dr. Cemalettin Öner, Dr. Kadriye Bilge çalışmışlardır.

Şişli çocuk hastanesinde Doç. Dr. Hazım Bumin'in, cerrahi servisinde Op. Dr. Cahit Bergil, Vakıf Guraba Hastanesinde Op. Dr. Ata Topaloğlu, cerrahi servisinde Dr. Cemalettin Öner, Heybeliada sanatoryumunda Dr. Ercüment Kopman aynı yıllarda anesteziye çalışmışlardır.

Haydarpaşa Numune Hastanesinde ilk uygulamalar Op. Dr. Hüsni Öztürk tarafından yapılmıştır. 1953 yılında Op. Dr. Selahattin Akel'in girişimi ve Nuri Fehmi Ayberk'in desteği ile Avusturyalı uzman Dr. Kucher birkaç ay süre için gelmiş başarılı anestezi teknikleri uygulamış ve yayınlar yapmıştır. Dr. Kucher'in Viyana'ya dönmesiyle, yine onun uyarısıyla, k.b.b. hastalıkları uzmanı olup ayrıca anestezi çalışmaları yapan Dr. Wirtinger 1954 yılında Haydarpaşa Numune hastanesine gelmiş ve 1958 yılına kadar kalmıştır. Dr. Wirtinger Sağlık Bakanlığına bağlı bir hastanede ilk anesteziyoloji servisini kurmuş ve Dr. Cemalettin Öner ilk asistanı olmuştur. Dr. Wirtinger'in memleketine dönmesiyle Dr. Cemalettin Öner servis şefi olmuştur. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

A.Ü Tıp Fakültesi Anesteziyoloji Kürsüsü ve Gelişimi

Anesteziye büyük emek veren Prof. Dr. Sadi Sun ve Prof. Dr. Cemal Öner'in çabaları ile 1956 yılında Sağlık Bakanlığı ihtisas tüzüğüne bir madde eklenerek anesteziyoloji ayrı bir ihtisas dalı olarak kabul edilmiştir.

A. Ü. Tıp Fakültesi, Fakülte Profesörler Kurulu, 1958'de aldığı bir kararla "Anestiyoloji Enstitüsü" adıyla bağımsız bir anestiyoloji bölümü kurdu. Enstitü müdürlüğüne henüz öğretim üyesi bulunmadığı için I. Cerrahi Kliniği Kürsü Başkanı Prof. Dr. Hilmi Akın atanmış, uzman ve asistan kadroları verilmiştir.

1959 yılında uzman kadrosuna Amerika'dan dönen Dr. Refik Paykoç, asistan kadrolarınada Dr. Birsen Saygın, Dr. Müjgan Bakırcı, Dr. Metin Önder, Dr. Bezmi Gürsoy, Dr. Kemal Evcan atanmışlardır. 1995 yılı itibarı ile 11 öğretim üyesi, 33 araştırma görevlisi 5 uzman ve 42 hemşire görev yapmaktadır.

Bakanlığın aldığı bu karardan sonra tüm fakültelerde bağımsız anestezi bölümlerine kavuşmuşlardır. (*Refik Paykoç, Birsen Saygın, 1995*)

3

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TIP DALLARINDAKİ İLERLEMELER

Cumhuriyet döneminde tıp dallarında çok hızlı ilerlemeler oldu. 1928 yılında bunların statüsü 1214 nolu kanunla belirlenmiştir. Buna göre tababet ve ihtisas vesikaları hakkında nizamname çıkarılmıştır. Buna göre o tarihte klinik ihtisasları olarak iç hastalıkları, hariciye hastalıkları, akıl ve sinir hastalıkları, burun kulak ve hançeri hastalıkları, göz hastalıkları, deri hastalıkları ve zührevi hastalıklar, çocuk hastalıkları, doğum fenni ve kadın hastalıkları, idrar yolları hastalıkları olmak üzere dokuz adet; bakteriyoloji, patolojik anatomi, tıbbi kimya, ruh ve sinir ve adli tıp, radyoloji ve fizik olarak da altı adet laboratuvar dalı kabul edilmiştir. Böylece toplam onbeş ihtisas dalı vardır.

1947’de tüzüğe nöroşirürji, ağız ve çene cerrahisi, çocuk cerrahisi ve ortopedi, deri ve frengi hastalıkları, hijyen, bakteriyoloji ve intani hastalıklar, parazitoloji, fizikoterapi ve hidroloji, farmakodinami ve genel sağlık uzmanları eklenecek uzmanlık sayısı 22’ye çıkarılmıştır.

1955’deki uzmanlık tüzüğünde ise 37 uzmanlık dalı yer almıştır. Başlıcaları:

İç hastalıkları, göğüs hastalıkları, çocuk sağlığı ve hastalıkları, akıl ve sinir hastalıkları, hematoloji, besi hastalıkları, deri hastalıkları ve zührevi hastalıklar, genel şirürji, göğüs şirürji’si, nöroşirürji, ağız ve çene şirürjisi, anesteziyoloji, çocuk şirürjisi ve ortopedi, kadın hastalıkları ve doğum, kulak-boğaz-burun hastalıkları, üroloji, göz hastalıkları, bakteriyoloji, parazitoloji, hayatı ve tıbbi kimya, patolojik anatomi, farmakodinami, fizikoterapi ve hidroterapi, radyoterapi, adli tababet, iç hastalıkları grubu sağlık uzmanlığı, şirürji grubu sağlık uzmanlığı, okul ve spor hekimliği, diş hekimliği, ortodonsi’dir.

1961 tarihinde ise yukarıdaki dallara allerji, geriatri, romatoloji, klinik laboratuvar ve mikrobiyoloji eklenmiş, mikrobiyoloji alanında bakteriyoloji, immünoloji, viroloji, entomoloji, mikoloji ve parazitoloji eklenmiştir. 1955 tüzüğündeki ortopedi ve çocuk cerrahisi kaldırılmış, yerine çocuk şirürjisi ve ayrıca ortopedi ve travmatoloji ihtisası, farmakodinami yerine farmakoloji, ağız ve çene şirürjisi yerine çene şirürjisi ve plastik şirürji konmuştur.

1- İç hastalıkları (10 yan dal: Alerjik hastalıklar, endokrinolojik ve metabolizma hastalıkları, gastroenteroloji, nefroloji, romatoloji, tıbbi onkoloji, immünoloji, hematoloji, iş ve meslek hastalıkları) 2- Göğüs hastalıkları ve tüberkuloz 3- Çocuk sağlığı ve hastalıkları (10 yan dal: çocuk kardiyolojisi, çocuk endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları, çocuk hematolojisi, çocuk immünolojisi, çocuk nefrolojisi, çocuk nörolojisi, çocuk alerjisi, çocuk onkolojisi, çocuk ruh ve sağlığı ve hastalıkları, çocuk gastroenterolojisi) 4- Enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyolojisi (3 yan dal: alerjik hastalıklar, immünoloji ve hematoloji) 5- Ruh sağlığı ve hastalıkları 6- Nöroloji, 7- Deri ve zührevi hastalıklar, 8- Genel cerrahi, 9- Çocuk cerrahisi 10- Göğüs cerrahisi 11- Kalp ve damar cerrahisi 12- Beyin ve sinir cerrahisi 13-Plastik ve rekonstruktif cerrahi 14- Ortopedi ve travmatoloji 15- Anestezyoloji ve reanimasyon 16- Kadın hastalıkları 17- Göz hastalıkları, 18- Üroloji 19- Fizik tedavi ve rehabilitasyon (romatoloji ve spor hekimliği yan dalları), 20- Tıbbi ekoloji ve rehabilitasyon 21- Radyodiyagnostik 22- Radyasyon onkolojisi 23- Halk sağlığı (iş ve meslek hastalıkları, epidemiyoloji, okul hekimliği, askeri sahra sağlık hizmetleri hekimliği) 24- Deniz ve sualtı hekimliği 25- Mikrobiyoloji ve klinik mikrobiyoloji (viroloji, immünoloji, mikoloji, tıbbi parazitoloji, alerjik hastalıklar olarak 5 yan dal) 26- Tıbbi parazitoloji 27- Biyokimya ve klinik biyokimya 28- Patoloji (sitopatoloji, jinekopatoloji, dermatopatoloji, nöropatoloji olarak 4 yan dal) 29- Tıbbi farmakoloji 30- Adli tıp 31- Anatomi 32- Fizyoloji 33- Fizyopatoloji 34- Tıbbi histoloji ve embriyoloji 35- Tıp tarihi ve deontoloji 36- Tıbbi genetik 37- Nükleer tıp 38- Ortodonti 39- Diş protezi 40- Aile hekimliği.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere iç hastalıkları, cerrahi hastalıklar ve diğer bazı bilimler zamanla birçok dallara ayrılmış, hatta dallarda daha ufak dallara bölünmüştür.

1929'daki tüzükte emraz-i hariciye (operatörlük) dalı 1955 tüzüğünde genel şirürji adını almış, ağız ve çene cerrahisi ve çocuk cerrahisi ortopediden

ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren yılların akışı içinde ana dallar birçok yan dallara ayrılmıştır. (*Kahya ve Erdemir 2000*)

2002 Mayıs ayı içinde geçerli olan ana dalları, yan dalları ve sürelerini okuyucularımızın bilgisine sunmakta yarar gördüğümüz için aşağıda belirtilmiştir.

- 1- İç Hastalıkları: (5 yıl) Yan dalları: 1- Alerji hastalıkları (3 yıl) 2- Endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları (3 yıl) 3- Gastroenteroloji (3 yıl) 4- Nekroloji (3 yıl), 5- Romatoloji (3 yıl) 6- İş ve meslek hastalıkları (3 yıl), 7- İmmünoloji (3 yıl) 8- Hematoloji (3 yıl) 9- Geriatri (3 yıl) 10- Tıbbi onkoloji (3 yıl) 11- Yoğun Bakım (3 yıl)
- 2- Kardiyoloji: (5 yıl), (İç hastalıkları uzmanları için 2 yıl)
- 3- Göğüs Hastalıkları: (5 yıl) Yan dalları: (1- Alerjik göğüs hastalıkları (3 yıl) 2- Yoğun bakım (3 yıl), İç hastalıkları uzmanları için (2 yıl)
- 4- Enfeksiyon Hastalıkları: (5 yıl) (İç hastalıkları uzmanları için 3 yıl)
- 5- Nöroloji: (5 yıl)
- 6- Psikiyatri: (5 yıl) (Çocuk psikiyatrisi uzmanları için 3 yıl)
- 7- Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları: (5 yıl) Yan Dalları: 1- Çocuk kardiyolojisi (3 yıl) 2- Çocuk metabolizma hastalıkları (3 yıl) 3- Çocuk endokrinolojisi (3 yıl) 4- Çocuk hematolojisi (3 yıl) 5- Çocuk nefrolojisi (3 yıl) 6- Çocuk nörolojisi (3 yıl) 7- Çocuk alerjisi (3 yıl) 8- Çocuk onkolojisi (3 yıl) 9- Çocuk Gastro, hepatoloji ve beslenme (3 yıl) 10- Çocuk enfeksiyon hastalıkları (3 yıl) 11- Neonatoloji (3 yıl) 12- Genetik (3 yıl) 13- Çocuk göğüs hastalıkları (3 yıl) 14- Çocuk immünolojisi (3 yıl) 15- yoğun bakım (3 yıl)
- 8- Çocuk Psikiyatrisi: (5 yıl) Psikiyatri uzmanları için (3 yıl)
- 9- Dermatoloji: (5 yıl)
- 10- Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon: (5 yıl) Yan dalları: 1- Romatoloji (3 yıl)
- 11- Genel Cerrahi: (5 yıl) Yan dalları: 1- Gastroenteroloji cerrahisi (3 yıl)
- 12- Çocuk Cerrahisi (5 yıl, Genel cerrahi uzmanları için (3 yıl), Yan dalları: 1- Çocuk Ürolojisi (3 yıl)
- 13- Göğüs Cerrahisi (5 yıl, genel Cerrahi Uzmanları İçin (3 yıl), Kalp Damar Cerrahisi İçin (2 yıl)
- 14- Kalp ve Damar Cerrahisi (6 yıl, genel cerrahi uzmanları için 3 yıl, Göğüs cerrahisi uzmanları için 3 yıl), Yan dalları: 1- Çocuk kalp ve damar cerrahisi (3 yıl)
- 15- Beyin ve Sinir Cerrahisi (6 yıl)

- 16- Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahisi (6 yıl, Genel cerrahi uzmanları için 3 yıl), Yan dalları: 1- El cerrahisi (2 yıl)
- 17- Ortopedi ve Travmatoloji: (5 yıl), Yan dalları: 1- El cerrahisi
- 18- Üroloji: (5 yıl), Yan dalları: 1- Çocuk ürolojisi (3 yıl) 2- Androloji (3 yıl)
- 19- Kulak- Burun- Boğaz Hastalıkları (5 yıl)
- 20- Göz hastalıkları (5 yıl)
- 21- Kadın Hastalıkları ve Doğum (5 yıl), Yan dalları: 1- Üreme endokrinolojisi ve İnfertilite (3 yıl) 2- Perinatoloji (3 yıl)
- 22- Anesteziyoloji ve Reanimasyon (4 yıl), Yan dalları: 1- Algoloji (2 yıl)
- 23- Radyasyon Onkolojisi: (5 yıl)
- 24- Radyoloji:(5 yıl), Yan dalları: 1- Nöroradyoloji (2 yıl), 2- Girişimsel Radyoloji (2 yıl), 2- Pediatrik Radyoloji (2 yıl)
- 25- Nükleer Tıp: (4 yıl)
- 26- Tıbbi Patoloji: (4 yıl), Yan dalları: 1- Sitopatoloji (2 yıl), 2- Dermatopatoloji (2 yıl), 3- Nöropatoloji (2 yıl)
- 27- Tıbbi Genetik: (4 yıl, İç hastalıkları uzmanları için 3 yıl, Çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanlığı için 3 yıl), Yan dalları: 1- Klinik sitogenetik (2 yıl) 2- Klinik moleküler genetik (2 yıl) 3- Klinik genetik (2 yıl)
- 28- Tıbbi Biyokimya: (4 yıl)
- 29- Tıbbi Mikrobiyoloji: (4 yıl, Enfeksiyon hastalıkları uzmanlığı için 2 yıl), Yan dalları: 1- Tıbbi parazitoloji (2 yıl) 2- Viroloji (2 yıl) 3- İmmünoloji (2 yıl) 4- Mikoloji (2 yıl)
- 30- Tıbbi Farmakoloji: (4 yıl), Yan dalları: 1- Toksikoloji (3 yıl)
- 31- Spor Hekimliği: (4 yıl, Fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanları için 2 yıl, Ortopedi ve travma uzmanları için 2 yıl, Fizyoloji uzmanları için 2 yıl)
- 32- Askeri Sahra Hekimliği: (3 yıl, Halk sağlığı uzmanları için 1 yıl)
- 33- Hava Hekimliği ve Uzay Hekimliği: (4 yıl)
- 34- Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp (4 yıl)
- 35- Acil Tıp: (5 yıl, İç hastalıkları uzmanları için 2 yıl, Genel cerrahi uzmanları için 2 yıl, Ortopedi ve travma uzmanları için 2 yıl)
- 36- Adli Tıp: (4 yıl), Yan dalları: 1- Toksikoloji (2 yıl)
- 37- Halk Sağlığı: (4 yıl), yan dalları: 1- Epidemiyoloji (2 yıl) 2- Çevre sağlığı (2 yıl) 3- İşyeri hekimliği (2 yıl), Okul hekimliği (2 yıl)
- 38- Fizyoloji: (4 yıl)
- 39- Aile Hekimliği (3 yıl)
- 40- Anatomi: (4 yıl)
- 41- Embriyoloji ve Histoloji: (4 yıl)

4

DÜNYADA MODERN CERRAHİYE GEÇİŞ EVRELERİ

1845-1945 yılları arası dünyada ve bizde, 1945 sonrası modern cerrahinin başlangıcını başlatan çok önemli buluşlar olmuştur. Bunlar arasında cerrahide başarı ve ilerlemenin en önemli dalı olan anesteziye geçiş evreleri ve uygulamaları başlatılmıştır. Bu konu ile birlikte asırlar boyu yaralanmalar, yaralar ve kesiler üzerinde oluşan çürüme, kokuşma ve iltihaplanma nedenleri üzerine değişik ülkelerde çok çarpıcı araştırma ve deneyler yapılmış, yıllar sonrası canlı mikroorganizma varlığı ortaya çıkarılmış ve onlarla savaş yöntemi geliştirilmiştir. Böylece cerrahide gelişmeyi önleyen ikinci en önemli çekince antibiyotiklerin ve sülfamidlerin bulunmasıyla ortadan kalmıştır. Thorwarld 2005 “Cerrahları Yüzyılı” kitabındaki konu ile ilgili özetlediğim bilgiyi sizlere sunmakta yarar gördüm.

Modern cerrahinin yüzyılı, 1846’da Boston’da General Hospital’in ameliyat salonunda hastaya kimyasal bir gaz (ether) solutarak ağrı duygusunun kaldırılması ile (narkoz) yapılan bir ameliyatla başlamıştır. O tarihe kadar binlerce yıl örneğin bugün hayal edilmesi bile mümkün olmayan bir metotla canlı insanların kafatasını kaba matkaplarla açmak sureti ile kaza ve yaralanmalar sonucu oluşmuş kemik kırıklarının parçalarını çıkarmak veya dayanılmaz baş ağrılarını biraz hafifletmek amaçlı yapılyordu.

1847’de İngiltere’de Simpson, “kloroform”un ağrı giderici etkisini buldu. Bu iki kimyasal maddelerin cerrahiye girişi bir reformdur.

Bu yılların devamında bir başka yerde Fransa’nın Strasbourg Üniversitesinde Prof. Dr. Louis Pasteur (1822-1895) mayalanma mekanizması üzerine deneyler le uğraşırken ve mayalanma maddesi içinde mikroskobik tetkikler sonucu küçük

küçük canlılar saptamıştı. Nerede mayalanma ve çürüme varsa orada bu canlıların çeşitli biçimlerini tespit ediyordu. Pasteur mayalanmakta olan maddeyi kaynatıp veya ısıttığında bu canlıların gelişmesi ve üremesinin sona ermekte olduğunu deneylerle tespit ediyordu.

Bir başka yerde İngiltere’de 1866’da Glasgow Üniversitesinde bir cerrah olan Prof. Dr. Joseph Lister, Pasteur’un çalışmalarını yakından izlemekte ve ortaya çıkardığı gerçekler üzerinde çok ciddi durarak aynı konu üzerinde çalışmalar başlatıyor. Bu gerçekler üzerine, narkozun bulunması ile bayram etmenin erken olduğunu, esas düşmanın yara cerahatlenmesi, iltihaplanma ve öldürücü yara hastalıkları olduğunu belirtiyordu.

Joseph Lister, phenol veya karbon asidinin bu mikropları yok ettiğini deneysel olarak göstererek çığır açmıştır. Fakat ne yazık ki bu konuya sadece yanında çalışan öğrencileri ve yabancı birkaç konuk hekimler inanmış ve taktir etmişlerdir. *İngiltere’deki diğer meslektaşları her yerde olduğu gibi kıskançlık, rekabet ve insan harcamaya duyulan iştah hırsları ile başlangıçta gerekli ilgiyi göstermemişlerdir.* Bu yalnızlık üzerine isyan ederek Lister’i 1875’te kendisi ile yakından ilgilenen Almanya’ya gitmeye zorladı. Bu yolculuk, ülkesinde kabul görmeyen birisinin, Alman Üniversitesindeki zafer geçidi oldu.

Ameliyat yaraları üzerinde oluşan çürüme ve iltihaplanma ile ilgili bu çalışmalar aynı anda Almanya ve Amerika’da ki meslektaşları tarafından çok ilgi görmüş oralara geziler yaparak bu önemli gelişmeyi onlarla paylaşmış ve taktirle kabul görmüştür. Bu olayı yapan canlının varlığı kabul görmesine rağmen henüz bulunamamıştı.

Bu yıllarda küçük bir Alman kasabasında bir köy hekimi olan Robert Koch, yaralanmalarda ve ameliyat kesilerinde cerahat, yankı ve ateş yapan, Pasteur’un tahmin ettiği ve Lister’in varlıklarını uygulama ile ortaya koyduğu fakat görmedikleri, yaşayan küçük canlıları “mikropları” kanıtladı.

Dr. Robert Koch mikroskobik olarak “Koch” ismini verdiği yuvarlak bakterileri ortaya çıkarmıştır. Bunlar ameliyatlarda ve sonrasında hastalarda cerahat ateşi, lenfanjit, tetanos, flegmon gibi hastane hastalıklarının mikroplarını bularak o asrın cerrahisinde çığır açmıştır.

Bu iki harika buluşun gelişmesi cerrahide atılım yıllarını başlatacaktır. Ameliyatlarda kullanılan enstrümanların sapları odundan yapılırken sıcak ve buhara dayanıksız olmaları nedeni ile metalden yapılmaya başlanılmıştır. Eller

kaynar su ve buhara tahammül edemiyordu. 80'li yılların ikinci yarısında eller, yıkanmaya ve fırçalanmaya başlandı. Steril bezle, alkol ve süblimat'a emdirilmiş tamponlarla ovuldu. Aynı yıllarda Avusturya'lı Mikulicz buharla sterilize edilmiş keten eldiven giymeye başladı.

1890'da Amerika'da Josh-Hopkins Üniversitesinde, W.Steward Halsted kendi üzerindeki deneyimi ile kokain kullanarak lokal anesteziyi bulmuştur. Özellikle troid ve meme hastalıkları üzerine çalışmaları olan Halsted o yıllarda lastik eldiveni bularak çığır açmıştır.

1880'li yıllarda Fransa'da Pean, Viyana'da Billroth ve Mikulicz mide cerrahisinde dünyada ün yapıyorlardı.

1889 yıllarının başında genç bir cerrah olan Chicago'lu John Benjamin Murphy akut apandisit'te erken ameliyat önerisi ortaya atarak büyük bir atılım ve görüş getirmiştir. Böylece akut apandisit vakalarında ilk belirtilerden sonra, bu günde kabul edilen, hemen ameliyat yapılması kanununu Murphy gerçekleştirmiştir. (*Thorwald 2005*)

5

ÜNİVERSİTE REFORMUNDAN SONRA İSTANBUL, ANKARA VE İZMİR'DE CERRAHİ (BAZI ANILAR VE YAŞADIKLARIMLA)

İstanbul Tıp Fakültesinde Cerrahi

İyi bir cerrah olabilmek için çok ama çok çalışmanın yanında, iyi insan olmak, üstün insani ilişkileri ve diğer tıp dallarından farklı olarak doğuştan yetenekleri olması gerektiğini, daha 50'li yıllarda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğrenci iken cerrahi dallarında eğitim ve staj yaparken düşünüyordum. O kararlılıkla cerrah hocalarımı gözlemler ve hayranlık duyardım.

1933 Üniversite Reformu ile Almanya'dan gelenlerden Prof. Dr. Rudolf Nissen Cerrahpaşa Hastanesi I. Cerrahi Kliniğinin kürsü başkanlığında 1939 yılına kadar ülkemizde kalmış son derece değer verilen bir cerrahtı. Genel cerrahinin tüm dallarında, göğüs, kalp gibi kalıcı teknik ve bilimsel atılımlar yapmıştı. Onun bıraktığı cerrahi atılımları devam ettirenlerden I.cerrahi kliniğinde Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan, Doç. Dr. Bedii Gorbon, Doç. Dr. Baha Sezer, 2 cerrahi kliniğinde de Ord. Prof. Dr. Kemal Atay (Kara Kemal), Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp, Doç. Dr. Bülent Tarcın, Doç. Dr. Fikret Karaca, Doç. Dr. Şinasi Güçhan, 3 cerrahi kliniğinde de Ord. Prof. Dr. Fahri Arel, Prof. Dr. Derviş Manizade, Doç. Dr. Nihat Dorken, eksperimentel cerrahi kliniğinde Prof. Dr. Şinasi Hakkı Erel, Doç. Dr. Süleyman Dırvana, Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniğinde Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil hocalarımın cerrah olmaları, yaptıkları ameliyatlara insanlara yeniden yaşam vermeleri bana ilahi bir güç gibi gelirdi. Hocam olarak kendilerinden gurur duyardım. Onlar, 1933 de cumhuriyetin en önemli reformlarından olan Üniversite Reformu ile Darülfünun'ndan sonra kurulan İstanbul Üniversitesinin hocaları idi. Prof. Dr. Rudolf Nissen'in öğrencilerinden M.Kemal Öke ile Op. Dr. H. Bumin'in

Resim 51. Nissen'in ders kitabı, 1938. (Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu, s 220)

ismini ve cerrahiye katkılarını çok duyuyorduk. O dönemde tüm bu isimler ülkemizde olduğu gibi, uluslar arasında da ün yapmışlardı.

1955 yılında cerrahi stajı yapmak üzere Cerrahpaşa Hastanesi cerrahi kliniğine çok erken gidiyorduk. Binanın giriş kapısı üstünde bir çan vardı. Her sabah sat 08 civarında çalışıyordu. Sesi işiten cerrahi çalışanları diğer hocalarından hemşiresine kadar bir koşturma ile kapıya koşuyor, kürsü başkanı Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan'ı karşıyorlardı. Hoca geliyor demek hastaların ve kliniğin bütün işlerinin en iyi şekilde yapılmış, görüşe hazır olması demekti. Eksiklikler ve aksaklıklar affedilmez ve duruma göre kim hangi sıfatta olursa olsun cezalandırmak demekti.

Resim 52. Prof. Rudolf Nissen ve bazı stajyerleri. (Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu, s 220)

Kadın doğum stajı için Haseki Hastanesine gidiyorduk. Buna benzer bir uygulamayı da orada gördük. Kürsü başkanı, ayaklı kütüphane olarak tanınmış Ord. Prof. Dr. Tefik Remzi Kazancıgil sabah kliniğe geldiğinde kapıda bazıları kendi yaşına yakın 9 doçent öğretim üyesi ve asistanlar sıraya girip karşılardı. Bu klinikte doçentlik son akademik unvandı. Profesör olmak mümkün değildi. Ancak doçentler kendi aralarında hiyerarşiye dikkat ederlerdi.

Bir gün hocamız Ord. Prof. Dr. Tefik Remzi Kazancıgil bir hastayı ameliyat yapacağı, acele ameliyathaneye gitmemiz istendi. Anfi gibi olan ameliyathanenin üst tarafında 30-40 öğrenci yerimizi aldık. Bir telaş, bir telaş insanlar koşuşturuyor. Sedyeye ile gelen hasta hızla masaya yatırıldı. Karın temizliği ve örtüsü dakikalar sürdü. O sırada kapıdan boynundan askılı muşamba bir önlük giydirilmiş olan hocamız içeriye girdi. Belden bağlamalı bir ameliyat gömleği ve eldiven giydirdiler. Hasta acele uyutulmuştu. Ameliyat başladı fakat çok kısa bir süre sonra masa üstüne ve altına su kıvamında ve renginde bir sıvı boşaldı ameliyat sona ermişti. Hocamız eldivenlerini çıkararak ayrıldı. Ekip, kalan kısmı tamamlayarak karın kapatıldı. Çok merak etmiştik. Sonradan öğrendik ki hastada sağ yumurtalıkta oldukça büyük bir over kisti varmış. Bu olayı hayranlıkla ve merakla izlemiştik.

Bu hocamızın kürsüde ki derslerini de hiç kaçırmaz en ön sıralarda olmak isterdik. Genelde doçentlerden biri kürsüye gelir konuya başlardı. Bir süre sonra kürsünün arkasında sadece Tefik Remzi Kazancıgil hocamızın girebileceği kapıdan aniden girer ve derse başlayan hoca kürsüden ayrılırdı. Genelde paramedikal güncel bir konuya başlardı. Bir seferinde Türk musikisinde makamları anlatmaya başladı. O dönemde bu konuda tanınmış olan asistan Dr. Alaaddin Yavaşca asistandı. Anfiye çağrıldı ve öğrencilerin karşısında makamlardan sorgulandı. Cevap vermekte sıkıntı çeken, son derece kibar ve centilmen olan Dr. Yavaşca mahcup bir şekilde oradan ayrılırdı.

Cerrahpaşa'da Ord. Prof. Dr. Fahri Arel ülkemizde göğüs cerrahisi konusunda bir ilki başlatmıştı. Prof. Dr. Derviş Manizade de travmatoloji, Doç. Dr. Nihat Dorken kalp, Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp plastik cerrahi konularında, Doç. Dr. Bülent Tarcan da beyin cerrahisi dışında keman virtüözü ve şef olarak ün yapmışlardı. Üniversite dışından da Op. Dr. Hazım Bumin de o dönemde ün yapmıştı.

Ankara'da 1945 senesinde açılmış olan Tıp Fakültesine kadar ülkemizde tek Tıp Fakültesi olan İstanbul'daki ve Gülhane Askeri Tıp Akademisindeki cerrahi

hocalarımız Cumhuriyet döneminde Türk cerrahinin öncüleri ve evrimcilerinden olup kişilikleri ve mesleki yaşamlarındaki başarıları bütün ülkede biliniyordu.

Ankara Tıp Fakültesinde Cerrahi

Ankara Tıp Fakültesi 1945 yılında kabul edilen bir kanunla kurulmuştur. II. dünya savaşının getirdiği ekonomik ve siyasal sorunlar bu fakültenin açılmasına uzun süre engel olmuştur. Nihayet 20 Haziran 1945 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in TBMM de yaptığı tarihi konuşma ve önerisinin kabulü ile Ankara Tıp Fakültesi 4761 sayılı kanunla resmen kurulmuştur.

Ankara Tıp Fakültesi 19 Ekim 1945 tarihinde Cebeci'de, Gülhane Hastanesi Konferans Salonunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katılımı ile görkemli bir törenle açılmıştır. Açılış söylevini kuruluşunda çok değerli katkıları bulunan büyük devlet adamı ve eğitimci Hasan Ali Yücel yapmıştır. Fakülte 1945-46 eğitim öğretim yılında 317 öğrenci ile eğitime başlamıştır.

15 Şubat 1946 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığınca iki cerrahi kliniğinin kurulması kararlaştırılmış, Gülhane Hastanesinde 60 yataklı I. cerrahi kliniği ve direktörlüğüne Gülhane'den Prof. Dr. Kamil Sokulu getirildi. 1948'de Doç. olan Hilmi Akın ve 1952'de doçent olan Galip Urak birlikte çalışıyorlardı. Numune Hastanesinde ise 60 yataklı II. cerrahi kliniği ve direktörlüğüne Numune Hastane'sinden Ord. Prof. Dr. Eduard Melchior getirildi. Bir süre sonra II. cerrahi kliniğine, Dr. Melchior'un yanına, Doç. olan Dr. Orhan Toygar ve Doç. Dr. Muhittin Ülker katıldılar. 1953 tarihinde Gülhane Hastanesi, Cebeciden ayrılarak Bahçelievler'deki yeni tesislerine taşındılar ve Cebecideki hastane binalarını Fakülteye bıraktılar. 1954 tarihinde Prof. Dr. E. Melchior'in kontratı yenilenmeyince istifa ederek ülkesi Almanya'ya döndü. Bu dönemde II. cerrahi kliniğinde Prof. olmadığı için I. cerrahiye bağlanmışsa da bazı sorunlar nedeni ile bir süre Keçiören Atatürk Sanatoryumuna taşındı. Doç. Dr. Orhan Toygar 1954, Doç. Dr. Muhittin Ülker 1955 de profesör oldular. Profesör olan Orhan Toygar kura ile kürsü direktörü oldu. 1957 yılında da Prof. Dr. Kamil Sokullu'nun ani vefatı ile 75 yataklı I. cerrahi kliniği direktörlüğüne de Prof. Dr. Hilmi Akın atandı.

Bu dönemde cerrahi kliniklerinde Prof. Dr. Kamil Sokollu, Prof. Dr. Orhan Toygar, Prof. Dr. Muhittin Ülker, Prof. Dr. Orhan Bumin, Doç. Dr. Galip Urak, Doç. Dr. Hüsnü Göksel, Doç. Dr. Naci Ayrar, Doç. Dr. Sermet Akgün Ankara'da cerrahinin gelişiminde büyük katkılar yapmışlar, genel cerrahi konularında büyük

atılımlar ve ilkler gerçekleştirilmiştir. 1960 yılından önce cerrahi kliniklerinin öğretim üyesi kadrosu:

I. Cerrahi Kliniği	II. Cerrahi Kliniği
Prof. Dr. Hilmi Akın	Prof. Dr. Orhan Toygar
Prof. Dr. Galip Urak	Prof. Dr. Muhittin Ülker
Doç. Dr. Orhan Bumin	Doç. Dr. Naci Ayrıl
Doç. Dr. Hüsnü Göksel	
Doç. Dr. Sermet Akgün	

1958 yılında Fakülte kurul kararı ile III. cerrahi kuruldu. Böylece II.cerrahi kliniğine Prof. Dr. Muhittin Ülker ve III. cerrahi kliniğine Prof. Dr. Orhan Toygar kürsü başkanlıklarına atandılar Her iki cerrahi kliniği de 1959 yılında sanatoryumdan cebeciye taşındılar. I. cerrahi kliniği üst katı, I. kat ise II ve III cerrahi kliniklerine aitti.

1967'de genel cerrahi binasının üstüne bir kat çıkılarak II. cerrahi kliniği taşınmış, her kata bir cerrahi kliniği yerleşmiştir. Yeniden düzenlenen yatak ve ameliyathane sayıları artmıştır.

1950'li yılların başlangıcında anestezi konusunda ülkemizin içinde bulunduğu durumu, rahmetli hocamız Prof. Dr. Galip Urak bir yazısında şöyle özetlemişti.

" 1950'de ne Türkiye'de, ne Ankara'da anesteziyolojist olmadığı gibi, böyle bir branşa ihtiyaç olduğuna inananlarda hemen hemen yok denecek kadar azdı. Anestezi cihazına gelince Ankara I.Cerrahi Kliniğinde basit bir Aga marka cihaz vardı. Buda ancak yarı kapalı sistem çalışabilecek nitelikte idi. Basitte olsa bir cihazın bulunması büyük bir talih eseri olmasına rağmen bunu çalıştıracak kimse yoktu. Anestezinin ayrı bir şube olduğu ve cerrahla sorumluluğu paylaştığı hakkında bir fikir o sıralarda Türkiye'de henüz oluşmamıştı. Cerrah bütün sorumluluğu yükleniyordu. Verilen narkozda ether idi. Klinikte bulunan anestezi cihazı ile kapalı ve kontrollü sistem çalışmak kabil değildi. Yaptığımız ilavelerle to and fre sisteme çevirebildik." (Ege,1996)

Anestezi, sulfamid ve antibiyotiklerin henüz gündemde olduğu yıllar cerrahinin gelişiminde büyük katkılar sağlıyordu. O döneme kadar hastalara eğitilmiş teknisyenler tarafından Omredan cihazı ile ether anestezisi verilirken Amerika'dan ihtisas alarak gelerek. öğretim üyesi olan Prof. Dr. Sadi Sun

Cerrahpaşa'da, Prof. Dr. Cemal Öner Gureba Hastanesinde göreve başlayarak ülkemizde ilk anestezi uzmanları olmuşlardır.

İstanbul'da 1950'li yılın sonlarında anestezi uzmanları olan Dr. Sadi Sun, Dr. Cemal Öner Ankara'da ise 1959'de Tıp Fakültesinde anestezi kürsüsünde uzman olarak göreve başlayan Dr. Refik Paykoç dönemleri zamanında anestezi-de kapalı sistem anestezi devrimi başlamış, cerrahinin gelişimini sağlamışlardır. Bu döneme kadar ve o yıllarda diğer hastaneler ve Anadolu hastanelerinde hastalar açık ether veya Ombredan maskesi ether anestezisi eğitilmiş teknisyenler veya varsa geçici sürelerle görevlendirilen asistanlar tarafından verilmekte idi.

Prof. Dr. Orhan Bumin hocamız genel cerrahide büyük birikimleri ve ilkleri vardı. Anılarını yazdığı makalesinden konumuzla ilgili bölümlerini burada anmak istiyoruz. Kendisi 1943-46 yıllarında asistan iken: *“ Kan vermek gerektiği zaman vericinin ve alıcının kan guruplarına bakılır, karşılaştırmaları yapılmazdı. Aynı guruptan ise steril bir kabın içine, citrate solusyonu konur, vericinin kol venasına konan kalın bir iğneden akan kan bu kaptan toplanır ve bir yandan siteril bir bağıt ile karıştırılırdı. Sonra bu kaptan şırınga ile alınan kan, alıcıya verilir. Bir süre sonra Tchzank cihazı kullanıldı. Lastik tüpün bir ucundaki iğne vericiye diğer ucundaki iğne alıcıya takılarak kolu çevirmek sureti ile vericinin kanı çekilerek alıcıya verilir. İlk kan bankası 1948'de Askeri Gülhane Tıp Akademisinde kurulmuştur. Anılarında devamla; asistanlığımızda mide barsak kanalındaki anastomozlarında üç sıra devamlı dikiş ile dikilirdi. 1951'de Amerika'dan döndükten sonra iki sıra dikilmeye başlandı. 1959 Paris dönüşümde orada gördüğüm gibi bir sıra ve tek tek konan dikişleri 182 vakada uyguladım. Mide barsak cerrahisinde anastomozlar yan yana yapılırdı. Kesinin yara dış dudağının beslenmesini bozabileceğini görerek duodenom'daki kesiyi bu organın arterlerine paralel kesmeye başladım. Bu şekilde yapılan anastomoz'a "isoaxial" adını verdim. Aynı tekniği sağ hemikolektomi'den sonra da uygulayarak beslenme bozukluklarını önlemiş olduk.*

Amerika'dan döndükten sonra 1951'de özofagus alt 1/3'ünde oturmuş kanseri bulunan bir hastaya, endotrakeal anestezi altında, tümör rezeke edildikten sonra mideyi göğüs içine çekerek özofago-gastrostomi yaptık. Bu ülkemizde yaşayan ilk özofagus rezeksionu vakası oluyordu. Bundan sonra daha yüksekte oturmuş vakalarda da aynı tekniği uyguladık. Yine 1951'de sol akciğer üst lob bronşunda kanser bulunan hastaya sol pnömonektomi yaptık. Bu vakada Türkiye'de anatomik disseksiyon ile yapılan ilk pnömonektomi vakası oluyordu.

Romatizma ve tüberküloza bağlı "pericarditis constrictiva" 1950'li yıllarda memleketimizde sık görülen bir hastalıktı. Hidatik kiste bağlı pericarditis constrictiva tarafımdan ameliyat edildi. Bu dünyada 9 uncu vaka oluyordu.

Şimdiye kadar yapılan kalp içi ameliyatlar el yordamı ile yapılıyordu. Amerika'dan döndükten sonra 1951 de mitral darlığı olan bir hastaya komissürotomi ameliyatını yaptım. Bu tarihte kıta Avrupa'sında Fransa ve Almanya'da bu tür müdahaleler yapılmıyordu. Daha sonraki yıllarda Prof. Dr. Hilmi Akın, Prof. Dr. Galip Urak ve İstanbul'da Prof. Dr. Nihat Dorken tarafından yapılmaya devam etmişlerdir. Akciğer-kalp pompası ile ülkemizde ilk açık kalp ameliyatları, 1962 de Prof. Dr. Aydın Aytaç ve sonraları Dr. Siyami Ersek ve Op. Dr. Kemal Bayazıt tarafından uygulamaya girdi.

Kliniğimizde mide-duodenum ülser cerrahisinde cerrahi teknik çok değişik yöntemlerle yapılıyordu. Ülkemizde ilk mide rezeksionları 1932 de İstanbul'da M. Kemal Öke ve R.Nissen tarafından yapılmaya başlanmıştır. 1941 de Gülhane'de Prof. Dr. Murat Cankat, ülserlerde gastro-duodenostomi uygulamıştır. 1950 yılında II.cerrahiden Prof. Dr. Naci Ayrıl ilk defa gastro-enterostomiye ilaveten turunkal bilateral vagetomiye ilave etmiştir.

Bilimsel toplantılarımızın ana gündem maddelerinden birini mide cerrahisi oluştuyordu. Mide rezeksionu+gastro-enterostomi, gastro-duodenostomi, dikiş teknikleri (tek sıra, üç sıra), duodenum güdük kapatılma teknikleri, yan yana, uç-uca, yan yana anastomozlar, vagetomi trunkal ve 1965 den başlayarak Prof. Dr Hilmi Akın tarafından ülkemizde ilk defa uygulamaya başlanan yüksek selektif vagetomi uygulanıyor, sonuçları ve üstünlükleri tartışılıyordu.

Organ naklinde kornea transplantasyonu dünyada ve memleketimizde yapılmıştı. 1962 de böbrek transplantasyonu Amerika'da başarı ile uygulanır hale gelmiştir. Ülkemizde 1975 de Prof. Dr. Mehmet Haberal tarafından akrabalar arasında, 1978 de kadavra böbreği nakli gerçekleştirildi. Kliniğimizde de Doç. Dr. Tuncer Karpuzoğlu ve Prof. Dr. Ahmet Yayıoğlu tarafından uygulanmıştır. 1968-69 da ilk kalp nakli ameliyatları İstanbul'da Dr. Siyami Ersek , Ankara'da Dr. Kemal Bayazıt tarafından gerçekleştirilmiştir." (Bumin 2007)

1956 da I. cerrahi kliniğinde göreve başlayan Prof. Dr. Yüksel Bozer 20/05/09 tarihli yazısındaki anılarında bu dönemle ilgili önemli bazı açıklamalar yapmıştır.

" Direktör Prof. Dr. A. Kamil Sokullu yanında, Doç. Dr. Hilmi Akın, Doç. Dr. Galip Urak, Doç. Dr. Orhan Bumin hocalar vardı. O zamanlar Tıp Fakültesinin

bazı klinikleri Ankara Numune Hastanesinde görev yapardı. Bir süre sonra, (belki bir yıl sonra) Numune hastanesinde görev yapan Ankara Üniversitesi II. Cerrahi Kliniği direktörü Ord. Prof. Dr. E. Melchior oradan ayrıldı ve Almanya'ya döndü. Orhan Toygar, O ayrılmadan önce, Kamil Sokullu'nun yanında çalışmaya başlamıştı. Doç. Dr. Muhittin Ülker, bütün başasistanlar ve asistanlar hep beraber cebeciye geldiler ve bizim alt katımızdaki koridorda yerleştiler. Onlarda Kamil Sokullu'nun direktörlüğü altında çalışıyordu. Dr. Muhittin Ülker, Dr. Osman Akata, Dr. Demir Uğur, Dr. Zeki Candar hocalar o gurupta idi. Fakat gurupları bizden ayrı idi. Dr. Hüsnü Göksel ağabey takriben bir yıl sonra geldi, başasistan olarak göreve başladı.

Ben göreve başladığım zaman i..venöz. yolla hastaya serum verirdik. Ancak, o zamanlar hazır serum şişesi yoktu. Emaye lavman kaplarına kırmızı lastik boru takılır, ucuna bir enjektör iğnesi monte edilip, bir bohça içinde sterilize edilirdi. Gereğinde emaye kaba serum konur, bu hastaya bağlanır, I.V. yolla serum verilirdi. Duyduğuma göre bir önceki yaz Dr. Kamil Sokulu İtalya'ya gitmiş ve orada I.V. yolla serum vermeyi görmüş, bizde de uygulamasını istemiş. Laboratuvarımız yoktu. Dahiliye kliniklerinin kendi laboratuvarları vardı. Biz müşkül durumlarda kaldığımız zaman dahiliyedeki arkadaşlarımıza rica eder, onların sayesinde CBC yaptırırıldık. Hastaların CBC sini tespitte şaka yollu hastanın üst göz kapağını kaldırır içine bakarız, hemoglobini 11-12-13 diye bir şeyler uydururduk. 1952 de bebeklere de çocuk kliniklerinde kafa derisi yolu ile cilt altı veya karından serum verirlerdi. O tarihlerde damar içi yolu ile serum vermek pek uygulanan ve bilinen bir yol değildi. Hacettepe'ye 1957 de geçtiğimde bizler bu günkü gibi serum şişeleri ve damlalıklı plastik tüp yolu ile serum veriyorduk.

1957 de Hacettepe'ye geçtim ve Londra'da çocuk cerrahisi üzerinde çalışarak Türkiye'de ilk çocuk cerrahisini kurdum. O zamana kadar Tıp Fakültelerinde ayrı bir çocuk cerrahisi yoktu, ortopedi ve çocuk cerrahisi birlikte aynı klinikte toplanırdı. Genel cerrahlarda çocuk cerrahisini yaparlardı. Bir gün İstanbul'da Amerikan Hastanesinde Göğüs Cerrahisi şefi Prof. Dr. Fahri Arel hocayla karşılaştığımda Hacettepe'de çocuk cerrahisini ayrı bir dal olarak kurulmakta olduğunu söylediğimde "Nasıl olur? Mesela çocuk cerrahisi diyorsun onun beyni var, ortopedisi var, ürolojisi var. Bir insanın, bir çocuk cerrahinin bütün bunların hepsini aynı anda bilmesi mümkün değildir" dedi. Bu düşünce doğru idi. Zaman içinde Hacettepe'de de çocuk cerrahisi, Üroloji, ortopedi, beyin cerrahisi, kalp cerrahisi v.s. hepsi ayrı birer alt dala ayrıldı.

Birinci cerrahide iken bizim dönemimizde asistanlar bir ay nöbet tutarlardı. Bu bir ayın sonunda dört ay rahat ederdik. Bunun dışında acil serviste 2.5-3 ay arayla bir hafta süre ile nöbetimiz vardı. O zaman anestezi uzmanı yoktu. Asistanlığın ilk altı ayı anestezide geçerdi. Önceleri ombredan ile açık ether anestezisi, daha sonradan endotrakeal tüple anestezi verirdik. Diş doktoru Sait Akoğuz dışarıda anestezi eğitimi aldığı için ondan öğrendik. Lokal anestezide çok kullanılırdı. Anestezi eğitiminden sonra asistanlar şüvesterde üç-dört ay kadar çalışırdı. Yani hocaya alet vermek için hastanın ayakucundaki yerde dururdu. Sonra, kıdem kazandıkça üçüncü, ikinci, birinci asistanlığa kadar çıkardı. Genelde Dr. Kamil Sokullu'yla uzmanlar başasistan olarak yardım ederdi. Kamil Hocaya giren hocalar daima aşırı heyecanlı olurdu. Çünkü Kamil Hoca ameliyatta oldukça sinirli idi ve kızdığı zamanlar aletle vururdu. Ameliyathanelerin bir duvarı hemen hemen tamamen buzlu camla kaplıydı. Oraya röntgen filmleri flasterlerle asılır ve arkadan gelen gün ışığından istifadeyle röntgen filmlerine bakılırdı.

Bizim zamanımızda genelde ülkemizde, hele mektepli hemşire bulmak fevkalade zordu. Geceleri de bir hasta bakıcı kliniğe bakardı.

Bir gün Hüsnü ağabey (Hüsnü Göksel) geldi ve bana bir laboratuvar kuralım dedi. Çünkü hep başkalarına muhtaç oluyorduk. Bende lazım olabilecek bütün ilaçları firmalardan aldım. Bir eleman görevlendirdik. CBC leri klinikte yapıyorduk.

Kamil Hocanın ameliyatları hiç unutulacak gibi değildi. Onun her ameliyatta ayrı bir hatırası vardır. O yıllarda yapılan ameliyatlar mide rezeksyonu, kolesistektomi, barsak ameliyatları, troid ameliyatları, hemoroid ameliyatları (o zaman Whitehead usulü yapılırdı), splenektomi çoklukla yapılan ameliyatlardı. Kamil bey o sıralarda rektum kanseri üzerinde çok çalışıyordu ve rektum rezeksyonlarını yapıyordu. Asistanlığımın ilk yılları içinde iki hastayı unutamıyorum. Bunlara omuz sarkomu nedeni ile dezartikülasyon yapılmıştı. Zavallı o gençler ameliyattan sonra yataktan çıktıklarında bir süre yürürken dengelerini bulmakta zorluk çekerlerdi. Bazen karından sempatektomi ameliyatları da yapılırdı.

Hilmi Hoca zaman zaman vaka geldikçe kapalı mitral kommissürotomi yapardı ve kapalı mitral kommissürotomiye soldan yapıyordu. Lahey kliniğinde öğrenmişti. Sonra Amerika'ya gidip geldiğinde bu metodu değiştirdi, sağdan yapmaya başladı, fakat oradan pek muvaffak olduğunu sanmıyorum. Bu arada İstanbul'a gittiğimde bir hocanın Hilmi Beyin mitral ameliyatlarındaki başarısı üzerinde ne kadar sitayişkâr konuştuğunu hatırlıyorum. Ayrıca Hilmi Bey perikardiektomi

ameliyatları da yapıyordu. Perikard fevkalade kalın, kemikleşmiş, kireçleşmiş ve myokard'a çok yapışık olurdu. Müdahale için çok geç kalınmış vakalardı. Hastaların hazırlanması ayrı bir problemdi. Karınlarında çok fazla asit bulunurdu. Biz asistanlar ameliyat olacak hastanın bir gün önce trokarla karındaki asiti boşaltırdık. Asgari beş-altı litre, mayı çıkardı. Kalbin önündeki yük kalktığı için ritmi bozulmasın diye hastanın karnına bir yastık koyarak sıkıca sarardık. Klinikte Prof. Dr. Galip Urak hoca genel cerrahinin yanında akciğer ameliyatları da yapıyordu.

O yıllar hastanelerin teknolojik gelişimleri batıya göre geri idi. Ülkemizin mali sorunları büyük olduğundan satın almalar çok durgundu. Bir keresinde di-kiş için kullandığımız ipekleri alamaz olduk, eldiven sıkıntısı baş gösterdi. Koton iplikleri Yenişehir pazarından aldığımızı hatırlarım. Boya zararlı olmasın diye beyaz renkli iplik alıyordum. İğneler de şariyerli, şariyersiz oluyordu. Atravmatik iğne yoktu.

Bir süre eldivensiz olarak ameliyatlara girdik. Ne kadar farklı bir duygu. Bir-iki ay sonra Ruslar'dan yardım olarak eldivenler geldi de kurtulduk. Eldivensiz ola-rak ameliyata girildiğinden ellerin yıkanması çok önem kazanırdı. Zaten bildiğimiz beyaz sabunla fırçalanıyor, sonra teinture d'iode'u elimize boca ediyorduk.

Birinci cerrahi kliniği o yıllar içinde Ankara'da tanınmış ve halk tarafından çok iyi not alan bir klinikti ve önemli hastalar hep birinci cerrahi kliniğine, Kamil Sokullu'ya veya Hilmi Akına gelirlerdi. Orada geçen 3,5-4 yılımı hiç unutma-dım. Güzel günlerdi, çok güzel günlerdi". (Bozer'in A.Ü.Tıp Fak. I.Cerrahi Kliniği Anıları)

1960'lı yıllardan başlayarak öncelikle A.Ü.Tıp Fakültesinde, ağırlıklı olarak I. cerrahide ve İ.Ü. çapa cerrahi kliniğinde periferik damar cerrahisi uygulamaları başlamıştır. Genel cerrahi içinde bu konulara büyük önem verilmiş olup gelecekte kalp cerrahisinde ve organ nakillerinde öncülük yapmışlardır. 2000'li yıllara gelinceye kadar ülkenin pek çok kliniklerinde damar cerrahisi, modern cerrahinin gurur verici bir bölümü olmuştur.. Bu konuyla ilgili olarak vasküler cerrahinin dünyada ve ülkemizde gelişimini özet kısa bir bilgi vermeyi uygun buluyoruz.

Modern vasküler cerrahi 19.yüzyıl sonları ve 20.yy başından itibaren yapı-lan çalışmalarla kurulmuş ve özellikle II. dünya savaşı sonrası bu alanda gelişme-ler büyük ivme kazanmıştır.

Özellikle arter cerrahisinde Fransa'da, berber-cerrah olan Ambroise Paré (1510-1590) kanayan bir artere ilk sütür yöntemini uygulamış, Nikolai Eck 1887'de iki damar arasında (v.porta v. cava) ilk anastomozu gerçekleştirmiştir.

Damar cerrahisinin gelişiminde Fransa'da Dr. Alexis Carrel, Dr. René Leriche ve Dr. René Fontaine' nin önemli katkıları olmuştur.

1950'de R. Leriche'den 27 yıl sonra ilk aort bifurkasyon ameliyatı Jacques Outdot tarafından gerçekleştirildi.

1951 de ilk aort anevrizması rezeksiyonu Dr. Charles Dubost tarafından Paris'te gerçekleştirildi.

Ülkemizde vasküler cerrahi tarihinde Op. Dr. Cemil Topuzlu'nun 19.yy sonunda bir acil vaka da a. aksillarise dikiş koyduğunu ve 1897'de Moskova'da ki bilimsel toplantıda arter dikişleri hakkında bildiri sunduğunu görüyoruz. Bütün dünyada ve ülkemizde anestezinin gelişimi, sentetik greftlerin ortaya çıkışı, anjiyografi'nin gelişmesi gibi etkenlerle vasküler cerrahi eşdeğer ülkemizde de büyük gelişmeler kaydetmiştir.

Damar hastalıklarına, özellikle arter sistemi hastalıklarına A.Ü Tıp Fak. I.cerrahi kliniği, kürsü başkanı Prof. Dr. Hilmi Akın birikimleri ve uygulamaları ile özel bir önem veriyordu. Bu nedenle 1960-1962 tarihleri arasında, uzmanlık döneminde iken Dr. Ahmet Yaycıoğlu, Almanya'da damar cerrahisinde ün yapmış Würzburg Üniversitesi genel cerrahi kliniğine gönderilmiş, orada Prof. Dr. G. Carstensen ile "periferik damar cerrahisi" üzerinde çalışarak, büyük birikimle kliniğe dönmesinden sonra hasta akışında ve bilimsel ve teknikte büyük değişim olmuştur. Buna rağmen Beurger tanısı ile listelerde genellikle bilateral lomber sempatektomi veya alt ekstremitelerde amputasyon hiç eksik olmuyordu. Sıklıkla acil olarak arter emboli'leri büyük sorundu. Arterioskleroz ve tromboanjitis obliterans için ayırımında ülkede büyük yanılgılar vardı. Tanı, klinik bilgilerimiz ve muayene yöntemleri ile konuluyordu. İleri tetkik araçları yoktu.

Ülkemizde ilk aort anevrizması rezeksiyonu ve greft ameliyatı A.Ü. Tıp Fak. II. cerrahi kliniğinde 1960 yılında Dr. Osman Akata tarafından uygulanmıştı. 1962 de de I. cerrahi kliniğimizde de ilk Aorto-iliak tıkanıklık nedeni ile Prof. Dr. Hilmi Akın başkanlığında Doç. Dr. Osman Akata, Uz. Dr. Şadan Eraslan ve As. Dr. İbrahim Ceylan'dan oluşan ekip ile ülkemizde ilk defa Aorto-iliak tıkanıklıkta tahminen 5 saat kadar süren bir ameliyat'ta dacron aorta-bifemoral

bifürkasyon greft konmuştu. Hastanın her iki alt ekstremitesine kan akımı verilmiş ve iyileşmişti.

Bu gibi vakalardan sonra ve ara sıra acile gelen arter embolilerinde de çok kısıtlı imkânlar ve bilgiler içersinde yaptığımız başarılı embolektomilerden sonra damar hastalıklarına karşı ilgimiz gittikçe artmıştı. Bu ameliyatlar çok kısıtlı vasküler cerrahi seti ile yapılıyordu. Ülkede vasküler grefler yoktu. Fogarty katateri henüz dünyada yoktu. Atravmatik ipek bulunması mucize idi. Buna rağmen, bu başarılar yanında, özellikle amputasyonlar ve organ kayıplarında da çok üzülüyorduk. 1964-65 yıllarında kliniğimize 300 mili-amper gücünde seyyar bir röntgen cihazı alınmıştı. Femoro-distal, brakial, bir süre sonra da translomber aortografileri gönüllü olarak ben yapmaya başladım. Bu dönemde fakültemiz radyoloji ünitesinde angiografi yapılmıyordu. Bir yıl sonra (1965-66 olabilir) Prof. Dr. Uluhan Berk Amerika'dan gelerek radyolojide göreve başlamıştı. Cerrahide yaptığımız bu uygulamalar sağlıklı değildi. Teklif üzerine bir süre angiografileri radyoloji servisinde yapmaya devam ettik. Bu girişim fakültemizde angiografinin başlangıcı olmuştur.

Dr. A. Yayıcıoğlu'ndan sonra da Uz. Dr. İbrahim Ceylan, Fakülte Kurulu kararı ile 1967 yılı başında, bütün dünyada ün yapmış ve damar cerrahisinin kurucularından olan Prof. Dr. René Leriche, Prof. Dr. René Fontaine'in çalıştığı Strasbourg'taki Leriche kliniğinde 2 yıl çalışarak 1968 yılı sonunda kliniğe dönmüştür. Uz. Dr. Altan Tüzüner'de 1970 yılında Almanya'da Mülheim Üniversitesi genel cerrahi kliniğinde Prof. Dr. Carstensen yanında iki yıl süre ile periferik damar cerrahisinde çalışarak 1972 yılında kliniğe dönmüşlerdir. Bu yıllardan sonra da klinikte damar cerrahisine gönül veren uzman ve hocalarımızla, dünyada olduğu gibi cerrahi kliniğimizde de damar hastalıklarında tanı, tedavi ve teknik konularında büyük gelişim olmuştur.

Arter hastalıklarındaki gelişim yanında, ven hastalıklarında da teşhis ve tedavide büyük değişimler olmuştur. Alt ekstremitelerde derin ve yüzeysel sistem anjiyografik olarak incelenebiliyor, tedavide ona göre yön veriliyordu.

Bu yıllarda kliniğimize başvuran, ayaklarında ileri derecede sert ödem olan hastalarda geliyordu. Klasik ders kitaplarında fil ayağı hastalığı ismi verilen veya elefantiasis bu hastalarda lenf sistemini ilgilendiren lenfödema konusunu da incelemeye aldık. Tedavi yöntemlerini medikal ve cerrahi olarak sınıflayarak yıllar içinde bu konu ile yayınlardaki başarı oranına ulaştık. O dönemde ve 2000

yıllarına kadar ülkemizde sadece Ankara Tıp Fakültesi genel cerrahi kliniğinde Prof. Dr. İbrahim Ceylan tarafından bu grup hastalarla ilgilenen, primer lenfödema'da, mikro şirurji tekniği ile lenfadenovenöz şantı uygulayan klinikti. Angiografi tekniğinin gelişimi ile lenfanjiografi yapılarak yaptığımız şantlar'da başarı oranımız her yıl artmıştır. (Ceylan, Cerrahi 1996)

Ülkemizde damar cerrahisi konusu, Prof. Dr. İbrahim CEYLAN tarafından "Ülkemizde Vasküler Cerrahinin Başlangıcı, Vasküler Cerrahi Derneği Tarihçesi" isimli eseri Ulusal Vasküler Cerrahi Derneği tarafından 2011 tarihinde geniş kapsamlı yayımlanmıştır.

1960 -1970 Yılları Arasında A.Ü.Tıp Fak. Üç Cerrahi Kliniğindeki Öğretim Üyeleri Dağılımı

I. Cerrahi	II. Cerrahi	III. Cerrahi
Prof. Dr.Hilmi Akın	Prof. Dr. Muhittin Ülker	Prof. Dr. Orhan Toygar
Prof. Prof. Dr. Orhan Bumin	Prof. Dr. Naci Ayral	Prof. Dr. İsmail Kayabalı
Prof. Dr. Hüsnü Göksel	Prof. Dr. Osman Akata	Doç. Dr. Mecit Doğru
Prof. Dr. Sermet Akgün	Prof. Dr. Dr. Demir Uğur	Doç. Dr. Zeki Candar
Doç. Dr. Ahmet Yayıoğlu	Doç. Dr. Kamil İmamoğlu	Doç. Dr. A.Rıza Arat
Doç. Dr. Ferruh Uzer	Doç. Dr. Hüseyin Gürsoy	Doç. Dr. Kenan Kayır
Doç. Dr. Şadan Eraslan		
Doç. Dr. Kazım Ergin		
Doç. Dr. Abdülmuttalip Ünal		
Doç. Dr. İbrahim Ceylan		

A.Ü. Tıp Fakültesi I. cerrahi kliniğimizin ameliyat ve toplantılarımızın önemli gündem maddelerimizden biriside meme hastalıkları ve meme cerrahisindeki görüş ve teknik farklılıklardı. Prof. Dr. Hüsnü Göksel hocamız Amerika da, ünlü meme cerrahı Prof. Dr. Hagensın yanında eğitim almış dönüşünden başlayarak meme malign tümörlerinde radikal mastektomi ameliyatlarını hocasının ismi ile anılan bir yöntemle yapıyordu. Meme ve koltuk altı lenf disseksionları büyük bir özenle yapılıyor açık kalmış deri kısmı, bacadan alınan deri grefti ile kapatılıyordu. Ameliyatın başarılı olabilmesi ve istenen amaca ulaşabilmesi için, 5-6 saat gerekiyordu ve bu bir prensipti.. Diğer hocalarımız bu amaç için birçok

teknik uyguluyor, süre çok daha kısa oluyordu. Uzun yıllar bu konuda tartışmalar devam etmiştir. Meme cerrahisini Türkiye’de ekol yapıp, ameliyathaneye prensipler getiren örnek insan Prof. Dr. Hüsnü Göksel hocamız, 1966 yılında klinikten ayrılarak Hacettepe Tıp Fakültesine gitmiş, bu tekniği orada da devam ettirmiştir.

A.Ü.Tıp. Fak üç cerrahi kliniği 1969 da birleştirildi. Kısa süre sonra 1970 de yeniden ayrıldılar. Fakat 1974 de 1750 sayılı yeni üniversite yasası gereğince tek genel şirürji kliniği olarak yeniden birleştirilmiştir. Bu yıllarda yapılan değişim ve özet başlıca ameliyatlar:

- Post operatif erken kaldırma kavramı yerleştirilmesi ve memleketimizde yerleştirilmesi
- İlk mitral stenozu ameliyatı yapılarak kalp cerrahisine ilk adımın başlaması
- Konsrikatif perikarditlerde perikardiektomi uygulaması
- Translomber aortografi ve diğer arteriografilerde başlangıç
- Aorto-abdominalis anevrizması nedeni ile sentetik greft kullanılması
- Portal hipertansiyonda mezo-kaval dacron greft kullanılması
- Mide rezeksinlerinde duodenal stump’ın özel bir teknikle gömülmesi
- Safra kasesi cerrahisinde anatomik disseksiyonla uygulamasının yerleştirilmesi
- Vagotomi çeşitlerinin uygulama ve yayılması
- Rektal prolapsuslarda suspension ve fiksasyon yöntemi uygulaması
- Tıkaçıcı arter hastalıklarında venöz basınç değişikliğinin tanıdaki önemi
- İnguinal hernilerde fascia transversalis’in öneminin belirtilmesi
- Üst extremité arterlerini tutan tıkanmalarda supra torasik sympatektomi konuların cerrahide uygulanması ve yayılmasında öncülük yapılmıştır. (Ege 1981)
- Sub-klavian Steal Sendrom’da kısa segment tıkanıklarında supra-klavikuler kesi ile göğüs açmadan Prof. Dr. İbrahim Ceylan tarafından desobriksiyon veya karotid-subklavial by pass uygulanması.

- Prof. Dr. İbrahim Ceylan tarafından A.Femoralis Profonda yönünde debi artırıcı yöntemler. Profondoplasti teknikleri
- Prof. Dr. İbrahim Ceylan tarafından Lenfödemalı hastalarsa cerrahi tedavi-mikro şirürji- lenfatiko-venöz chant ameliyatları

1960-1970'li yıllarda, özet bilgi olarak verdiğimiz bu hastalıkların, kısıtlı tetkik araçlarına rağmen, değerlendirilmesinde ve yurt dışına özellikle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere'ye giderek modern cerrahi'nin baş döndürücü bir süratle geliştiği dünyamızda ameliyat tekniklerinin uygulanmasında Prof. Dr. Hilmi Akın öncülerindendir.

Bu yıllarda bütün dünyada cerrahide büyük gelişimler ve değişimler başlamıştı. Özellikle 2 aralık 1968 de Güney Afrika da Cat Town şehrinde Groote Schuur hastanesinden gelen şok etkisi yapan bir haber tüm tıp mensupları ve halkta şok etkisi yapmıştı. Prof. Dr. Chrisaan Barnard, 30 kişilik bir ekiple, 6 saat süren bir ameliyatla tarihte ilk kalp nakli ameliyatını yapmış ve başarılı olmuştu. Bu haber verildiği gün ben yurt dışında Fransada idim. Hayat ve aktiviteler bütün dünyada olduğu gibi durmuştu. Hasta yeni kalbi ile 18 gün yaşadı ve akciğer infeksiyonundan öldü. Bu olay organ nakilleri için bir başlangıç ve bir büyük reform oldu. Var olan ümitler ve hazırlıklar hızlandı. Aradan geçen kısa bir dönem sonrada bir çok ülkeden kalp nakli haberleri gelmeye başladı. Bu olaydan bir yıl sonra Ankara Yüksek İhtisas hastanesinde Dr. Kemal Beyazıt ve bundan iki gün sonrada İstanbulda Siyami Ersek Hastanesinde iki başarılı kalp nakli ameliyatı bütün dünyaya duyuruldu. 1989'da Koşuyolu Hastanesinde Dr. Cevat Yakut ve Dr. Ömer Beyazıt tarafından bir kalp nakli daha yapılmış bu hasta uzun yaşamıştır.

Cerrahi klinikleri ve Prof. Dr. Hilmi Akın başta olmak üzere tüm öğretim üyeleri ülkede ün yapmıştı. Bu klinikte mesleki hiyerarşi, kıdem, otorite, İstanbul'daki Cerrahpaşa Hastanesi cerrahi kliniğine benziyordu. Ameliyatlar, hasta bakımı, seminerler, bilimsel toplantılar çok düzenli bir program içinde yapılıyordu. I.cerrahi kliniğinde 1950 yılının ikinci yarısından 1975 yılına kadar haftada iki gün Prof. Dr. Hilmi Akın tarafından mitral stenoza ve perikarditis'te perikardiektomi ameliyatları yapılıyordu. 1975 yılında kalp-damar cerrahisi kliniği resmen açıldıktan sonra bu ameliyatlara son verildi.

A.Ü.Tıp Fakültesi'nde her üç cerrahiden de bütün yurt sathına yayılan ünlü cerrahlar yetişmiş, ayrıca Hacettepe ve Ege Üniversitelerinin kuruluşlarında

öğretim üyesi ve yardımcıları ile desteklemiştir. Daha ileri dönemlerde sırasıyla 1967'de Diyarbakır ve 1972'de Antalya'da yeni üniversitelerin nüveleri olan, Ankara Üniversitesine bağlı Tıp Fakültelerinin cerrahilerini kurmuş, öğretim üyeleri vermiş ve yönetimlerinde görev almışlardır.

1974 tarihinde Tıp Tarihi ve Deontoloji kürsüsü, öğretim üyesi bulunmadığından genel cerrahi ile birleştirilerek, başkanlığına Tıp tarihi ile ilgili olduğu için Prof. Dr. Hilmi Akın getirilmiş, böylece cerrahinin yasal ismi, 1981 yılına kadar Genel Şirürji, Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü ismini almıştır. 1981 yılında Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü ayrılmış, bu tarihten sonra tekrar Genel Şirürji Kürsüsü olarak görevini sürdürmüştür.

1975 sonrası ve 80'li yıllarda ülkemizde, birçok cerrahi klinikleri, çağın bilgi ve teknik gelişimine paralel gelişmeleri yakından izlemiş, uygulamış ve bu birikime sahip cerrahlar yetiştirerek ülke cerrahisine önderlik etmiştir. Bu günkü cerrahinin gurur duyulan gelişimine temel olabilecek o yılların atılımlarından başlıcalarının genç cerrahlar tarafından bilinmeli ve hatırlanmalıdır.

1985 yılı genel cerrahide büyük değişim ve yenilenme dönemidir. İbni Sina hastanesin de üç katta 225 toplam yatak sayısı, son teknoloji ile donatılmış modern bir ameliyathane, 12 yataklı yine modern yoğun bakım ünitesi yenilenmiş, toplantı salonları ile yoğun bir çalışma dönemi başlamıştı. Cumhuriyet döneminin kurduğu ilk ve gelişmiş üniversitenin cebeci kampüsündeki 70 yatak dâhil 300 yataklı cerrahi kliniğinin bütün imkanlara rağmen günün şartlarına uygun değişime ihtiyacı vardı. İletişim, haberleşme, hasta odalarının yenilenmesi, rutin acele tetkiklerin yapılabilceği bir laboratuvar, yönetim bölümünün yenilenmesi, öğrenciler için kütüphane, pot-operatif erken uyandırma ve yoğun bakım bölümleri bu dönemde yapıldı.

Tüm öğretim üyeleri, uzmanlar ve asistanlar, üniversiteler dâhil diğer hastanelerde alışlagelmiş aynı düzeni ve aynı çalışma koşullarını uygulamaktaydılar. Gelişmiş ülkelerin birçoklarında, bazı kliniklerde anatomik ve fizyolojik sistemlere uygun departmanlar ve çalışma gurupları oluşturulmuştu. Böylece aynı sistemdeki hastalar bir bölümde toplanacak, çalışma disiplini oluşturulacak, personel bu yönde eğitilecek, öğretim üyeleri ve yardımcıları bilimsel çalışmalarda ve araştırmalarda bu yönde daha çok yayın yapacak, ulusal ve uluslararası alanda fakültemiz ve öğretim üyelerimiz tanınacaktı. Bu gün bu değişimin 20. yılında olumlu bilimsel sonuçları yaşayanlar tarafından takdirle anılmaktadır.

Bu konuda anabilim dalı başkanı olarak bu değişimin gerekliliğine inanmakta kesin kararlı idim. Öğretim üyesi arkadaşlarımla örneğini vereceğim gerekçeli kararı görüşmek, görüşlerini almak üzere son toplantı için sevgili arkadaşım Prof. Dr. Semih Başkan'daki değerli arşivlerinden kendine yapılan toplantı daveti ve çalışma düzeni taslağını 1992 yılının şartlarında bilgi edinmeniz için sizlere sunuyorum.

Prof.Dr.Semih BASKAN
Sayın
Doç. Dr.

Genel Cerrahi Anabilim Dalımızda uygulanmaya geçilecek yeni çalışma ve araştırma gruplarının disiplinleri ve çalışma yöntemleri konusunda bazı prensipler ekte sunulmuştur.

Konu üzerinde görüş ve düşünceleri tartışmak üzere 28.01.1992 Salı günü 13.00'de 0 kat (Kafeterya bitişiği) toplantı salonunda bekler saygılar sunarım.

Prof.Dr. İbrahim CERRAN
Genel Cerrahi Anabilim
Dalı Başkanı

Genel Cerrahi Anabilim Dalımızda yeni çalışma düzeni ile ilgili 17.01.1992 günü yaptığımız toplantıda:

- 1- Damar Cerrahisi
- 2- Transplantasyon Cerrahisi
- 3- Endokrin+Meme Cerrahisi
- 4- Karın Cerrahisi (Kül)
- a) Hepato-bliyer
- b) Kolo-rektal
- c) Gastrointestinal

Çalışma ve araştırma gruplarının oluşturulması büyük oranda destek görmüştür. Bunlara ilaveten, cerrahi araştırma laboratuvarı, acil cerrahi birimleri ile ilgili girişimde bulunulması tavsiye edilmiştir.

Konuşmaların özeti sonucunda bu çalışma ve araştırma gruplarının çalışma disiplinin bilinmesinin ve açıklığı kavuşturulmasının gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma düzeni ile yeni bir bilim dalı kesinlikle kurulmamaktadır. Genel Cerrahi bütünlülüğü hassasiyetle korunmaktadır. ve korunacaktır, ayrıca aramızda bir ayrılma söz konusu değildir. Sadece klinik içinde bir çalışma disiplini veya yeni bir çalışma düzeni getirilmektedir. Bu konunun mevcut yasalar veya yönetmeliklerle ilişkisi yoktur.

Bu yeni çalışma düzeni Öğretim Üyelerimizden hemşirelerimize kadar bütün klinik personeline yeni bir çalışma disiplini getirmektedir, Özetle:

1- Öğretim Üyelerimiz istedikleri çalışma disiplini seçeceklerdir, kliniğimizi oluşturan A,B,C blokları çalışacak Öğretim Üyelerinin sayısına göre disipline ayrılacaktır, ayrılan bloğun özel odaları bu blokta çalışacak Öğretim Üyelerine tahsis edilecektir.

2- Uzmanlar, ilk iki yıllarında her disipline en az 6'şar ay süre ile rotasyon yapacaklar 3'üncü yıllarında seçecekleri iki disipline çalışacaklardır.

3- Asistanlar belirli sürelerle her disipline çalışacaklardır.

4- Hemşire ve yardımcı personel aynı disipline çalışacaktır.

5- Öğrenciler her disipline rotasyonla çalışacaklardır.

6- Polikliniğe başvuran hastalar ilgili disipline yatırılacaktır.

7- Acil hastalar'da ilgili disipline yatırılacaktır.

8- Ders programları yapılırken, disiplinin dersleri o disipline çalışan Öğretim Üyelerine verilecek, genel konular Öğretim Üyeleri arasında eşit olarak dağıtılacaktır.

./..

devam edecektir.

10- Cebeci kampüsü çalışması her disiplinden seçilen yeterli sayıdaki Öğretim Üyelerinden oluşan grupların rotasyonu ile yönetilecektir.

11- Ameliyathane disiplinlere göre değil şimdi olduğu gibi Öğretim Üyelerine tahsis edilecektir.

12- Arşiv müşterek olacaktır.

13- Hasta dosyaları, aynı kalacak fakat Özelliği olan disiplin gerekli gördüğü formları dosyasına ekleyecektir.

Disiplinleri seçen Öğretim Üyeleri kendilerine tahsis edilen blokta müşterek çalışacaklar, disipline ait hastaları yatırarak, hazırlatarak, tedavi ederek, araştırma ve eğitimi bu konularda yoğunlaştıracaktır. Bu Öğretim Üyeleri hazırlayacakları protokola göre çalışmalarını kendileri planlayacaktır. Bu disiplinlerin başkanı yoktur, Anabilim Dalı Başkanı yürütmeden sorumludur ve koordinasyonu sağlar.

Cerrahi araştırma laboratuvarı kurulması, Öğretim Üyesi, Uzman ve Araştırma görevlilerinin bu laboratuvarında çalışmaları birinci planda arzladığımız ve gerçekleştirmek istediğimiz bir amaçtır. Bu yönde planlama çalışmaları başlamış olup gelişmeler hakkında bilgi verilecek ve sizlerdende yardım istenecektir.

Acil Cerrahi disiplini eklenmesi şu anda mümkün değildir, bildiğiniz gibi Dekanlık yeni bir Acil Servis inşaatını başlatmıştır. Bu tesis yataklı ve ameliyathaneli bir servis olacaktır, işletmeye alındığında patronajının, Genel Cerrahi Kliniğinde olması ve ilgili çalışma şekli konusunda Dekanlığımızla temasa geçilecektir.

Transplantasyonun tek başına bir ünite olması ve multi disiplinler çalışma yapması yine Dekanlığımızın tasarrufundadır, olayların gelişiminde bu konu ile ilgili görüş ve düşüncelerimize multi disiplinler toplantılarda dile getirilecek ve en ideal çalışma düzeni oluşturulması sağlanacaktır.

Kliniğimizde sık sık sözü edilen alt yapı eksikliği, bu çalışma disiplini kurulup çalışmaya başladıktan sonra ortaya konacak gereksinimlere göre yeniden kurulacaktır, ideal alt yapıyı disiplinle çalışanlar kuracaktır.

Periferik damar cerrahisi ve transplantasyon Ünitesi özellikleri dolayısı ile ikinci bir tercih nedenidir.

Kısaca özetlediğim bu çalışma ve araştırma gruplarının, kliniğimiz için çok yararlı olacağına inanıyorum. Sizlerden konuya olumlu yaklaşım, olumlu katkılar ve fedakarlık bekliyorum.

Saygılarımla

Prof. Dr. İbrahim Ceylan

Toplantı sonrası tam bir görüş birliği olmamasına rağmen çoğunluğun desteğiyle 1992 yılı şubat ayı içerisinde klinik çalışma üniteleri ve bölümleri 225 yataklı cerrahi kliniğimizde belirlendi. Öğretim üyeleri yazılı istekleri üzerine kararlaştırılan bölümlerde görevlendirildi. Ülkemizde tüm cerrahi kliniklerinde bu değişim ilkti ve öncülük etmiştir

Klinikte uygulamayı düşündüğümüz çalışma gurupları:

- Vasküler Cerrahi
- Hepato- Biliyer Cerrahi
- Endokrin-Meme Cerrahi
- Kolo- Rektal Cerrahi
- Gastro- İntestinal Cerrahi
- Transplantasyon Cerrahisi

şeklinde kararlaştırılmış olup, uygulamaya geçiş süresince zorluklarla karşılaşılırsa da bu dönemlerde sorunları aşmada anabilim dalı başkanı Prof. Dr. İbrahim Ceylan'ın kararlılığı ve fakülte dekanı Prof. Dr. Semih Başkan'ın desteği etkili olmuştur.

İbni Sina hastanesi genel cerrahi kliniğinde çalışma disiplinleri, bölümler ve görevlendirilmeler yapılarak bu durum dekanlığa bildirilmişti. Bu değişime karşı bazı arkadaşlarımızdan eleştirilerde almakta idik. Konu fakülte kurulu gündemine getirerek kabul görmüş ve karar tebliğ edilerek kesinleştirildi. Fakültemizde bazı kliniklede de buna benzer çalışmalar vardı. Dekanlık birde yönerge hazırlayarak yayınlamıştı.

Cerrahi kliniğinde yapılan tüm bu değişim ve bilimsel çalışmalar ülkede birçok üniversite hastanelerinde örnek olmuştur. Son derece olumlu sonuçlar alınan bu değişimin 20. yılında halen uygulama sıkıntısı çeken cerrahi klinikleri mevcuttur.

Toplantı Sayısı	Karar Sayısı	Karar Tarihi
32	35	14.12.1995

Fakülte Kurulumuzun 27.12.1994 gün ve 24/71 sayılı kararı ile kabul edilen "A.Ü. Tıp Fakültesinde Anabilim/Bilim Dalları ve Unitelerin Kurulması ile ilgili Yönerge" doğrultusunda Bölüm Başkanlıklarından alınan öneriler incelendi. Buna göre;

A) Aşağıda belirtilen Anabilim/Bilim Dallarındaki Unitelerin görevlerinin devamına

GENEL CERRAHİ ANABİLİM DALI :

Gastro-İntestinal Ünitesi

Hepato-Bilier Ünitesi

Endokrin ve Meme Cerrahisi Ünitesi

Kolo-Rektal Ünitesi

Vasküler Cerrahi Ünitesi (Arter, Ven, Lef Sistemi)

PATOLOJİ ANABİLİM DALI :

İmmünpatoloji Ünitesi

NÖROŞİRÜRJİ ANABİLİM DALI :

Fonksiyonel Nöroşirürji Uygulamaları Ünitesi

Epilepsi Cerrahisi Ünitesi

Pediyatrik Nöroşirürji Ünitesi

Vasküler Nöroşirürji Uygulamaları Ünitesi

KULAK BURUN BOĞAZ ANABİLİM DALI :

Odyoloji Ünitesi

Endoskopik Sinüs Cerrahisi Ünitesi

Dekan
Prof. Dr. Semih BASKAN Prof. Dr. Kaplan ARICI Prof. Dr. Güler FİNEK Prof. Dr. S. AKER Prof. Dr. X.X.X.X.X
C.Akbay İ.Candan E.Arasıl O.Özatamer

Prof. Dr. X.X.X.X.X Prof. Dr. X.X.X.X.X Doç. Dr. H.ERKUT Doç. Dr. X.X.X.X.X Yrd. Doç. Dr. X.X.X.X.X
A.Özden Ç.Erol S.Kemahlı H.Karaoğuz

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ

Yönetim Kurulu Kararları

Toplantı Sayısı	Karar Sayısı	Karar Tarihi
230	3425	5.1.1996

Fakülte Kurulunun 14.12.1995 tarih ve 32/95 sayılı Kararı ile aşağıda belirtilen Anabilim/Bilim Dallarındaki Ünitelerin kurulması uygun görülmüştür. Aşağıda belirtilen Ünitelerin ilgili anabilim Dalında görev öğretim üyeleri ile birlikte hizmete devam etmelerine oybirliği ile karar verildi.

GENEL CERRAHİ ANABİLİM DALI

Gastro-İntestinal Ünitesi :

Prof.Dr.Atilla Törüner
Prof.Dr.Erdal Anadolu
Prof.Dr.Ercüment Kuterden

Hepato-Bilier Ünitesi :

Prof.Dr.İbrahim Ceylan
Prof.Dr.Tuncay Ertunç
Prof.Dr.Akın Önbayrak
Prof.Dr.Nusret Aras

Endokrin ve Meme Cerrahisi Ünitesi :

Prof.Dr.Kazım Ergin
Prof.Dr.Semih Başkan
Doç.Dr.Semih Aydınтуğ

Kolo Rektal Ünitesi :

Prof.Dr.A.Rıza Arat
Prof.Dr.Ercüment Gürel
Doç.Dr.Ciham Bumin

Vasküler Cerrahi Ünitesi (Arter, Ven, Lef Sistemi) :

Prof.Dr.İbrahim Ceylan
Prof.Dr.altan Tüzünler
Prof.Dr.Erdal Anadolu

PATOLOJİ ANABİLİM DALI

İmmünpatoloji Ünitesi :

Prof. Dr. Özden Tulunay

Dekan
Prof. Dr. Semih BASKAN

Prof. Dr. Kadir BAHAR

Prof. Dr. İlker OKTEN

Prof. Dr. Nail ÇAĞLAR

Doç. Dr. Osman İLHAN

Doç. Dr. Olca AYDINTUĞ

Yrd. Doç. Dr. ~~Özkan Kızılcık~~

Güner TOKUZ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİNDE ANABİLİM-BİLİM DALLARI VE ÜNİTELERİN KURULMASI İLE İLGİLİ YÖNERGE*

AMAÇ: Fakültemizin değişik Anabilim ve Bilim dallarımızca Fakülte Kuruluna yapılan başvuruların değerlendirilmesinde, genel bir çerçeve ve ülkemizde bu birimlerin kurulması konusunda temel ilkeleri belirlemektir.

Tıptaki hızlı gelişmeler gelecekte neler olabileceğini kestirmede güçlük yaratmaktadır. Bu öneri ile hiçbir şekilde bir Anabilim Dalı içinde yeni bilim dallarının gelişmesi engellenmiş olmayacaktır. Anabilim dalları içerisinde üniteler halinde geliştirilecek olan birimlerin ileride bir bilim dalına dönüşmesi ayrı bir konu olarak dönüşmesi ayrı bir konu olarak ele alınmalıdır.

Yönergenin hazırlanmasında iki ana ilke olarak :

- 1) Hızlı bir gelişim ve değişim içindeki tıp bilimlerinde tüm yeniliklere açık olması
- 2) Anabilim dalları içinde yapay bölünmelere neden olunmasının önlenmesi esas alınmıştır.

TANIMLAR:

1)Anabilim Dalı: Bölümü oluşturan ve eğitim-öğretim, uygulama ve araştırma faaliyetlerinin yürütüldüğü akademik bir birimdir. Anabilim Dalı, kurulmasına üniversitelerden gelecek önerilere göre Yükseköğretim Kurulu karar verir (Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinin 16.maddesi).

2)Bilim Dalı: Bilim Dalı , Anabilim Dalı içinde eğitim-öğretim, araştırma ve uygulama yapan bir birimdir. Bilim dalları, ilgili Anabilim dalı başkanı, bölüm başkanı ve dekanın ortak önerileri üzerine Yükseköğretim Kurulunun olumlu görüşü alınarak Üniversite Senatosunun kararı üzerine kurulur (Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliğinin 17. Maddesi).

* A.Ü.Tıp Fakültesi Fakülte Kurulunun27.12.1994... gün ve..24/71 sayılı toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir.

ANABİLİM VEYA BİLİM DALI KURULMASI AMACIYLA DEKANLIĞA YAPILACAK ÖNERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE TEMEL İLKELER

1) Kurulacak anabilim veya bilim dalının Sağlık Bakanlığınca veya Üniversiteler Arası Kurulca ana veya yandal uzmanlık dalı olarak tanınmış olması

2) Başvuru öncesinde anabilim/bilim dalı içinde ilgili dalda yandal uzmanlık eğitimi verebilecek bir organizasyonun tamamlanmış olması gerekir.

EĞİTİM BİRİMİNİN ORGANİZASYONUNDA YETERLİLİK ŞARTLARI

a) Anadal/yandal uzmanlık eğitimi verebilecek öğretim elemanı kadrosuna sahip olması

b) Anabilim Dalı-Bilim dalının eğitim ve hizmetlerini yürütebileceği alt yapının hazır olması (dersane, laboratuvar v.s.)

c) Anabilim Dalı-Bilim dalının kurulmasında gereksinim duyulan yardımcı sağlık personeli ve idari personelin temini öncelikle ilgili anabilim dalınca yapılmalıdır. Olanak bulunduğu takdirde Rektörlük , Dekanlık ve Hastane Genel Yöneticiliğince karşılanmasına çalışılmalıdır. Ancak Anabilim Dalları yeni akademik ve idari kadroların alınması amacına yönelik yapay bir yapılanmaya götürülmemelidir.

d) Anabilim Dalı-Bilim dalını oluşturacak akademik ve idari kadro teklif tarihinde anabilim dalı bünyesinde teşkil edilmiş olmalıdır.

e) Personel gereksiniminin sağlanamaması diğer tüm şartlar olsa bile fonksiyonel bir Anabilim Dalı-Bilim dalının kurulmasına ve gelişmesine engeldir. İlgili yönetim birimlerince bu personelin temin edileceğine dair güvence olmadıkça Anabilim Dalı-Bilim dalının açılması geciktirilmelidir.

Öneri ile sağlanması amaçlanan yararlar:

1*. Bilim Dalının eğitim birimi olarak yetiştireceği elemanlara vereceği belgenin bakanlık tarafından tanınması şartı kurulacak bilim dalına ülkemizde fonksiyonel kılınacak ana unsurdur.

2*. İkinci madde ile getirilen şartlarla ülkemizde yandal uzmanlığı olarak kabul edilmiş olsa bile bilim dalı içerisinde henüz organizasyonu tamamlanmamış yapay birimlerin ve bölümlerin ortaya çıkması önlenmiş olacaktır. Yetersiz şartlarda açılacak ve dolayısıyla yetersiz eğitim verecek bir bilim dalının açılması bu şekilde engellenmektedir.

Sağlık Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu ve Tıp Eğitim Konseyi ile yapılacak işbirliği sonucu bu ilkelerin ülke genelinde kabul ettirilmesi ile yan dal uzmanlığı konusunda çarpık bir eğitim-öğretim sisteminin gelişmesine engel olunacaktır.

ÜNİTE

1) Bir ünitenin kurulabilmesi için gerekli eğitim ve hizmetlerin yürütüleceği alt yapının hazır olması ve bu birimde görev alacak öğretim üye ve öğretim elemanlarının mevcut olması ve mevzu bahis konuda yetişmiş olması gereklidir.

Ünite, kuruluş şekline bağlı olarak akademik ve idari yönden doğrudan Dekanlık veya Anabilim Dalına bağlıdır.

2) Ünite Yöneticisi:

Anabilim veya Bilim dalı Akademik Kurulunun olumlu görüşü ve başkanının önerisi ile üç yıl için Dekan tarafından atanır.

3) Ünite Yöneticisinin Görev ve Yetkileri:

Ünitenin kuruluş amacına yönelik faaliyetlerini yönetir ve yürütür. Akademik ve idari yönden Dekanlık, anabilim dalı ve/veya bilim dalı başkanına karşı sorumludur.

4) Üniteye görevlendirilen Öğretim elemanları Anabilim Dalı-Bilim Dalı Akademik Kurulu ve Başkanı tarafından teklif edilen isimler içerisinde Tıp Fakültesi Yönetim Kurulunca belirlenir.

YÜRÜRLÜK

Bu yönerge esasları Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı tarafından yürütülür.

1978 yılında başlayan ve her çarşamba kliniğimizde yapılmakta olan böbrek nakillerinin yanı sıra, diğer organ nakillerine, özellikle de karaciğer nakline başlamak gerekiyordu. Dünyada ilk karaciğer nakli 1963 de yapılmıştı. Ankara’da Başkent Üniversitesinde ve İstanbul’da karaciğer nakli yapılmakta idi. Ankara üniversitesi tıp fakültesi geç kalınmıştı. Uzun dönemde 1990’lı yıllara kadar bu konu için Amerika’da eğitilmiş uzmanlarımızla, her türlü bilgi, teknik donanımlarla karaciğer nakline hazırdık. Ankara’da karaciğer nakline hazır ikinci cerrahi kliniği idik. Konu ile ilgili gastro- enteroloji kliniği anabilim dalı başkanı Prof. Dr. Özden Uzunaliçoğlu, nefroloji bilim dalı başkanı Prof. Dr. Bülent Erbay ve anesteziyoloji ve reanimasyon anabilim dalı başkanı Prof. Dr. Birsan Saygın ile genel cerrahi anabilim dalı başkanı Prof. Dr. İbrahim Ceylan başkanlığında toplantılar yapıldı. Alıcı ve vericiler her türlü tetkik ve incelemeler yapılarak izlendi.

Nihayet 6 Ocak 1994 de hepatit C sebebi ile terminal dönemde bulunan sirozlu hastamız Şahmettin Özdemir’e, trafik kazası sonucu hayatını kaybeden genç bir hastanın karaciğeri nakledilerek fakültemizin cerrahi kliniğinde ilk karaciğer nakli gerçekleştirildi. Yaklaşık 9 saat süren ameliyattan sonra yoğun bakımda iki gün kalan hasta üçüncü gün servise alındı. 4. günden itibaren günlük yaşamına başladı. Bu konuda kararlılıkla hazırlanan cerrahi kliniği ve büyük bir özveri ile çalışan Prof. Dr. Erdal Anadol, Prof. Dr. Haluk Gökçora, Uz. Dr. Sadık Ersöz, Uz. Dr. İskender Alaçayır. Uz. Dr. Ahmet Türkçapar, Dr. Uğur Kuşbaşıoğlu ameliyat ekibi idi. Dönemin Fakülte Dekanı Prof. Dr. Semih Baskan tarafından 28 Ocak 1994 tarihinde anabilim dalı başkanı Prof. Dr. İbrahim Ceylan’a gönderdiği bir yazı ile dekanlığın takdirlerini ve şükranlarını sunmuştur.

28 Ocak 1994

Sayın Prof.Dr.İbrahim CEYLAN
Genel Cerrahi Anabilim Dalı Başkanı

Yaklaşık 60 yıllık bir geçmişi olan fakültemizde Türkiye'deki kurumlar arasında 3. olarak Karaciğer Transplantasyonu girişimi 6 Ocak 1994 tarihinde başarı ile gerçekleştirilmesi bizlere onur ve kıvanç vermiştir.

Hastanın kısa bir süre içinde düzelmesi ve 28 Ocak 1994 tarihinde sağlığına kavuşarak taburcu olması bizler için ayrı sevinç vesilesi olmuştur.

Bu ameliyatın öncesi, ameliyat esnası ve sonrası dönemlerindeki çabaların yoğun özveri ve tizizlik gerektiren bir ekip çalışmasını zorunlu kıldığı hepimizce bilinmektedir

Bu ekibin en başında yer almış kişi olarak size ve Anabilim Dalınıza bağlı tüm elemanlarınıza duyduğum sonsuz takdirlerimi ve en içten şükranlarımı sunar başarılarınızın devamını dilerim. Saygılarımla.

Semih Başkan

Prof.Dr.Semih BASKAN
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Dekani

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ'NDE İLK KARACİĞER NAKLİ

Fakültemizde ilk karaciğer nakli 6 Ocak 1994 günü gerçekleştirildi. Hepatit C sebebiyle terminal dönemde bulunan sirozlu

hastamız Şahmettin Özdemir'e trafik kazası sonucu hayatını kaybeden genç bir hastanın karaciğeri nakledildi. Yaklaşık 9 saat süren ameliyattan sonra yoğun bakımda 2 gün kalan hasta 3.gün servise alındı, 4.günden itibaren yemek başta olmak üzere diğer fizyolojik aktivitelerini yerine getirmeye başladı. Hastamız 20.gün sonunda sağlıklı bir şekilde hastanemizden ayrıldı.

Fakültemiz öğretim üyelerinden Prof.Dr. Erdal Anadol ve Prof.Dr. Haluk Gökçora'nın başkanlığında ameliyatı gerçekleştiren ekipte Op.Dr. Sadık Ersöz, Op.Dr. İskender Alaçayır, Op.Dr. Ahmet Türkcapar ile Dr. Uğur Kusbasıoğlu da bulundu. Ayrıca bu ameliyatın gerçekleştirilmesinde Genel Cerrahi Anabilim Dalı yanında Anestezi ve Reanimasyon, Patoloji Anabilim Dalları ile Gastroenteroloji ve Hepatoloji Bilim Dallarının da büyük katkısı oldu.

A.Ü. Tıp Fakültesinde ilk "Karaciğer Nakli" 6 Ocak 1994 tarihinde gerçekleştirildi

Ankara Tıp'ın Gurur Günü

İki aylık bir ömrü kalan hastayı hayata döndüren A.Ü. Tıp Fakültesi hakkı gururunu yaşıyor.

Karaciğer nakli gerçekleştirilebilen merkezler arasında A.Ü. Tıp Fakültesi de katıldı. Şimdiye kadar ülkemizde sadece iki merkezde gerçekleştirilebiliyordu.

Bütün dünyada olduğu gibi zor ve masraflı olan bu operasyon bilimsel ve teknik bir alt yapı gerektiriyor. Ancak bunu gerçekleştirebilen merkezler başanlı olabiliyor.

A.Ü.Tıp Fakültesi uzun yıllar yapılan hazırlıklarının karşılığını iki ay ömür biçilen Şahmettin Özdemir'i hayata döndürerek aldı. 44 yaşında emekli işçi olan Şahmettin Özdemir altı yıldır C tipi Hepatit nedeni ile oluşmuş siroz hastası. Kaza sonucu ölen hayatını yitirmiş bir genç hastadan alınan karaciğer Şahmettin Özdemir'e nakledildi. Bu ameliyat Prof.Dr. Erdal Anadol, Dr.Haluk Gökçora,

Dr.İskender Alaçayır, Dr.Ahmet Türkçapar ve Dr.Sadık Ersöz'den oluşan ve ekip tarafından gerçekleştirildi.

Karaciğer nakli yapılan Şahmettin Özdemir duygularını anlatırken oldukça heyecanlıydı. "Benim yaşamım önemli değil.

Önemli olan ülkemizin başarısıdır" derken hayatta olmanın mutluluğunu yaşıyordu Şahmettin Özdemir.

Vericiden alınan karaciğer, alıcıya nakline kadar UW sıvısında 0-2 derecede muhafaza edildi. Alıcı ameliyatı 6 Ocak 1994 günü 9 saat süren bir operasyonla yapıldı. Karaciğer nakli yapılan hastaya 15 ünite kan transfüzyonu yapıldı, hasta girişimi takiben yoğun bakım ünitesine alındı.

Hasta ameliyat sonrası 4. günde yemek yemeye ve diğer gündelik aktivitelerini yerine getirmeye başladı.

Nakil edilen karaciğerin alıcı tarafından reddini engellemek amacıyla Cyclosporin, kortikosteroid ve Azothioprin'den oluşan üçlü tedavi protokoluna devam ediliyor.

Bu girişimin hastaneye maliyeti henüz kesinlik kazanmasına rağmen, yetkililer yurt dışı rakamlarından çok az olacağını belirtiyorlar. □

TÜRKİYE 25.01.1994

A.Ü.
TIP FAKÜLTESİ
Basın ve Halkla İlişkiler
Müşavirliği

Gazete Adı : TÜRKİYE
Gazete Tarihi : 25.01.1994
Gazete Sayfası : 15

Karaciğer nakli yapılan 44 yaşındaki Şahmettin Özdemir'in sağlık durumu çok iyi. Doktorları, Özdemir'in taburcu olabileceğini söyledi.

Karaciğer nakledilen hasta 18. gününü doldurdu

■ İbn-i Sina Hastanesi'nde karaciğer sirozu olan 44 yaşındaki Şahmettin Özdemir'e karaciğer nakli yapıldı. A.Ü. Tıp Fakültesi İktidarı Prof. Dr. Günel Akbay, hastanın sağlık durumunun çok iyi olduğunu belirterek, ülkemiz ve üniversite camiası için onur verici olduğunu söyledi. Karaciğer nakli yapılan hasta Özdemir de "Benim yaşamam önemli değil, bu ameliyatın ülkemizde gerçekleştirilmesi önemli" dedi.

İLKER MERKEZİ

ANKARA - İbn-i Sina Hastanesi'nde başarılı bir karaciğer nakli ameliyatı gerçekleştirildi. 44 yaşındaki karaciğer sirozu Şahmettin Özdemir'in nakilden sonra sağlık durumunun iyi olduğu belirtildi.

A.Ü. Tıp Fakültesi Rektörü Prof. Dr. Günel Akbay, karaciğer nakliyle ilgili bilgi verirken, ameliyatın ülkemiz ve Üniversite camiası için onur verici olduğunu söyledi. Dr. Akbay, organ bulma konusunda sıkıntı çekildiğini de kaydederek, "İnsallah bunu asacağız" dedi. Üniversite Dekanı Prof. Dr. Semih Başkan ise Üniversitelerinde 1978 yılında başlayan böbrek nakline Karaciğer naklinin de eklendiğini ifade ederek, "Karaciğer naklinin üçüncüsü üniversitemizde başarılı geçen bir ameliyatla yapıldı. Hastamızın sağlık sıhhati iyi. Amacımız Türk insanının bu organizasyonu başarılı bir şekilde sürdürmesi" şeklinde konuştu.

17 yaşındaki bir çocuğun karaciğeri nakledilen Şahmettin Özdemir, sağlık durumunun ameliyatın 18'inci gününe girmesine rağmen çok iyi olduğunu kaydederek, "Mutluluk verici bir an. Benim gibi hastalar ekibimize ve hekimimize güveniyorlar. Benim yaşamam önemli değil. Ameliyatın ülkemizde gerçekleştirilmesi önemli" diye konuştu.

HURİYET 29.01.1994

A.O.
TIP FAKÜLTESİ
Basın ve Halkla İlişkiler
Müşavirliği

Gazete Adı : HURİYET -
Gazete Tarihi : 29-01-1994
Gazete Sayfası : 3

Başarılı bir nakil operasyonu geçiren Şahmettin bey şimdi spor bile yapıyor

Karaciğer hastaları bu haberi iyi okusun

İbn-i Sina Hastanesi'nde yapılan başarılı bir karaciğer nakli ameliyatıyla hayata döndürülen Şahmettin Özdemir bugünlerde ikinci baharını yaşıyor.

Yeni karaciğeriyle çok iyi anlaşılan Şahmettin Özdemir, bir iki gün içinde taburcu olmayı bekliyor. Doktorlar ve hemşireler, Türkiye'deki ilk karaciğer naklinin kahramanını kendi elleriyle besliyorlar.

Yaşama yeniden "merhaba" dedi

● Amansız siroz hastalığının en ağır dönemlerindeyken, 17 yaşında vefat eden bir gencin karaciğeriyle yaşama merhaba diyen 44 yaşındaki Şahmettin Özdemir, "Doktorlarımız sayesinde ikinci hayatıma başladım. Yeni doğmuş çocuk gibiyim" diyor. Hastanenin gözbebeği haline gelen Şahmettin Özdemir'e doktorlar ve hemşireler yoğun ilgi gösteriyor.

"Başarı hepimizin"

● Genel Cerrahi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. İbrahim Ceylan, "Biz İbn-i Sina Hastanesi olarak yurtdışında milyarlarca lira tutan bu ameliyatın ülkemizde Türk doktorlarımızın da başarılacağına gösterdik. Bu sadece ameliyata giren cerrahi ekibin değil, konuyla ilgili tüm birimlerin ortak başarısıdır" diyor.

Prof. Dr. İbrahim Ceylan, vatandaşları organ bağışına çağırıyor.

► Salih GERÇEK

Karaciğer nakline devam ederken kısa bir süre sonra ilk canlıdan- canlıya da nakil başarılı bir şekilde gerçekleştirildi. 40 yaşlarında bir anne ile doğuştan karaciğer sirozu olan kızı arasında 1996 yılında oldukça heyecanlı ve riskli geçen bu ameliyat alıcı ve verici süreler olarak 8-10 saatlik bir uğraştan sonra başarı ile tamamlanmıştı. Anne ve kızı sağlıklı yaşamaktadırlar.

2003 yılında karaciğer nakli miktarı 70'i geçmişti. Ülkemizde bu rakam, İzmir'den sonra ikinci sırayı almıştı. Mortalitemiz %15-20 civarındadır. Cerrahi kliniği organ naklinde ülkemizde sayılı ve saygın kliniklerdendir.

Dünyada ilk karaciğer nakli Thomas Stry tarafından 1963 yılında gerçekleştirilir. 1980'li yıllarda bu konuda büyük bir gelişme ve ilerleme gösterir 1995 yılına kadar A.B.D. de 3.500 KC nakli gerçekleştirilmiştir. 1980 öncesi yapılan ameliyatlarda yaşama süresi %30 altında iken, günümüzde bu rakam %80'in üstündedir.

Ülkemizde ilk karaciğer nakli ameliyatı Başkent Üniversitesinde, 8 aralık 1988'de kadavradan canlıya Prof. Dr. Mehmet Haberal tarafından gerçekleştirildi. Başkent Ünivrsitesi Tıp Fakültesinde 2010 ekim ayına kadar Prof. Dr. Mehmet Haberal ve ekibi tarafından 168'i çocuk, 212'si erişkinde olmak üzere toplam 380 karaciğer ve 1647 böbrek nakli ameliyatı yapılmıştır.

1996 yılında genel cerrahi anabilim dalında hepato- bilier ünitesinde laparoskopik kolesistektomi ameliyatlari Prof. Dr. Nusret Aras ve ekibi tarafından klinikte uygulamaya konuldu ve kısa sürede yaptıkları başarılı çalışmalarla bu ameliyatlari rutin hale gelmiştir. Gastro-İntestinal cerrahide özellikle mide kanserinde, karın duvarı fıtıklarında, Gastro-Özofagial reflü hastalığında laparoskopik diafragma hernisi onarımı ve fundoplikasyon yöntemi uygulanmaya başlanmış, yapılan çalışmalar çok kısa bir süre sonra bu üniteyi de bir referans merkezi haline getirmiştir.

Hacette Üniversitesi Tıp Fakültesi

H.Ü. Tıp Fakültesi başlangıcı 1954 yılında A.Ü. Tıp fakültesine bağlı çocuk sağlığı enstitüsüyle başlar. Bu enstitü 1957 yılında çocuk sağlığı enstitüsü ve hastanesi olarak göreve devam eder. Hacettepe kampusunda o dönemde birçok yüksek okullar açılmıştır. Sağlık Bilimleri Yüksek Okulu, 1963 yılında Ankara Tıp Fakültesi Çocuk Kliniğinden ayrılan Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından, Ankara Üniversitesine bağlı Hacettepe Tıp Fakültesi oluşmuştur.

1967 yılında çıkan bir kanunla kurulan Hacettepe Üniversitesinin ilk rektörü de Prof. Dr. İhsan Doğramacı'dır. Bu üniversite ülkemizin 5. Üniversitesidir. Devlet Planlama Teşkilatının teşviki ile Anadolu'nun değişik yörelerinde Hacettepe Üniversitesine bağlı Tıp Fakülteleri açılmıştır.

Halen Sıhhiye, Beytepe, Beşevler, Polatlı, ve Bala olmak üzere değişik eğitim kuruluşları ile 6 kampüsü vardır.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniği

İzmir Ege Üniversitesi 1956 yılında ülkenin 4. üniversitesi olarak eğitim, öğretime başlamıştır. 12 fakülte, 8 enstitü, 6 yüksek okul, 7 meslek yüksek okulu, araştırma ve uygulama merkezleri birçok bölümlerle faaliyet göstermektedir.

Tıp Fakültesi genel cerrahi kliniği 1957 yılında Doç. Dr. Hayrullah Kocaoğlu'nun cerrahi kliniğine atanmasıyla devlet hastanesi bünyesinde faaliyete başladı. Burada genel cerrahi ile ilgili ameliyatlar yanında, mitral darlığı ameliyatları da yapılmaktaydı. Tıp Fakültesinin bünyesinde kanun gereği iki cerrahi kliniği olduğundan, ikincisine de 1970 yılında Prof. Dr. Sermet Akgün atanmıştır. 1973 yılında kanun gereği iki cerrahi kliniği birleştirilmiş anabilim dalı başkanlığına Prof. Dr. Sermet Akgün getirilmiştir.

Genel Cerrahi Anabilim Dalında deneysel cerrahi ve araştırma bilim dalı, patoloji bilim dalı, organ nakli araştırma ve uygulama merkezi kurulmuş ve çok etkili çalışmalar yapmıştır.

A.Ü. Tıp Fakültesi genel cerrahide olduğu gibi orada da endokrinoloji ve meme cerrahisi, hepato-bilier cerrahi, cerrahi enfeksiyon ve beslenme gibi çalışma grupları oluşturulmuştur. Böylece geniş uygulama ve araştırma olanakları sağlanmıştır.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi genel cerrahi organ nakli merkezinde böbrek nakli uygulamalarının yanında özellikle karaciğer nakli konusu, ülkemizde olduğu kadar dünyada da başarıları taktir görmektedir. *ege hastanesi, ege.edu.tr*

Bu bölümde genel bilgi içinde değerlendirme yaparken sizlere yararlı olabileceğini düşündüğüm bazı önemli bilgi ve istatistik verileri vermeyi yararlı buluyorum. Ülkemizde elde edebildiğim bazı yıllara ait tıp fakültesi, doktor miktarı ve dağılımı, yataklı tesis ve yatak kapasitesi ile diş hekimi ve eczacı miktarı ve dağılımı belirtilmiştir.

Bazı Yıllara Göre Sağlıkta Eğitim, Kuruluşlar ve Çalışanlar

Yıl	Tıp Fak.	Diş Hekimliği Fak	Eczacılık Fak.
1970	9		
1980	19		
1983		8	7
1986	21		
1990	25		
2000	47		
2002	50		
2008	56		
2009		31	12
2010		31	19
2011	74		

www.diyarbakırsöz.com.makale 4709

1990 yılında 25 tıp fakültesi 20 yıl sonra ülkede 74 rakamına ulaşmış, bu durum 20 yılda % 200 artış göstermiştir. İngiltere’de 32, Almanya’da 36, Yunanistan’da 7 tıp fakültesi varken ülkemizde 38 ilde 74 adet tıp fakültesi bulunması bakımından dünya sıralamasında beşinci ülkeyiz.

Toplam uzman sayısının % 8’i genel cerrah olarak kabul edilmekte olup, 2009-2010 yıllarında ülkemizde 3.369 genel cerrah vardır. Bunlardan 2.737 kişi kamuda, 632 kişi özel sağlık kurumlarında çalışmaktadır. Dünyada 25.000 kişiye bir genel cerrah uzmanı düşmesi şeklinde bir standart vardır. Bu durumda nüfus oranına göre bu rakam yeterli fakat dağılımın normal olmadığı bilinmektedir.

Ülkemizde 2010 yılında 111.200 tıp doktoru vardır, bunlardan 32.500’i pratisyen, 58.200’i uzmandır ve 20.500’i tıpta uzmanlık eğitimi yapmaktadır. Toplam hekim sayısının 63.000’i Sağlık Bakanlığında, 25.000’i üniversitelerde ve 22.500’ü özelde çalışmaktadır. 2010’da, ülkemizde diş hekimi sayısı 19.300’dür, bunlardan 5.700’ü Sağlık Bakanlığında, 900’ü üniversitelerde ve 12.600’ü özelde çalışmaktadır. Yine 2010’da ülkemizde 25.100 eczacı vardır, bunlardan 1.400’ü Sağlık Bakanlığı, 218’i üniversitelerde ve 23.500’ü serbest çalışmaktadır. (Dr. M. Cem Terzi. Türk Cerrahi Derneği ve Gelecek. (Ulusal Cerrahi Dergisi 2009 25(1) 3-6)

BİTİRİRKEN

Türk cerrahisinin tarihi akış içinde, bugünlere gelişi konusunu titiz bir çalışma içinde sizlere sunmaya özen gösterdim. Tıp tarihi genel konularında çok fazla yayım bulmak mümkündür. Pek çok yayımda özellikle tıp eğitimi, halk sağlığı ve tedaviler için yeri geldikçe, oldukça kısa, yer yer, parça parça bilgiler verilmektedir.

Çok uzak değil, 1900'lü yılların başlangıcında Paris'te 3 yıl cerrahi eğitimi alarak İstanbul'a dönen, cerrah unvanından farklı olması için tarihte ilk "Operatör" unvanı da verilen Dr. Cemil Topuzlu'nun anı kitabından çarpıcı örnekleri yazı içeriğinde vermiştim. O olaylar 100 sene önce cerrahide nerede olduğumuzun en somut örnekleridir. O dönemlere özel bir yer verdim. Bu yılların devamında harpler, Osmanlının sonu, Cumhuriyet'in kuruluş yılları, Osmanlıdan devralınan içler acısı sağlık sorunları belgeleriyle sizlere sunulmuştur. Sona doğru bu konuları anımsatan öğrencilik yıllarıma ait 1950'li yıllardan yaşadığım çarpıcı örnekler vardı.

Üniversite Reformu ülkemizin özellikle tıp bilimin tüm dalları, sanat, kültür, ziraat vb. alanlarda bugün geldiğimiz gurur verici düzeyini bu reforma borçluyuz. Büyük Atatürk'ün ve öncelikle dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip ve sonrasında Hasan Ali Yücel'in kararlılıkları sonucu çok etkileyici ve olağanüstü bir devrim olmuştur.

Dünya ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için son derece talihsizlik olan Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin (Hitler) iktidara gelmesi ile gelişen mülteci bilim adamlarının akın akın ülkemize gelmesi de o derece şanstı. Bilinmesini son derece yararlı gördüğüm bu konuya geniş yer verdim. Burada özellikle belirtmek

isterim ki büyük reformlar yapılmasını sağlayan bu bilim insanlarının kaç tanesiyle hayatlarının sonuna kadar aynı amaçlar için beraber olabildik ve onların gerçekleştirdiği katkılar ne kadar süre canlı olarak kalabildi, yorumunu sizlere bırakıyorum Bu yıldan itibaren 1950'li yıllara kadar ki süre Darülfunun eğitiminde üniversiter eğitime geçişin oluşturulması ile geçti.

Cerrahların yüz yılında (1845-1945) özetlediğim gibi dünyada, bilim, teknik değişiyor ve gelişiyor. Asepsi, antisepsi bilgi ve uygulama yöntemleri, açık genel ve lokal anestezi çeşitleri, sülfamidler ve antibiyotikler, kısıtlı tetkik araçları ve laboratuvar yöntemleri cerrahları kısmen rahatlatıyor. Büyük değişimler ve atılımlar başlıyor. Yaşam kalitesi, güven duygusu artmaya başlıyor.

Bu değişimlerden sonra tıbbi bilgi, eğitim, buluşlar, cerrahi branşlardaki başarılı uygulamalar 1950-1960 döneminde, İstanbul ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakülteleri ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi Cerrahi Kliniklerinde eski yıllara oranla değişim ve gelişim başlıyor. Ülkemizde bu yıllar ilkleri yapan ve bugün modern cerrahinin geldiği yeri sağlayan birinci 10 yıl oluyor. Bu döneme ait anılar ve yaşananlar, batıdaki örneklerini getirerek ülkemizde ameliyatlardaki ilkleri getiren öncü hocalarımız, her şeye rağmen imkansızlıklar içinde çağa birlikte var olmanın, mesleki mutluluklarını yaşıyorlar. Bu döneme ait anılar ve yaşananları çok değerli tarihi belgeler olarak sizlere sunmaya özen gösterdim. Bu kliniklerde görev yapan tüm öğretim üyeleri ayrı ayrı bu döneme önemli katkılarda bulunmuşlardır. Kendilerini daima anacağız.

1960-1970 arası ikinci 10 yılda, birikimler, bilgiler yurt dışı ilişkiler nedeni ile biraz artmıştı.. 1960'lı yıllarda da yokluklar devam etmiştir. Ankara kan merkezi 1957 yılında açılmış olmasına rağmen gelişmemiş, halk bu konuda yeterli bilinçlendirilmediği için verici sıkıntısı yaşanmıştır.Yeterli kan gerektiren bazı hastalar günlerce klinikte bekletilmekte idi. Sütür malzemesi yoktu, yurt dışından elden getirtilir veya piyasadan bulunabilirse, uygun olanları satın alınırdı. Hazırlanmış steril serum olmadığı için klinikte çeşme suyundan damıtma yöntemi ile "eau distile" saf su hazırlanırdı. Sıklıkla hastalarda reaksiyon yapar, çok sıkıntılar çekilirdi. 1960'ın son yıllarında ülkemizde bir firma Baxter patentli değişik serumlar imal edildi. Cerrahide büyük bir değişimdi. Arter cerrahisi için piyasada greftler, atravmatik ipekler ve Fogarty kateteri yoktu. Elden yurt dışından gelenlerle temin edilmekte idi. Ülke ekonomisinde de sıkıntılar yaşanmakta idi. Kan kimyası ve idrar tetkikleri çok kısıtlı ve güvenli değildi.Troid fonksiyon tetkikleri yok. Bazal metabolizma ile yetinilirdi. Ultrason, nükleer tıp yok,

radyolojik tetkik kısıtlı idi. Fakat bu sıkıntılar içersinde A.Ü.Tıp Fakültesi I. cerrahi kliniğinde 1965 yılında ülkemizde ilk defa gerekliliği ortaya çıkan ameliyat sonrası uyandıma bölümü (*Recovery Room*) açılmıştı. Bu bölüm aynı zamanda çok önemli olan gerektiği zaman yoğun bakım görevinde yapmakta idi.

A.Ü.Tıp Fakültesi de 1962 yılında açılmış olan Merkez Laboratuvarı ve Radyobiyojoloji Enstitüsü, 1970'li yıllarda Nükleer Tıp Anabilim dalına dönüşerek tetkikler için çok büyük bir imkana kavuşulmuştur. Kan Bankası imkanları artmıştı. Fakat 60 cente muhtaç olduğumuz dönemler malzeme ve teknoloji eksikliği yaşanmaktadır. Bu yıllara Ege ve 1965 den sonra da Hacettepe Tıp Fak. Tıp Fak cerrahi kliniklerindeki hocalarımızda katılmışlar, yokluklar içersinde harika ameliyatlar başarmışlardır. 1960'lı yılların ilk yarısında ülkemizde İ.Ü Tıp Fakültesi çapa cerrahi kliniği ile A.Ü. Tıp Fakültesi I. cerrahi kliniğinde genel cerrahinin güncel ameliyatları yanında vasküler cerrahide özellikle arter cerrahinde ülkemizde büyük bir ilerleme başlamıştır. Konuları içinde önemli bazı ilkleri özetledim.

1970-1980 arası üçüncü 10 yılda Ankara (Diyarbakır, Antalya) ve Hacettepe Üniversitelerinin (Samsun, Kayseri, Erzurum, Eskişehir) Anadolu' da açtığı yeni Tıp Fakülteleri cerrahi klinikleri de devreye girmiştir. Bu yıllarda batı ile ilişkiler artmış, yenilikler ve değişimler yakından izlenerek yetişmiş elemanlar birikimleri ile kadrolara dahil edilmiştir.

1980 yılı başlangıcını cerrahi branşlar için geleceğin süratle gelişen cerrahi branşlar için milat kabul etmek hiçte yanlış olmaz.

CERRHİ ve tüm TIP DALLARI için MİLATTAN ÖNCE (1980'den önce) ve MİLATTAN SONRA (1980'den sonra) CERRAHİ olarak değerlendirmek uygun olabilir. 1980'den sonra tüm gelişmiş ülkelerde ve ülkemizde tıp, özellikle cerrahi ve dalları, açılan yeni üniversiteler tıp fakülteleri, yeni ve gelişmiş hastaneler, gelişmiş teknoloji, tetkik araçları, malzemeler, her konuda olduğu gibi, cerrahide baş döndürücü bir süratle bu günkü gurur verici halini almıştır.

1960-1980 yılları için ülkemizin ikinci, Cumhuriyetin ilk tıp fakültesi olan Ankara Tıp Fakültesi Cerrahi Kliniğini 1960-2000 yılları için modern cerrahinin gelişmesinde örnek olmak üzere, hocalarım ve ilklerine geniş yer verdim. Aynı durumda olan İstanbul Tıp Fakültesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve devamında Hacettepe ve İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi'lerdeki gelişmeleri uzaktan izliyorduk. Bu çok değerli kuruluşlar hakkında bazı anılar

dışında geniş bilgilendirme veremezdim. Kuruluş ve gelişmeleri üzerinde özet bilgilerle yetindim. Bu çalışma bir örnek olsun, böylece, gelecekte, o dönemlerdeki diğer cerrahi kliniklerdeki gelişmeler, ilkler, çalışmalar da etraflı yazılarak Türk Cerrahisinin gelişme çağını tamamlarlar.

Tarih boyu insanlar hastalıklarda hekimi hep ilahi bir güce sahip olarak görmüşlerdir. Bu nedenle hekimin, özellikle cerrahın donanımları, güçlü ve dengeli olmalıdır. son yıllarda hepimizin bildiği veya yaşadığı gibi, hasta hekim ilişkilerinde, özellikle etik kurallarda bir erezyon yaşanmaktadır. Halen bu mesleği uygulayanlar ve tüm sorumlular, hep birlikte, acil olarak, nedenleri ve çözümleri konularında acele önlem almalıdırlar. Bu konuda Türk Cerrahi Derneği'nin büyük görev ve sorumlulukları vardır.

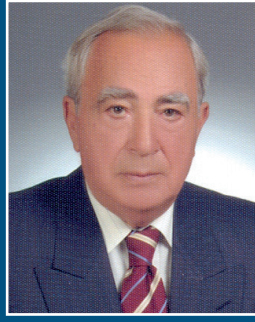
Bu eserin basımını ve dağıtımını üstlenen, özellikle cerrahinin tüm branşlarındaki meslektaşlarıma ve hatta diğer tıp mensuplarına ulaşmasını sağlayacaklarından emin olduğum **Türk Cerrahi Derneği'ne**, bu dönemin ve geleceğin yönetim kurulu başkanı ve üyelerine sevgi dolu olarak içtenlikle teşekkür ederim.

Hepinize saygılar, sıcak sevgilerle cerrahide büyük değişim ve ilerleme yılları diliyorum.

Prof. Dr. İbrahim CEYLAN

KAYNAKÇA

- 1- AHMET, Cevdet Paşa, (2008), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, II. Cilt s. 446-447
- 2- AKPINAR, Turgut., (2004), İstanbul Üniversitesinde 50 yıl Öncesi Bazı Büyük Hocalarımız ve Kültürümüze Katkısı Olmuş Yabancı Bilginler, TURGUT AKPINAR KİTAPEVİ, İstanbul..
- 3- AYDIN, Erdem, (2006), Dünya ve Türk Tıp Tarihi, Güneş Tıp Kitabevi, İstanbul
- 4- BASKAN, Semih,(2004), Bir Ulu Çınarın Gövdesinde Yetişenler, Türkiye Klinikleri ofset Tesisleri, Ankara.
- 5- BAYAT, Haydar Ali, (2003), Tıp Tarihi, Tıp Tarihi Dizisi, İzmir.
- 6- BOZER, Yüksel (2009) Ankara Tıp Fakültesi Cerrahi Kliniği I. Anıları
- 7- BUMİN, Orhan, (2007), “Türkiye’de Cerrahinin Batı ile Karşılaştırmalı Gelişmesi”, Ulusal Cerrahi Dergisi, Sayı:2. s.73-84
- 8- CEYLAN, İbrahim, (1996), Cerrahi Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi ABD, Ankara s. 633
- 9- EGE, Rıdvan, (1981), Atatürk’ün Doğumunun 100.yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültemiz; A.Ü. Tıp Fakültesi Yayını, s.428.
- 10- EGE, Rıdvan,(1996), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 50. Yılı, Ankara.
- 11- KAHYA, Esin, (2008)., Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Cerrahi Çalışmalardan Bazı Örnekler, <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/26php>, (Erişim Mart 2012)
- 12- KAHYA, Esin ve Ayşegül ERDEMİR D., (2000), “Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları”, T. Diyanet Vakfı, Ankara.
- 13- KAHYA, Esin, (1980), Üroloji Tarihi, Ankara.
- 14- NEUMARK, Fritz, (2008), Boğaziçi’ne Sığınanlar ,Türkiye’ye İltica eden Alman Bilim, Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953, , I. Baskı/ Ocak, İstanbul.
- 15- ONAT, Demirali, (1991), “Cerrahinin Tarihçesi”, Temel Cerrahi, I. Cilt, s.3-23., Ed. Prof. Dr. İskender Sayek, Güneş Yayıncılık Matbaası, Ankara.
- 16- ÖNLER, Zafer, (1990), CELALÜDDİN HIZIR (HACI PAŞA) MÜNTEHAB-I ŞİFA TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI:559 s.1-8
- 17- PAYKOÇ, Refik ve Birsan SAYGIN, (1995),Türk Anesteziyoloji ve Reanimasyon Mecmuası, Sayı 23,s. 220-221.
- 18- REİSMAN, Arnold (2011), Nazizm’den Kaçanlar ve Atatürk’ün Vizyonu, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- 19- ŞEN Derviş, (2005),“Gülhane Askeri Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Tarihçesi”, Ulusal Cerrahi Dergisi, Sayı 3, s. 163-167
- 20- TERZİ, Cem (2009) Türk Cerrahi Derneği ve Gelecek. (Ulusal Cerrahi Dergisi 2009 25(1) 3-6)

Prof. Dr. İbrahim CEYLAN
A. Ü. Tıp Fakültesi E. Öğretim Üyesi

Ermenek doğumlu. Orta öğrenimini Konya Lisesinde, lise öğrenimini Antalya Lisesinde yapmış, 1950 yılında İstanbul Tıp Fakültesine girerek 1956 yılında mezun olmuştur. Askerlik ve kısa dönem hizmet sonrası 1960 yılının ikinci yansında A. Ü. Tıp Fakültesi I. Cerrahi Kliniğinde asistanlığa başladı, aynı klinikte 1964'te uzman, 1969'da doçent, 1974'te profesör oldu. Prof. Dr. İbrahim Ceylan evli iki çocuk babasıdır.

Ülkemizde damar cerrahisindeki boşluğu görmüş 1967-1968 (iki yıl) yıllarında üniversitesi tarafından görevlendirilerek damar cerrahisinde üst ihtisas yapmak üzere, o dönemde dünyada ün yapmış Strasbourg Üniversitesi Prof. Dr. René Leriche damar cerrahi kliniğinde, damar cerrahisinin kurucularından Prof. Dr. René Fontaine yanında çalıştı.

Bu süre içinde uygulanan tüm cerrahi ameliyatlardan yanısıra araştırma laboratuvarında tavşanlar üzerinde arterioskleroz konusunda çok yönlü bir araştırma yaparak elde ettiği sonuçları R.Fontaine ile birlikte uluslararası yayımladı ve tez olarak da hazırlayarak 1969 yılında doçentlik sınavını başarıyla tamamlayarak aynı klinikte öğretim üyesi oldu. 1974 yılında da genel cerrahi, tıp tarihi ve deontoloji kürsüsünde profesörlüğe yükseltildi.

Genel cerrahinin tüm dallarında ve damar cerrahisinde yoğun çalışmalarına aralıksız olarak emeklilik süresi olan 2000 yıllarına kadar görev yaptı.

Türkiye Cerrahi Derneği, Ulusal Vasküler Cerrahi Derneği Kurucusu, Fleboloji Derneği, Avrupa Vasküler Cerrahi Derneği, Fransız Cerrahi Derneği Üyesidir.

İDARİ GÖREVLERİ

1972 yılında Antalya Tıp Fakültesi'nin aktif kuruculuğunu yürüttü ve yönetim kurulu üyeliğinde bulundu.

Ülkemizde beden eğitimi ve sporun dünya standartlarında çok düşük olduğu görüşü üzerinden hareketle, eğitici eleman yetiştirmek üzere Gençlik ve Spor Akademileri kuruculuğunda, açılmasında öncülük etmiş Ankara'da açılan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisinin öğretim üyeliği ve aynı akademide yönetim kurulu üyeliği ve 5 yıl süreyle akademi başkanlığı yapmıştır.

1982 yılında Ulusal Vasküler Cerrahi Derneğini kurucusu ve 15 yıl başkanlığını yaptı

A.Ü. Tıp Fakültesi bünyesinde Spor Hekimliği Bölümünün açılmasında öncülük ve hazırlık komisyonunda üyelik yapmıştır.

Sporcu gençlerin sağlık sorunları ile ilgili, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Sağlık Yüksek Kurulunun uzun yıllar üyeliğini ve başkanlığını yapmış, 1976 yılında da 2 yıl süreyle Futbol Federasyonu Yönetiminde bulundu.

1982'de yürürlüğe giren 2547 sayılı Üniversite Kanunu ile getirilen zorunlu Beden Eğitimi ve Spor Bölümlerinin kurucusu ve A. Ü. Rektörlüğüne bağlı açılan bölüm başkanlığını 5 yıl süre ile yürüttü.

Prof. Dr. İbrahim Ceylan meslek yaşamı yanında birçok alanda etkinliği ve görevleri olmuştur. Gençliğin ülkemizdeki sorunları üzerinde uzun yıllarını vermiş 1985 de Dünya Gençlik Yılında, bu sorunlar üzerinde komisyonlarda çalışmış, raporlar hazırlamış ve Ankara Üniversitesinde konu ile ilgili komisyonda görev almış ve etkinliklere katılmıştır.

1992-1998 yılları arasında 300 yataklı Genel Cerrahi Kliniği ana bilim dalı başkanlığı yaptı. Bu dönemde ülkemizde ilk defa olmak üzere genel cerrahide 5 konuda alt gurup çalışmaları başlatıldı. Bu örnek zaman içinde yaygınlaşmıştır.

Aynı yıllarda spor eğitici yetiştirmek üzere bazı üniversitelerde Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulları açılması için kanun çıkarılmasında öncülük etmiş ve A. Ü. Rektörlüğüne bağlı Beden Eğitimi Spor Yüksek Okullarının açılmasında önderlik yapmıştır.

2009-2012 yıllarında Gençlerbirliği Spor Kulübü yönetim kurulu üyesi ve sağlık kurulu başkanlığı yaptı.

YAYINLARI

Ulusal ve Uluslararası 100'e yakın bilimsel yayın yanında mesleki kitapları da vardır. Özellikle Milliyet Gazetesindeki "Düşünürlerin Düşünceleri" köşesinde ülke sorunları ile ilgili çok sayıda makalesi yayımlandı. Ayrıca, TRT'nin televizyon ve radyosunda programlara çıkarak değişik konular üzerine konuşmalar yaptı.

Cerrahi alanında önemli bir boşluğu dolduran cerrahi kitabı için **arter sistemi ve özellikle lenf sistemi hastalıkları ile cerrahi tedavileri** konusunu yazdı ve kürsü derslerini verdi. Ülkemizde lenf sistemi ve cerrahi teknikleri üzerine 40 yılı aşkın süredir yaptığı çalışmalarla öncülük etti.

1993 yılında ayda bir yayına başlayan Damar Cerrahi Dergisinin kurucusu ve ilk editörü.

- Ülkemizde Vasküler Cerrahinin Başlangıcı, Vasküler Cerrahi Derneği Tarihçesi, UVCD Yayını 2011.
- Dr. S. Başkan, Dr. Osman Akata, Dr. İ. Ceylan, Dr. Y. Kadioğlu, Dr. A. Ataç: Türk Cerrahi Derneği Tarihçesi. Türk Cerrahi Derneği Yayınları 2010.
- Dr. S. Başkan, Dr. O. Akata, Dr. İ. Ceylan, Dr. Y. Kadioğlu, Dr. A. Ateş: Türk Cerrahi Derneği ve Kongreleri (1981-2009) Türk Cerrahi Derneği yayınları 2009.
- Dr. İ. Ceylan: Hayat Savaşında Nereden Nereye: İmaj Yayınevi 2005.